

VILNIAUS UNIVERSITETO MEDICINOS FAKULTETAS
IR
LIETUVOS MUZIKOS IR TEATRO AKADEMIJA

Menų terapijos (Muzikos terapijos specializacijos) antrosios pakopos (magistrantūros) studijų
Baigiamasis darbas

BENDRUOMENINĖS MUZIKOS TERAPIJOS POŽYMAI MENINIUOSE
SOCIALINIUOSE PROJEKTUOSE ŽMONĖMS SU NEGALIA

Loreta Kačiušytė Skramtai

Darbo vadovė –

Doc. Dr. Jautrė Ramutė Šinkūnienė

Konsultantė –

Doc.Dr.Marija Jakubauskienė

Baigiamojo darbo įteikimo data _____
(pildo atsakingas Katedros/Klinikos darbuotojas)
Registracijos Nr. _____
(pildo atsakingas Katedros/Klinikos darbuotojas)

Studento elektroninio pašto adresas: loreta.skramtai@mf.stud.vu.lt

2022

Vilnius

TURINYS

IVADAS.....	3
1. BENDRUOMENIŠKUMAS IR PSICHOSOCIALINĖ BENDRUOMENĖS SVEIKATA.....	7
1.1. Žmonių su negalia socialinės įtraukties aspektai.	7
1.2. Bendruomenė - žmonių su negalia į(si)galinimo erdvė	9
2. MUZIKOS TERAPIJOS VIETA SOCIOKULTŪRINĖJE STRUKTŪROJE	17
2.1. Bendruomeninės muzikos terapijos apibrėžtis ir PREPARE modelis	17
2.2. Bendruomeninės muzikos terapijos projektai pasaulio kontekste.....	22
2.3. Meniniai-socialiniai projektai Lietuvoje – žmonių su negalia socialinės įtraukties skatinimo bei socialinės reabilitacijos priemonė.	26
3. BENDRUOMENINĖS MUZIKOS TERAPIJOS POŽYMIŲ ATSKLEIDIMO MENINIUOSE SOCIALINIUOSE PROJEKTUOSE ŽMONĖMS SU NEGALIA EMPIRINIS TYRIMAS.	31
3.1. Tyrimo metodologija	31
3.2. Empirinio tyrimo rezultatų analizė.....	34
3.2.1. Interviu su MSP žmonėms su negalia ekspertais duomenų analizė	35
3.2.2. Interviu su MSP dalyviais – žmonėmis turinčiais negalią- duomenų analizė	50
3.2.3. Interviu su MSP žmonėms su negalia dalyviais (profesionaliais muzikantais) analizė	62
TYRIMO REZULTATŲ APIBENDRINIMAS IR DISKUSIJA	72
IŠVADOS	78
REKOMENDACIJOS.....	80
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	81
SANTRAUKA	87
SUMMARY	88
PRIEDAI.....	

IVADAS

Temos aktualumas ir naujumas. Įgyvendinant Jungtinių tautų neįgaliųjų teisių konvenciją (2009), atkreipiamas dėmesys į žmonių, turinčių negalią, gerovę ir gyvenimo kokybę. Valstybės įpareigojamos sudaryti sąlygas žmonėms su negalia dalyvauti švietimo, sveikatos, kultūros, darbo rinkos ir kitose visuomenės veiklos srityse.

Lietuvos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, 2021 m. pabaigoje mūsų šalyje gyveno apie 221 tūkst. asmenų su negalia, 147 tūkst. iš jų - darbingo amžiaus žmonės. Žmonių su negalia teises į visavertį gyvenimą mūsų šalyje nustato Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas (1991m.), kurio įgyvendinimo pagrindiniai principai - lygių teisių, lygių galimybių, diskriminavimo prevencijos, visapusiško dalyvavimo, savarankiškumo ir pasirinkimo laisvės užtikrinimo, prieinamumo, neįgalumo kompensavimo, skirtingų poreikių tenkinimo ir t.t. – nusako pagrindines vertybes, kuriomis remiantis siekiama neįgalių žmonių visapusiškos gerovės.

Tarp įvairių priemonių, taikomų siekiant žmonių turinčių negalias socialinės integracijos bei psichosocialinės reabilitacijos, pasitelkiamos projektinės bendruomeninės veiklos. Neįgaliųjų reikalų departamento paskelbti statistiniai duomenys, apibūdinantys neįgaliųjų socialinės integracijos rodiklius pagal JT neįgaliųjų teisių konvencijos straipsnius, liudija, jog 2019 m. Lietuvoje įgyvendinti 322 Socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektai, paslaugas gavo 24421 neįgalūs asmenys (NDT prie SADM, 2019).

Šiame darbe išskiriami meniniai-socialiniai projektai (toliau tekste naudojimas sutrumpinimas MSP), kuriuose dalyvauja žmonės su įvairiomis negaliomis. Kaip pastebi MSP žmonėms su negalia organizatoriai Lietuvoje (Dikčiūtė ir Brazauskaitė 2005; Šinkūnienė, 2012; Aleksienė, 2010), MSP įgyvendinimas Lietuvoje vykdomas per tikslines ribotos trukmės intervencijas. Juos įgyvendinantys profesionalai dažnai diskutuoja apie sociokultūrinio darbo ir muzikos terapijos tikslų ir proceso poveikio ribas, MSP įtaką negalią turinčių žmonių psichosocialinei reabilitacijai bei šio proceso profesinės etikos aspektus. J.R Šinkūnienė (2012) pastebi, jog „meninių - socialinių projektų keliama tikslai ir pasiekti rezultatai dažnai turi bendruomeninės muzikos terapijos požymių, ir pažymi, kad ateityje būtina meninių - socialinių projektų sociokultūrinių procesų analizė ir bendruomeninės muzikos terapijos tyrimai“(p.230).

Šie aspektai Lietuvoje nėra plačiau analizuoti, todėl tyrimo tema, tikslas ir sprendžiami uždaviniai leis plačiau atskleisti BMT ryškiausius požymius MSP, numatyti tolimesnes bendruomeninės muzikos terapijos tyrinėjimų kryptis.

Literatūros šaltinių apžvalga. Mokslinėje literatūroje (Ruškus ir Mažeikis, 2007; Koon et al., 2020; Šinkūnienė, 2012; Adomaitytė-Subačienė, 2019; Di Maggio et al. 2019) pabrėžiama bendruomenės pagalbos svarba sudarant sąlygas žmonėms su negalia realizuoti savo gebėjimus, kurti socialinius ryšius bei gerinti jų psichosocialinę sveikatą. Sociokultūrinės veiklos aspektus nagrinėję mokslininkai (Spierts, 2003; Šinkūnė, 2012; Baršauskienė ir Leliūgienė, 2001; Aleksienė, 2010; Dirgėlienė, 2010; Rejman ir Żejewski, 2020) pabrėžia, jog įvairios sociokultūrinės veiklos turi bene plačiausias galimybes įtraukiant žmones turinčius negalias dalyvauti socialiniame ir kultūriniame gyvenime. Plačiame sociokultūrinių veiklų spektre atskirą vietą užima muzikos terapija, kuri tradiciškai šiandienos kultūroje apibrėžiama kaip sveikatos srities profesija, kurios pagindinis įrankis – „muzikos terapeuto ir kliento (individo ar grupės) bendradarbiavimas naudojant muziką, muzikavimą bei susikuriančius tarpusavio ryšius kliento sveikatingumo ir gyvenimo kokybės optimizavimui“ (Stige, 2002, cit. Aleksienė, V., 2010, p. 26). Negalias turinčių žmonių socialinės įtraukties kontekste muzikos terapijos taikymo formos ir keliama tikslai bei sociokultūrinio darbo tikslai dažnai yra panašūs ar persiklojantys, stiprinantys individų ir socialinių grupių tarpasmeninę sąveiką.

Socialinės įtraukties idėjas muzikos terapijoje labiausiai palaiko XX amžiaus pabaigoje pradėta plėtoti socialinės krypties *bendruomeninė muzikos terapija* (toliau tekste BMT), kurią plėtojantys teoretikai ir praktikai (Bruscia, 2014; Ruud, Pavlicevic, Ansdell, 2008; Stige, at all., 2010; Stige, 2014, 2018; Stige ir Arao, 2011; O'Grady ir Mcferran, 2010; Tiszai, 2016; Murphy, 2018; Vaillancourt et al., 2018; Wood, 2016) apibūdina kaip muzikos terapijos praktinės veiklos sritį, kurios pagalba siekiama muzikinio sveikatinimo bendruomenėje, planingo kliento ir terapeuto bendradarbiavimo procese propaguojant sociokultūrinius ir bendruomeninius pokyčius, kai muzika kaip tarpusavio santykių ekologija naudojama ne klinikiniais tikslais. Muzikos terapeutoi iki šiol diskutuoja kas yra BMT bandydami nubrėžti ribas tarp bendruomeninio muzikavimo ir BMT vykstančių procesų ir jų vertinimo. Stige ir Arao (2011) apibrėžiant BMT vykstančius procesus, siūlo taikyti kokybės modelį, išskirdami sintezuotą ir modifikuotą apibrėžimo formuluotę ir seką. Jų teminas „kokybė“ reiškia savybes (požymius) apibūdinančias BMT, kurios gali būti koreguojamos atsižvelgiant į jų tinkamumą konkrečios praktikos klausimais. Jie siūlo PREPARE santrumpą išskiriančią septynias savybes, kurios apibūdina BMT

procesą (Stige ir Aaro, 2011, p.18): P (Participatory) - dalyvaujantis, R (Resource-oriented) - išteklius orientuotas; E (Ecological) - ekologiškas P (Performative) - performatyvus (atlikėjiškas), A (Activist) – visuomeniškas, R (Reflective) - reflektyvus, E (Ethics-driven) - etiškas. Autoriai pažymi, kad jų detalūs jų apibūdinimai gali būti koreguojami atsižvelgiant į jų tinkamumą konkrečios bendruomenio muzikavimo praktikos klausimais.

Šiame tyrime gilinantis į bendruomeninės muzikos terapijos požymių raišką meniniuose-socialiniuose projektuose žmonėms su negalia siekiama atsakyti **į šiuos klausimus:**

- Kokios PREPARE modelyje aprašytos bendruomeninės muzikos terapijos savybės ryškiausiai atsiskleidžia Lietuvoje įgyvendinamuose meniniuose socialiniuose projektuose žmonėms su negalia?
- Kaip bendruomeninės muzikos terapijos požymiai atsiskleidžia meninių socialinių projektų dalyvių - ekspertų, neįgalių dalyvių ir profesionalių muzikantų patirtyse.

Tyrimo objektas – bendruomeninės muzikos terapijos požymiai įgyvendinant meninius-socialinius projektus žmonėms su negalia.

Darbo tikslas - nustatyti ryškiausius bendruomeninės muzikos terapijos požymius meniniuose-socialiniuose projektuose žmonėms su negalia, vadovaujantis PREPARE modeliu.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti bendruomeniškumo reikšmę neįgaliųjų psichosocialinės reabilitacijos procese;
2. Išanalizuoti bendruomeninės muzikos terapijos vietą sociokultūrinėje struktūroje;
3. Tyrimu atskleisti meninių-socialinių projektų dalyvių - ekspertų, profesionalių muzikų ir žmonių su negalia – patirtis įgyvendinant meninius-socialinius projektus pagal bendruomeninės muzikos terapijos PREPARE modelio struktūrą.
4. Tyrimo rezultatais išskirti ryškiausias bendruomeninės muzikos terapijos savybes bei jų raišką meniniuose socialiniuose projektuose Lietuvoje.

Tyrimo metodologija. Siekiant įgyvendinti tyrimo tikslus ir uždavinius, numatyta atlikti **kokybinį** tyrimą, pasitelkiant **tematinės analizės** metodą (Žydzžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017). Pasirinkta **dedukcinė (teorinė)** tyrimo strategija, apibendrinimai daromi remiantis surinktais tyrimo duomenimis. Devyni tiriamieji buvo atrinkti savanorišku dalyvavimo principu, formuojant tris grupes atsižvelgiant MSP žmonėms su negalia dalyvių sudėtį: trys ekspertai įgyvendinantys MSP žmonėms su negalia, trys neįgalūs žmonės dalyvavę vienos organizacijos įgyvendintuose MSP ir 3 profesionalūs menininkai – muzikai pirmą kartą dalyvavę tokio pobūdžio MSP.

Vienintelis atrankos kriterijus buvo žmonių turinčių negalią gebėjimas dalyvauti struktūruotu interviu grindžiamame tyrime.

Duomenų rinkimo metodai:

1. literatūros šaltinių bei dokumentų analizė;
2. meninių socialinių projektų įrašų analizė;
3. tyrimo instrumento - giluminio, pusiau struktūruotas interviu klausimynų sudarymas trims tiriamųjų grupėms vadovaujantis PREPARE modelio struktūra.
4. interviu su tyrimo dalyviais įrašai;
5. transkribuoti interviu tekstai.

Tyrimo etika. Tyrimas buvo atliekamas nuotoliniu būdu, internetu naudojant Zoom platformą. Buvo gautas raštiškas dalyvių sutikimas (1 priedas) dalyvauti tyrime bei naudoti tyrimo duomenis nuasmeninus informaciją. Dalyviams sutikus interviu pokalbiai buvo įrašomi. Dalyvavimas savanoriškas, neatlygintinas, užtikrinamas visiškas dalyvių konfidencialumas. Panaudotose citatose minimi kitų dalyvių vardai, pavadinimai yra pakeisti.

1. BENDRUOMENIŠKUMAS IR PSICHOSOCIALINĖ BENDRUOMENĖS SVEIKATA.

1.1. Žmonių su negalia socialinės įtraukties aspektai.

Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos (UNCRPD) tikslas „skatinti, apsaugoti ir užtikrinti visų neįgaliųjų visapusišką ir lygiateisį naudojimąsi visomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis, taip pat skatinti pagarbą šių asmenų prigimtiniam orumui (2009). Ši konvencija prie neįgaliųjų priskiria asmenis, turinčius ilgalaikių fizinių, psichikos, intelekto ar jutimo sutrikimų, kurie sąveikaudami su įvairiomis kliūtimis gali trukdyti šiems asmenims visapusiškai ir veiksmingai dalyvauti visuomenėje lygiai su kitais asmenimis. Kaip teigia (Ruškus, 2014) „Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencija skelbia iš esmės naują požiūrį, įpareigojantį šalis kurti tokius įstatymus, kad negalią turintys asmenys gautų tokią paramą, kuri ne skatintų senas ar naujas diskriminacijos formas, o sudarytų konkrečias sąlygas neįgaliesiems dalyvauti švietimo, sveikatos, kultūros, darbo rinkos ir kituose visuomenės sektoriuose ir organizacijose, kad tai būtų veikianti norma ir konkreti siekiamybė“ (p.3).

Įgyvendinant Jungtinių tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatas Europos Komisija patvirtino 2021–2030 m. neįgaliųjų teisių strategiją (2021). Ja siekiama tęsti pradėtus darbus žmonių su negalia socialinės integracijos srityje, siekiant sukurti Europą be kliūčių ir suteikti galimybių žmonėms su negalia, kad jie galėtų naudotis savo teisėmis ir visapusiškai dalyvauti socialiniame ir ekonominiame gyvenime.

Lietuvos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis 2021 m. pabaigoje mūsų šalyje gyveno apie 221 tūkst. asmenų su negalia, 147 tūkst. iš jų - darbingo amžiaus žmonės. Žmonių su negalia teises į visavertį gyvenimą mūsų šalyje nustato Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas (1991), kurio įgyvendinimo pagrindiniai principai, t.y., - lygių teisių, lygių galimybių, diskriminavimo prevencijos, visapusiško dalyvavimo, savarankiškumo ir pasirinkimo laisvės užtikrinimo, prieinamumo, neįgalumo kompensavimo, skirtingų poreikių tenkinimo ir t.t. – nusako pagrindines vertybes, kuriomis remiantis siekiama neįgalių žmonių visapusiškos gerovės.

Kaip pastebi Kaliatkaitė ir Bulotaitė (2014), gerovės ir psichologinės gerovės reiškinys

yra plačiai tyrinėjamas socialinių, sveikatos, filosofijos mokslų kontekstuose. *Gerovės sąvoka* plačiai vartojama tyrimuose, kuriuose kalbama apie žmogaus gyvenimo kokybę, bendrą savijautą, fizinę bei psichinę sveikatą, pasitenkinimą gyvenimu ir atskiromis jo sritimis, ir laikoma didžiausia žmogaus ir visos visuomenės siekiamybe. „Vienas svarbiausių gerovės sampratos komponentų - sveikata - suprantama holistiškai, kaip apimanti tris skirtingas tarpusavyje susijusias - biologinę, psichinę ir socialinę – sistemas“ (Gudžinskienė, 2007; Saurgautytė, 2002, cit. Aleksienė, V., 2010). Pažymima, kad sveikata nėra pastovi duotybė. Tai laipsniškas procesas ar tendencija, kintanti pozityvia ar negatyvia kryptimi, atsižvelgiant ne tik į fiziologinę pusiausvyrą, bet ir į tai, kaip asmuo reaguoja, kovoja, susitaiko su įvairiausiais jo gyvenimo stresoriais - tiek mikrobiologiniais, tiek ir sociokultūriniais.

Pagal 1979 m. Aron Antonovsky sukurtą salutogenezės teoriją, „žmogus turi bendruosius atsparumo išteklius, kurie padeda įveikti gyvenimo sunkumus ir ligas, o galimybė panaudoti bendruosius atsparumo išteklius priklauso nuo asmens vidinės darnos (angl. Sense of Coherence, SOC) lygio“ (Jakubauskienė et al., 2018 p.87). Sveikata yra susijusi su požiūriu į gyvenimą, gyvenimo būdu ir gyvenimo kokybe, kurią lemia žmogaus fizinė, psichinė ir dvasinė būseną, taip pat asmens socialumas – iniciatyvumas ir įgalumas veikti sociume, ryšiai su sociumu (Antonovsky, 1987, cit. Aleksienė, 2010). Sveikata – tai bendras interesas ir rūpinimasis kiekvieno asmens galimybėmis visavertiškai dalyvauti visuomenės gyvenime (Stige, 2018).

Gerovės sampratos aiškinimas artimai siejasi su socialinio negalios modelio, susiformavusio Vakarų šalyse kaip atsvara klinikiniam modeliui, idėjomis. Mokslininkai, nagrinėję socialinės atskirties ir įtraukties klausimus (Ruškus ir Mažeikis, 2007; Makštutytė ir Naujanienė, 2008; Barnes, 2012), išryškino, jog atsitraukimas nuo dėmesio sutelkimo į negalią turinčių žmonių fizinius apribojimus ir susitelkimas į požiūrį, jog fizinė ir socialinė aplinka primeta apribojimus, leidžia negalią laikyti pirmiausia socialine problema. Šis požiūris akcentuoja kiekvieno žmogaus, net turinčio negalią, vidines galias, jų panaudojimą išorinių resursų pagalba. *Socialinė įtrauktis* aiškinama kaip visaverčio dalyvavimo socialiniame gyvenime nuostata ir jos įgyvendinimas, padedant įsitraukti tiek atskiram individui, tiek ir visuomenės grupėms. Šiame kontekste žmonių su negalia socialinės įtraukties iniciatyva siejama su sėkminga mokymosi dalyvauti patirtimi, procesu, kurio metu neįgalūs žmonės įgyja galimybių aktyviai ir prasmingai dalyvauti socialiniame gyvenime (Ruškus, Mažeikis, 2007; Ruškus et al., 2013).

Žmonių, turinčių negalias, aktyvus ir prasmingas dalyvavimas visuomenės gyvenime susijęs su jų *gyvenimo kokybe*, kurią vertinant remiamasi įvairiais objektyviais požymiais–

„socialinės aplinkos sąlygos, socialinis tinklas, veiklos sritys, institucinė aplinka, asmeninio pasirinkimo ir laimės poreikiai, gerovės jausmas“ (Ruškus, 2002, p. 122). Medicininio aspektu gyvenimo kokybė plačiai tyrinėta Kauno medicinos universiteto mokslininkų (Juozulynas et al., 2013; Furmonavičius, 2001). Socialiniuose moksluose kurčiųjų ir neprisigirdinčiųjų gyvenimo kokybę Lietuvoje tyrinėjo Rėklaitienė et al.. (2010). Rakauskienė ir Skučas (2009) gyvenimo kokybę nagrinėjo lyties, amžiaus, fizinio aktyvumo ir negalios aspektais. Menų terapeutai (Stige ir Aaro, 2012) savo tyrimuose taip pat mini menų terapijos įtaką asmenų su įvairiomis negaliomis gyvenimo kokybei. Barker ir kt. (2009) tyrimu taip pat patvirtino, kad žmonių su negalia gyvenimo kokybė sietina ne su sutrikimu, o su pačių žmonių subjektyviu savo gyvenimo kokybės vertinimu bei psichologiniais veiksniais, socialiniu dalyvavimu.

Kreivininė ir Vaičiulienė, (2014). pastebi, kad tiriamieji skirtingais gyvenimo laikotarpiais savo gyvenimo kokybę gali vertinti skirtingai. Autorių nuomone, svarbu tyrinėjant žmonių, turinčių negalias gyvenimo kokybę, jos vertinimą sieti su subjektyvia pačių tiriamųjų nuomone. Jų tyrimas atskleidžia, kad žmonių su negalia gyvenimo kokybė jų pačių siejama su jų socialiniu tinklu, galimybėmis realizuotis bendruomenėje ir socialiai dalyvauti. Tuo tarpu pats sveikatos sutrikimas vertinamas kaip antrinis veiksnys, turintis įtakos gyvenimo kokybei.

Apibendrinant mokslininkų išvalgas galima daryti išvadą, jog neįgalių žmonių gyvenimo kokybė siejama su socialinės įtraukties procesais, jų savijauta bei lygiomis galimybėmis dalyvauti visuomenės socialiniame gyvenime, turint galimybes tenkinti asmeninius poreikius tobulėti ir realizuoti savo potencialą.

1.2. Bendruomenė - žmonių su negalia į(si)galinimo erdvė

Nagrinėjant žmonių su negalia socialinės įtraukties reiškinį, būtina aptarti bendruomenės sampratą ir bendruomeniškumo svarbą sudarant sąlygas neįgalių žmonių dalyvavimui bendruomenių veiklose padedant jiems įsigalinti, didinti savo gyvenimo kontrolę bei orumą. Raudeliūnaitė ir Šinkūnienė (2010) apžvelgdamos žmonių su negalia socialinės integracijos procesus, teigia jog įtrauktis (inkliuzija) suprantama kaip buvimas kartu siekiant priklausyti bendruomenei ir būti jos narių priimtam, sukurti vienodas sąlygas visiems dalyvauti veikloje, kurti nuolatinius draugiškus santykius ir partnerystės ryšius tarp šeimos, specialistų ir bendruomenės.

Bendruomenės sampratą mokslinėje literatūroje nagrinėja sociologai, psichologai, antropologai ir kitų sričių mokslininkai kaip išsikirtinę socialumo formą, kuri nuolat kinta kartu

su kintančiomis vertybėmis visuomenėje, pasižymi požiūrių įvairove, kuriuos formuoja istorinės socialinės transformacijos (globalizacija, urbanizacija, industrializacija), o socialinės sanglaudos analitikai nagrinėja bendruomeninius santykius, kaip tarpusavio priklausomybę ar bendruomeniškumo poreikį (Šinkūnienė, 2012). Nagrinėjant neįgalių žmonių bendruomenės reiškinių, aktualūs tie apibrėžimai, kuriuose pabrėžiami tarpusavio santykiai, komunikacija, bendruomeniškumas ir tradicijos, socialinė sanglauda. Neįgaliųjų bendruomeninės veiklos kontekstui bene artimiausias R. Nisbeto (2000, p. 90) suformuluotas *bendruomenės apibrėžimas*: „*Bendruomenė* – tai jausmo ir mąstymo, tradicijos ir įsipareigojimo, narystės ir norėjimo lydinys, kurio pagrindas yra vientisas žmogus, o ne vienokį ar kitokį vaidmenį socialinėje tvarkoje atliekantis žmogus.“ (cit. Šinkūnienė., 2012, p.25).

Žmonių, turinčių negalias, bendruomeninio gyvenimo aspektus nagrinėję autoriai (Zeleniūtė, Aleksienė, 2017; Koon et al., 2020; Stankutė ir kt., 2015; Šinkūnienė, 2012, 2021 ir kt.) pastebi, jog būdamas bendruomenės nariu, net ir labai sunkią negalią turintis žmogus gali jaustis saugus, atstovaujamas ir įgalintas, turintis nepakartojamą vertę bei teisę patirti draugystę ir bendrystę. Šiomis idėjomis vadovaujantis Prancūzijoje įsikūrė bendruomenės „Arka“ ir „Tikėjimas ir šviesa“, kurių idėjos ir patirtis prigijo ir Lietuvoje. Nuo 1940 metų daugelyje pasaulio šalių (Europoje, Šiaurės Amerikoje, Afrikoje), ypač Anglijoje ir Airijoje (vien šiose šalyse jų yra virš 60), plačiai paplito Kemphilo (Camphill) bendruomenės, kurių ideologija pagrįsta Rudolfo Steinerio antroposofinio mokymo sistema. Šios bendruomenės vienija įvairias negalias ar mokymosi sunkumus turinčius suaugusius ir vaikus, jų šeimos narius, savanorius, pasirinkusius gyvenimo būdą bendruomenėse. Jų veikloje siekiama kiekvieno nario įtraukties ir dalyvavimo pagal galimybes, remiamasi pagarba ir savanorišku apsisprendimu (Šinkūnienė, 2012).

Panašiomis vertybėmis remiasi ir Lietuvoje veikiančios žmonės su įvairiomis negaliomis jungiančios asociacijos, sąjungos kurios jungia mažesnes žmonių su negalia organizacijas (SADM, 2022). Jos sudaro sąlygas žmonėms su įvairiomis negaliomis jaustis atstovaujamiems, dalyvauti bendruomeniškose veiklose, realizuoti savo gebėjimus. Šių bendruomenių veikla padeda priartinti neįgalių žmonių patirtis, keliamas problemas prie platesnės visuomenės, skatina socialinės įtraukties procesus.

Neįgaliems žmonėms bendruomenė – tai vieta, ginanti savo narių teises, užtikrinanti saugią aplinką siekiant žmogiškojo orumo. Tačiau suvokiant, kad socialinės įtraukties procesai yra „dvikrypčiai“, (t.y., juose aktyvi tiek ir visa bendruomenė (ar visuomenė), tiek ir pats neįgalus

asmuo), ir yra sėkmingi tuomet, kai abi pusės bendradarbiauja ir kelia tuos pačius tikslus. Todėl svarbios ir teisingos tampa Vanier (1998) mintys apie tai, „kad bendruomeninis gyvenimas negali išgelbėti visų neįgalių žmonių. Todėl neįgaliųjų institucijose turėtų būti puoselėjamos bendruomeninės vertybės ir kuriama saugi aplinka, padedanti žmogui su negalia realistiškai įsiliesti į bendruomenės gyvenimą (cit. Šinkūnienė, 2012, p.).

Svarbu, jog dienos centrai, specialiojo ugdymo įstaigos, nevyriausybinės neįgaliųjų organizacijos, kurių veikla pagrįsta bendruomeniškumo principais, turi galimybę ne tik atstovauti žmonių su negalia teises, bet ir įgalinti juos sėkmingai veikti bendruomenėje, sudarant sąlygas jiems realizuoti savo norus ar gebėjimus skatinant tapti savarankiškais bei prisiimti atsakomybę už savo gyvenimą. Terminas *įgalinimas (angl. empowerment)* pastaruoju metu plačiai vartojamas įvairiais viešosios erdvės ir profesiniais kontekstais. Ši sąvoka ypač dažna socialinės gerovės srities akademiniuose ir praktiniuose pranešimuose bei diskusijose, o tyrimų rezultatai rodo, kad dalyvavimas jau savaime yra įgalinimas (Ruškus at all.2014; Samsonienė, 2011). Įsitraukus į socialines veiklas ar socialines grupes įgyjami vertingi socialiniai vaidmenys, komunikaciniai gebėjimai, kuriamas savas indėlis į bendrąjį gerį. Įgalinimu laikomas procesas, kuriuo individai pasiekia rezultatų didindami įvairių savo gyvenimo aspektų kontrolę ir oriai dalyvaudami bendruomenėje bei visuomenėje (Lord, Hutchison, 1993, pag. Ruškus ir kt., 2013).

Apibūdindami neįgaliųjų ir jų šeimų socialinį dalyvavimą, kaip įgalinimo proceso komponentą Ruškus ir Mažeikis (2007) diskutuoja, jog socialinis dalyvavimas yra reflektuoto interesų konflikto sužadintas procesas, numanantis dalyvių tarpusavio supratimą ir lygiavertį įsitraukimą į įgalinančio proceso konstravimą, socialinių neįgaliųjų vaidmenų stiprinimą plėtojant neįgaliųjų individualias galias, išryškinant jų privalumus ir didinant potencialą. Autorių nuomone socialinis dalyvavimas išryškina, kad ne sutrikimas ar negalia, ne pats neįgalus asmuo, o asmens individualių ir kūrybinių galių plėtojimas yra analizės, veiklų, vertinimų, refleksijų, pokyčių analizės objektas.

Hur (2006), Di Maggio et al. (2019) išanalizavę įvairiose mokslo srityse įgalinimą analizuojančių teorinių ir empirinių tyrimų literatūros šaltinius, nustatė, kad teoriškai įgalinimo fenomeną galima atskleisti per dvi tarpusavyje susietas komponentų grupes: asmeninio įgalinimo (asmens reikšmingumo, kompetencijos raiškos, asmens apsisprendimo, galėjimo daryti poveikį) ir bendrojo įgalinimo komponentų grupę (kuriant visuomeninius ryšius, įtraukiant į bendruomenę, organizacijos kontrolę ir bendruomenės kūrimą). Įgalinimas yra daugialypis reiškiny (fenomenas), galintis vykti įvairiose srityse – psichologinėje, sociologinėje,

ekonominėje, politinėje ir kt., bei įvairiuose lygmenyse – individualiame, grupiniame ir visuomenės.

Pasak reabilitacijos specialistų (Samsonienė, 2011, Sherrill A., 1998) įgalinimo filosofinės nuostatos yra svarbios žmonių su negalia socialinės reabilitacijos procese, nes yra daugiapakopis (multi-stage) socialinis procesas, apimantis socialinės grupės narių tarpusavio santykių kūrimą, puoselėjant skirtingų socialinių grupių narių skatinimą bendrai tarpusavio veiklai, siekiant juos įjungti į platesnę bendruomenę. Šis procesas taip pat inicijuoja tam tikrus visuomenės veiksmus, skatinant ir remiant įvairialypės ir lygiateisės visuomenės kūrimą ar net keliant socialinius konfliktus šiam tikslui pasiekti.

Aptariant įgalinimo fenomeną, kaip socialinės įtraukties aspektą, verta paminėti, jog šiuo požiūriu remiantis Šiaurės Europos šalyse jau yra įvykęs paradigmos pokytis nuo problemų, trūkumų ir patologijų akcentavimo į stiprybėmis grįstą, gebėjimų kūrimo ir įtraukties požiūrį (Johansson et al., 2008), o „patologijos, į ligas orientuotą paradigimą, keičia salitogenezės - į sveikatą orientuota paradigma (Antonovsky, 1996, cit. Aleksienė, 2010). Pasak mokslininkų, ši teorija remiasi stiprybių perspektyva, kurioje dominuoja teigiami lūkesčiai, galimybių pamatymas, orientavimasis į tikslus, kuriuos padeda įgyvendinti asmens gebėjimų plėtojimas, charakterio bei lyderystės ugdymas (Sadan, 2004, pag. Ruškus ir kt. 2013). Šiame procese, pasak autorių, svarbus yra patirtinis aspektas, kai įvertinus asmeninius bei bendruomenės išteklius, siekiama juos išradingai panaudoti įgyvendinant tikslus bei realizuojant svajones.

Įgalinimo idėja skiepia tikėjimą, kad nauji gebėjimai gali būti išmokti veikiant natūraliai gyvenimiškuose kontekstuose ir situacijose, sąveikaujant bendruomenėje su kitais jos nariais, o ne dirbtinai kontroliuojant profesionaliems ekspertams ugdant gebėjimus..

Apibendinant mokslininkų mintis apie bendruomenės reikšmę žmonių su negalia socialinės reabilitacijos bei įtraukties procesuose galima išvelgti, jog žmonės su negaliomis vienijančios bendruomenės siekia kurti įgalinančią aplinką ir sąlygas, kuriose atstovaujamos jų teisės, sudaromos sąlygos gebėjimų plėtojei ir raiškai gyvenimiškuose kontekstuose taip plečiant jų galimybes savarankiškai veikti ir būti naudingais visuomenėje.

1.3. Sociokultūriniai bendruomeniškumo požymiai

Naujas požiūris į žmogaus sveikatą ir gerovę besiremiantis holistiniu požiūriu, reikalauja šiuos reiškinius nagrinėti kompleksiskai, neatskiriant fizinio, dvasinio, socialinio, psichologinio aspekto.

Plėtojant bendruomenių veiklą bei kuriant bendruomeniškus santykius pasitelkiamos įvairūs socialinių paslaugų spektras, tarp kurių šiame darbe verta plačiau aptarti sociokultūrinės paslaugas, kurios LR socialinių paslaugų įstatyme priskiriamos bendrųjų socialinių paslaugų grupei (2006, (2022-04-01-2022-06-30 suvestinė redakcija). Lietuvoje sociokultūrinės veiklos dažnai pasitelkiamos žmonių, turinčių įvairias negalias socialinės reabilitacijos programose, kurias įgyvendina socialiniai darbuotojai, menų terapeutai, menininkai ir kiti specialistai. Tačiau vis dar neaiškūs sociokultūrinio darbo sričių ir kokybės standartai, neaišku, kas atsakingas už šios veiklos vykdymą, neatnaujinta ir teisiškai neapibrėžta bendruomeninė veikla (Šinkūnienė, 2012).

Lietuvių žodyne (2015) apibrėžiamas *socialinio – kultūrinio darbo tikslas* – suteikti žmonėms galimybę pažvelgti į savo padėtį objektyviau, stiprinti savo kompetencijas ir panaudoti atitinkamus savo išteklius. Šią socialinio darbo sritį nagrinėję Lietuvos mokslininkai apibrėždami sociokultūrinės veiklos, kaip bendruomeninio ugdymo srities specifiškumą, išryškina žmonių socializacijos ir integracijos į visuomenę aspektus. Jų nuomone, ši veikla sudaro „palankias sąlygas įvairios socialinės padėties, įvairių tautybių ir įvairaus amžiaus žmonėms realizuoti savo socialinius, kultūrinius, švietimo poreikius, siekiant sėkmingai integruotis į aplinką“ (Baršauskienė ir Leliūgienė, 2001 p.23). Pasak šių autorių, sociokultūrinis ugdymas, kaip socialinio ugdymo supratimas, skatina išskirti bendražmogiškuosius principus, o į juos galima žiūrėti kaip į lavinimo, individo socialinės patirties organizavimo, individualios pagalbos asmeniui pagrindą.

Šinkūnienė (2012) pažymi, jog sociokultūrinis darbas yra prasminga kultūrinė ir visuomeninė veikla bendruomenėje, padedanti žmonėms susiplanuoti savo laisvalaikį ir organizuoti kasdienę kultūrinę veiklą, formuoti žmonių ryšius plėtojant bendruomenės ir jos narių santykius. Jos teigimu, „Sociokultūrinė veikla taip pat siekiama išsaugoti tradicines kultūrinės tautos vertybes tam, kad žmogus išmokęs vertinti bei reikšti savo nuomonę, sėkmingai pritaaptų visuomenėje. Tai lengvina indentifikavimo(si) procesus, keičia žmonių požiūrį, vertybines nuostatas ir savivertę“ (Šinkūnienė, 2012, p.48).

Sociokultūrinis darbas pasižymi didele veiklos sričių įvairove, kurią galima suskirstyti į keturias sutelkties sritis (Spierts, M., 2003)

- Bendruomenės kūrimas – siekiama gyvenimo kokybės, tarpusavio santykių pagerinimo, galių padidinimo;
- Rekreacija (poilsis ir laisvalaikis). siekiama turiningo laisvalaikio organizuojant šventes, žaidybines veiklas, visokių rūšių masinių švenčių renginius.
- Švietimas ir auklėjimas. Bendruomenėse organizuojama švietėjiška veikla siekiama mažinti socialinę atskirtį (stovyklos ar dienos centrai neįgaliems vaikams; pagalbos ir gerumo akcijos; tėvų švietimas; bendruomenių forumai ir pan.);
- Menas ir kultūra. Meno ir kultūros srityje dirbantys sociokultūriniai darbuotojai siekia priartinti meną prie žmonių, tarpininkauti tarp bendruomenės ir menininkų, meno, kultūros įstaigų bendradarbiauti rengiant įvairius projektus.

Remiantis Spierts (2003) galima teigti, kad sociokultūrinės veiklos kryptys - rekreacija, švietimas ir auklėjimas, menas ir kultūra, bendruomenės kūrimas papildo viena kitą. Sociokultūrinei veiklai šiose keturiuose kryptyse bendruomenėje būdingos skiriamosios savybės: 1) ji nesunkiai pasiekama, nes nėra nutolusi nuo gyvenamosios aplinkos; 2) dažniausiai pasižymi neformaliu pobūdžiu; 3) yra lanksti - galima nesudėtingai prisitaikyti prie individų norų, poreikių; 4) jai būdingas darbo metodas, suteikiantis daugiau galimybių kuo geriau prisiderinti prie dalyvių kultūros ypatumų bei įpročių

Pasak Šinkūnienės (2012) sėkminga bendruomenės sociokultūrinė veikla siekia įgyvendinti šiuos penkis uždavinius: 1) kelti gyvenimo kokybę sprendžiant bendras problemas; 2) mažinti socialinę neteisybę, sukeltą atskirties bei diskriminacijos; 3) įgalinti individus siekti išreikšti savo individualų potencialą; 4) puoselėti socialines, kultūrines vertybes kaip bendruomenės plėtros proceso dalį ir kaip jos vystymosi rezultatą; 4) ugdyti bendruomeniškumo jausmą, jausti solidarumą su kitais, veikti ne tik kaip individams bendruomenėje, bet jaustis visuomenės dalimi.

Sociokultūrinės veiklos aspektus nagrinėję mokslininkai (Spierts, 2003; Šinkūnienė 2012; Baršauskienė ir Leliūgienė 2001; Aleksienė, 2010; Dirgėlienė, 2010; Rejman ir Żejewski, 2020) pabrėžia, jog sociokultūrinio ugdymo tikslas yra įgalinti žmones dalyvauti socialiniame ir kultūriniame visuomenės gyvenime ir turi būti orientuotas visų pirma į pasyviausias ir mažiausias galimybes aktyviai veikti turinčias žmonių grupes, t.y., yra orientuoti į žmones, kurie siekia situacijos pasikeitimo bei pagerėjimo. Žmonėms su negalia, pasak Šinkūnienės (2012),

sociokultūrinė veikla yra „užuovėja ir kartu niša, neretai tampanti vienintele saviraiškos proga, galimybe bendrauti su kitais neformalioje aplinkoje“ (p.49). Išryškindami sociokultūrinės veiklos svarbą socialinės reabilitacijos procese fizinę negalią turintiems žmonėms Rejman ir Błażejewski (2020) teigia, jog būtina atsižvelgti į kiekvieno asmens orumą ir individualumą, kuriant programas įtraukiančias į visavertį dalyvavimą socialiniame ir kultūriniame gyvenime, siekiant tikslingai pagerinti žmogaus fizinę ir psichinę būklę, didinti jo socialinius ryšius bendruomenėje, savigarbą bei gyvenimo kokybės bei prasmės suvokimą.

Menas, kaip socialinis reiškinys visais laikais domino sociologus, meno teoretikus ir pačius menininkus. Meno paskirtis – harmonizuoti gyvenimą, tobulinti žmonių bendravimo formas, todėl „menas neišvengiamai būna socialus“ (Gaižutis, 1998, p. 5, cit. Šinkūnienė, 2012). Pasak Spierts, 2003, sociokultūrinėje praktikoje kultūrinė veikla ir menai suprantami kaip specifinės priemonės, kurios komunikacijai, išgyvenimui ir ekspresijai suteikia formą ir išraišką. Todėl siekiant negalias turinčių žmonių įsitraukimo į socialinį gyvenimą stengiamasi juos įgalinti dalyvauti įvairiose meninėse veiklose. Šiuo atveju meno priemonių taikymą reikėtų nagrinėti tiek kaip sociokultūrinį reiškinį, tiek ir kaip žmonių su negalia psichosocialinės reabilitacijos aspektą. Socialinis taikomų meno priemonių vertingumas atsiranda tuomet, kai meninės kūrybos turinys įgyja tam tikrą konkrečią formą (meniniai socialiniai projektai, performansai), kurie kelia specifinius tikslus, kuriais siekiama kultūrinių/terapinių/educacinių bei integracinių/ kultūrinių/socialinių tikslų į veiklas įtraukiant tiek žmones su negaliomis, tiek ir profesionalius menininkus, kitų soc. grupių atstovus (Brazauskaitė ir Dikčiūtė, 2015; Šinkūnienė, 2012, 2003).

Sociokultūrinės veiklos plotmėje nuo 2002 metų, Lietuvos ugdomosios muzikos terapijos bei Lietuvos Dailės terapijos taikymo asociacijos bendradarbiaudamos su Lietuvos ir užsienio socialinio darbo, psichikos sveikatos, neformaliojo švietimo specialistais, inicijavo ir įgyvendino eilę projektų, susijusių su negalią turinčių asmenų meninių gabumų vystymu, įvairių soc. grupių atstovų bendradarbiavimu ir bendravimu su specialiujų poreikių turinčiais asmenimis muzikinėje erdvėje (Ribinskaitė ir Aleksienė, 2019; Šinkūnienė, 2012). Autorės išskiria nevyriausybių organizacijų vaidmenį organizuojant meninius-socialinius projektus ir prisidedant prie tolerantiškos ir demokratinėmis vertybėmis besivadovaujančios visuomenės ugdymo.

Spierts (2003) menų (muzikos, dailės, šokio-judėsio bei dramos) terapiją nurodo kaip vieną iš sociokultūrinės veiklos krypčių. Menų terapijos tikslai yra tamptariai susiję su sociokultūrinės veiklos meno ir kultūros srities tikslais apimantys esminius asmens tobulinimosi

aspektus: psichosocialinį ugdymą, vertybines orientacijas, kultūrinį estetinį lavinimą, saviraišką, kūrybiško mąstymo ugdymą ir socializaciją. Menų terapija, kaip ir socialinis darbas, platesniame kontekste įvardijama kaip pagalbos profesija, taigi muzikos terapijos paslaugos integruojamos socialinių paslaugų, ugdymo, rekreacijos ar socialinio darbo srityse. Sociokultūrinio darbo kontekste menų terapijos integravimas gali padėti kurti naują socialinės grupės įvaizdį, sudaryti vienodas sąlygas pažeidžiamoms visuomenės grupėms dalyvauti bendruomenės gyvenime stiprinti asmenybės gebėjimą socializuotis. (Šinkūnienė, 2003).

Pasaulinėse muzikos terapijos praktikose, taikomose socialinėje srityje, išskiriamos rekreacinės muzikos terapijos ir ekologinės muzikos terapijos sritys. Šias dvi muzikos terapijos sritis sieja prioritetinė orientacija į socialinį kontekstą. Rekreacinės muzikos terapijos srities centras – „asmens pomėgių nukreipimas ar įsitraukimas į socialines ir kultūrines veiklas“, ekologinės – „skatinti sveikatą tarp įvairių sociokultūrinių bendruomenės sluoksnių, grupių ar bendruomenių bei jų aplinkos“ (Bruscia, K., 2014, p.205.). Šios socialinės srities muzikos terapijos paslaugos yra laikomos kaip papildomos kuriant tarp sisteminius, tarp institucinius ryšius tam tikros klientų grupės ar bendruomenės socializacijos tikslais. Ja siekiama sukurti psichologiškai palankų kontekstą klientų asmeniniam augimui, socialiniam bendradarbiavimui ir solidarumui, įtraukti klientą į socialinę kultūrinę veiklą ir padėti prasmingai organizuoti laisvalaikį. Šios veiklos gali padėti keisti visuomenės neigiamas nuostatas į „kitokį“ žmogų, padėti atsipalaiduoti, užsimiršti ir patirti džiaugsmą – optimizuoti gyvenimo kokybę (Abramavičiūtė-Mučinienė ir Aleksienė, 2016). Socialinės srities muzikos terapijos taikymo galimybės apima įvairias klientų grupes, turinčias įvairių komunikacijos problemų, socialinės adaptacijos sunkumų, nuteistieji ar atlikusieji bausmę, imigrantai, nacionalinės mažumos. Šias socialinės krypties muzikos terapijos idėjas XXI a. pradžioje plėtoja bendruomeninės muzikos terapijos atstovai. Jas aptarsime kitoje darbo dalyje.

Apibendrinant šį skyrį galima teigti, jog sociokultūrinės veiklos yra plati socialinio darbo sritis, kelianti daug uždavinių, kuriuos įgyvendina įvairių sričių specialistai – socialiniai darbuotojai, menų terapeutai, menininkai, edukatoriai ir kt. Sociokultūrinės veiklos padeda stiprinti bendruomeniškus santykius įvairaus tipo bendruomenėse, stiprinant jos narių emocinius, socialinius ryšius, didinant atsakomybę už bendrus rezultatus. Sociokultūrinių veiklų pobūdis ir pritaikymo lankstumas gali tenkinti negalią turinčių žmonių poreikius, įgalinti juos dalyvauti bendruomenių veiklose, realizuoti savo gebėjimus ir norus, pagerinti jų psichosocialinę reabilitaciją ir socialinės įtraukties procesus visuomenėje.

2. MUZIKOS TERAPIJOS VIETA SOCIOKULTŪRINĖJE STRUKTŪROJE

2.1. Bendruomeninės muzikos terapijos apibrėžtis ir PREPARE modelis

Remiantis Pasaulio sveikatos organizacijos specialistų pateiktu apibrėžimu, „sveikata yra visapusės fizinės, psichinės, socialinės gerovės būseną, o ne ligos ar fiziologinių trūkumų nebuvimas“ (PSO, 1948). Sveikata – tai harmoninga žmogaus biopsichosocialinių savybių vienovė, kuri leidžia žmogui prisitaikyti prie makro ir mikro aplinkos sąlygų ir optimaliai funkcionuoti – gyventi aktyvų socialinį ir ekonominį gyvenimą. Atsižvelgiant į šiuolaikinės sveikatos sampratos kryptis ir globalius pasaulio socialinės aplinkos pokyčius, plėtojasi diskusija dėl muzikos terapijos paskirties, keliamų tikslų ir indėlio į asmens ir visos visuomenės sveikatą (Aleksienė, 2011).

Tradiciškai muzikos terapija šiandienos kultūroje apibrėžiama kaip sveikatos srities profesija, kurios pagindinis įrankis – „muzikos terapeuto ir kliento (individo ar grupės) bendradarbiavimas naudojant muziką, muzikavimą bei susikuriančius tarpusavio ryšius kliento sveikatingumo ir gyvenimo kokybės optimizavimui“ (Stige, 2002, cit. Aleksienė, 2010, 26). Taikant muzikos terapiją prevencijos, reabilitacijos ar gydymo programose, „siekiama išplėtoti sveikatos potencialą ir/arba atkurti individo funkcijas taip, kad jis galėtų siekti geresnės asmeninės ir arba tarpasmeninės integracijos ir gyvenimo kokybės“ (Aleksienė, 2010, 27). Šinkūnienė (2012) išryškina, jog muzikos terapija atliepia šiandienos kultūros poreikius bei išaugusias galimybes rūpintis kiekvieno žmogaus bei visuomenės sveikata ir gerove. Negalias turinčių žmonių socialinės įtraukties kontekste muzikos terapijos taikymo formos ir keliama tikslai bei sociokultūrinio darbo tikslai dažnai yra panašūs ar persiklojantys, stiprinantys individų ir socialinių grupių tarpasmeninę sąveiką.

Socialinės įtraukties idėjas muzikos terapijoje labiausiai palaiko XX amžiaus pabaigoje Skandinavijos šalyse pradėta plėtoti socialinės krypties *bendruomeninė muzikos terapija* (toliau tekste BMT), kuri apibūdinama kaip muzikos terapijos profesijos subdisciplina ir praktinės veiklos sritis, kurios pagalba siekiama muzikinio sveikatinimo bendruomenėje, planingo kliento ir terapeuto bendradarbiavimo procese propaguojant sociokultūrinius ir bendruomeninius

pokyčius, kai muzika kaip tarpusavio santykių ekologija naudojama ne klinikiniais tikslais (Stige, Ansdell, Elefan, Pavlicevic, 2010).

BMT koncepcijos plėtotojai pažymi, kad žmonių kuriamų tarpusavio ryšių bendruomenėje vertės pripažinimas yra šiuolaikinės bendruomeninės muzikos terapijos, kuri tapo svarbia tarpdisciplininė studijų ir praktikos sritimi, tapatybės dalis, todėl nėra tikslinga lyginti ją su kitų sričių muzikos terapijos sampratomis pagal anksčiau nustatytus standartus. BMT savaip interpretuoja bendruomenės narių santykius ir procesus (Stige ir Arao 2011).

BMT taikytojai - muzikos terapeutai (Bruscia, 2014, Ruud, 1998, 2014; Pavlicevic, Ansdell, 2008, Stige, at all., 2010, Stige, 2014, 2017, 2018; Stige ir Arao, 2011) nuo XXI a. pradžios nagrinėja muzikos terapeutų patirtį atskleisdami naujas veiklos ribų bendruomenėje perspektyvas, naujus muzikos terapeuto vaidmenis ir požiūrį į tai, kaip tarpusavyje sąveikauja muzika, žmonės ir kontekstas. Minėti mokslininkai pasauliniame muzikos terapijos forumo diskutavo dėl BMT tikslų siekdami apibrėžti, kas gi yra BMT (Ansdell, 2002). Diskusijoje autorius pateikė tokį apibrėžimą: „*bendruomeninė muzikos terapija – tai būdas dirbti muzikinį darbą su žmonėmis atsižvelgiant į kontekstą, t. y. pripažįstant ir priimant jų sveikatos, ligos, tarpusavio santykių ir socialinius bei kultūrinius muzikos veiksnius*“ (Ansdell, 2002, cit. Šinkūnienė, 2012, p.226). Šis požiūris atitinka bendruomeninio muzikavimo tikrovę ir kartu išryškina žmonių atskirties patirtis visuomenėje.

Diskusijos dalyviai gina idėją, jog BMT pateikia naują mąstymo būdą, būdingą XXI amžiaus muzikos terapijai – kultūriškai, socialiai ir politiškai orientuotą muzikos terapijos kryptį. Jie pažymi, jog pirmąjį bendruomeninės muzikos terapijos apibrėžimą pateikė K. Bruscia (2014), kuris teigia, jog bendruomeninėje terapijoje terapeutas dirba tradiciškai individualiai ar grupėje, tuo pačiu metu dirbdamas su bendruomene. Tikslas dvilypis: paruošti klientą būti vertingu bendruomenės nariu ir aktyviai dalyvauti bendruomenės veikloje, kartu padedant bendruomenei priimti ir įtraukti klientus į bendrą veiklą.

Stige (2002), apibrėždamas BMT kaip į kultūrą orientuoto reiškinių sąvoką, pastebi jog BMT vyksta bendruomenės kontekste ir yra skirta pokyčiams bendruomenėje vystyti. Muzikos terapeutas šiuo atveju naudoja muziką siekdamas skatinti pokyčius, kurie kyla iš bendruomenės poreikių. E. Ruud (1998) pateikia dar kitokį bendruomeninės muzikos terapijos apibrėžimą: „tai - refleksyvus atlikimu grindžiamas muzikos terapijos naudojimas iš sisteminės perspektyvos“ (Ruud, 2004, cit. Šinkūnienė, 2012 p.226), ir trumpai apibendrina, jog bendruomeninė muzikos

terapija iš esmės skirta „didinti žmonių veiklos galimybes“ (Ruud, 1998, cit. Stige ir Arao, p. 2011).

Andsel (2002) bendruomenę muzikos terapiją įvardijo kaip „trečiąjį kelią“ tarp bendruomeninės muzikos ir to, kas vadinama bendruoju muzikos terapijos modeliu. BMT diskurso teoretikai ir praktikai teigia, kad muzika yra aktyvus socialinis reiškinys, kuris gali būti naudojamas siekiant padėti kurti klestinčias bendruomenes, kuriose džiaugiamasi individualių skirtumų įvairove ir dalijamasi parama (O'Grady ir McFerran, 2010; Stige et al., 2010, 2016; Tiszai, 2016; Murphy, 2018; Vaillancourt et al., 2018; Wood, 2016). Autorių nuomone, negalima ignoruoti bendruomeninio muzikavimo bei muzikos naudojimo kasdieniame gyvenime svarbos, kurių apstu visų šalių kultūrose: nuo ritualinės dainos "Su gimtadieniu", ritualinio giedojimo ar uždegančio sirgalių choro futbolo rungtynėse, ir keitimosi muzikos grojaraščiais internete, iki meninių performansų, muzikinių sambūrių, bendruomeninio dainavimo ir muzikavimo, muzikinių kolektyvų festivalių ir kitų akcijų.

Bendruomeniškumo idėjų vystymas sociolultūriniame kontekste sukūrė būtinybę kurti teorijas ir praktiką, paaiškinančias, kaip galime sąmoningai naudoti muziką kurdami žmonių tarpusavio ryšius, priklausymo bendruomenei ir atsakomybės už ją jausmą, taip pat „suteikti balsą“ žmonėms, kurie dėl negalios turi mažesnes galimybes dalyvauti bendruomenių veiklose. Kita vertus, anksčiau minėti autoriai pastebi, jog BMT praktikų ir požiūrių į siekiamus pokyčius bendruomenėse gausa, dažnai suponuoją diskusijas apie bendruomeninio muzikavimo ir BMT skirtumus siekiant atsakyti į klausimą „kur bendruomeninė muzikos terapija baigias?“ (O'Grady ir MCFerran, 2007). Stige (2014) polemizuodamas su bendruomeninės muzikos terapijos kritikais teigia, kad labai svarbu ir tęstina mesti iššūkį individualizuotai ir medikalizuotai Vakarų sveikatos sistemai. Jo nuomone, būtinas epistemologinių ir metodologinių perspektyvų poslinkis, vedantis nuo įrodymais pagrįstos praktikos būdų, taikomų pagal konsensumo modelį muzikos terapijoje, link etnografiniais ir dalyvaujamojo veiksmo metodais grindžiamų tyrimų ir galimybių išryškavimo.

Stige ir Arao (2011) pažymi, kad daugelis ankstesnių muzikos terapijos apibrėžimų nedaug dėmesio skiria bendruomenei, tačiau pastebi, kad yra visgi išskirtinių požymių, kurie padeda suprasti, kas galėtų būti bendruomeninė muzikos terapija. Autoriai pastebi, kad apibrėžimo ribotumai yra būdingi ne tik BMT, bet ir bendruomenės psichologija susiduria su panašiomis problemomis. Pasak jų Nelsonas ir Prilleltensky (2005) teigia, kad visuotinai pripažįstama, jog joks apibrėžimas negali aprėpti bendruomenės psichologijos teorijos ir

praktikos sudėtingumo (p.18). Dėl BMT apibrėžties muzikos terapeutai intensyviai diskutuoja ieškodami alternatyvių sąvokų kontekste, raginant vietoje visiems „suprantamo“ abstraktaus reiškinio apibrėžimo, ieškoti realaus, situaciją atspindinčio apibūdinimo, konkrečių modelių sukūrimo ir kasdieninio naudojimo vietiniame kontekste. Tai padėtų suprasti ir pamatyti, kad modelis tikrai išsiskiria. Vietoje apibrėžtų BMT elementų, siūloma modeliuoti kontekstą atitinkantį muzikos terapijos elementų modelį ir stebėti kaip jis padeda kurti naują santykių kokybę bendruomenėje. „Kaip nurodo G. Ansdell (2002), šiems bendruomeniniams muzikiniais reiškiniais reikalinga ne kurti specialius apibrėžimus, o naujame specifiniame bendruomeniniame kontekste jiems suteikti „neapibrėžtą pripažinimą“ (cit. pagal J. R. Šinkūnienę 2012, p. 226)“.

Stige ir Arao (2011), naudodami metaforą „dėmesys neišgirstiems balsams“, polemizuoja su kitos metaforos autoriais „balso suteikimas“ naudojimu, iliustruojančios mažiau galimybių turinčių žmonių įgalinimą ir pabrėžia, kad mes negalime „suteikti žmonėms balso“, bet galime prisidėti prie jo kūrimo, sudarydami sąlygas leidžiančias kitiems „išgirsti anksčiau negirdėtus balsus“. Šia metafora autoriai nori susieti kiekvieno žmogaus poreikį būti bendruomenės dalimi, atverti erdvę socialinių ryšių kūrimui, tuo pačiu nepamirštant asmeninių dalyvių problemų. Įsiklausymas į „neišgirstus balsus“ nėra vien tik terapeuto inicijuota intervencija; tai yra bendradarbiavimo procesas bendruomenėje, kuriame derinamos laisvės ir lygybės vertybės. Apibendrinami autoriai teigia, kad ši metafora reiškia „daugiabalsę“ bendruomenę (Stige ir Arao, 2011, p. 17).

Siekdami atrasti ir išryškinti BMT būdingus bruožus, Stige ir Arao (2011), nagrinėja aštuonis atvejų tyrimus iš skirtingų šalių, kuriuose pateikiami muzikos, kaip pagalbos įvairioms socialinėms problemoms spręsti, pavyzdžiai. Jie išskyrė penkias pagrindines savybes, kuriomis remiantis galima teigti, kad bendruomeninė muzikos terapijos praktika paprastai yra ekologiška, dalyvaujamoji (įtrauki), performatyvi, į išteklius orientuota ir refleksyvi.

Atpažįstant minėtus BMT požymius kiekvieno bendruomeninio muzikinio reiškinio kontekste minėti autoriai dar praplečia bendruomeninės muzikos terapijos savybių sąrašą ir, vertinant vykstančius procesus, siūlo taikyti kokybės modelį, išskirdami sintezuotą ir modifikuotą apibrėžimo formuluotę ir seką atspindinčią pagrindines aukščiau paminėtas savybes. Jų teminas „kokybė“ reiškia savybes (požymius) apibūdinančias bendruomeninę muzikos terapiją, kurios gali būti koreguojamos atsižvelgiant į jų tinkamumą konkrečios praktikos klausimais. Jie siūlo

PREPARE santrumpą išskiriančią septynias savybes, kurios apibūdina bendruomeninės muzikos terapijos procesą (Stige ir Aarø, 2011, p. 18):

P (Preparation)– dalyvavimas: procesai suteikia galimybių individualiam ir socialiniam dalyvavimui, dalyvavimas yra vertybė, skatinama partnerystės idėja, sprendimai primami demokratiškai ir bendradarbiaujant.

R (Resource-oriented)- orientuota į išteklius: į asmens vidinius resursus, socialinius, kultūrinius ir materialinius išteklius orientuotas bendradarbiavimas bendruomenėje.

E (Ecological)- ekologinis: atspindi asmenų, grupių ir tinklų tarpusavio santykius socialiniame kontekste.

P (Performative) - performatyvus: daugiausia dėmesio skiriama žmogaus vystymuisi veikiant ir kuriant santykius ekologiniame kontekste. Sveikatos ir soc.sričių sąveika: dėmesys sveikatos stiprinimui ir problemų prevencijai, gyvenimo kokybės gerinimui.

A (Activist) - visuomeniškas: pripažįstama, jog žmonių problemos yra susijusios su stereotipais ir apribojimais visuomenėje, aiškus socialinių pokyčių siekis.

R (Reflective) - reflektyvus: dialogo ir bendradarbiavimo būdu stengiamasi įvertinti ir suprasti procesus, rezultatus ir jų platesnes pasekmes. Siekiama visų dalyvių įžvalgų, vertinami neverbaliniai simboliai

E (Ethics-driven)– etika grindžiamas: praktika, teorija ir moksliniai tyrimai grindžiami žmogaus teisėmis, vertybėmis, kuriomis vadovaujamasi siekiant įgyvendinti šias teises. Žmogaus sveikatos ir gerovės, bendruomenės ir muzikos reikšmingumo išryškinimas.

PREPARE modelio koncepcija yra artima Bruscia pateiktam argumentui (2014, p. 237), kuris teigė, kad BMT turi *dvejopą tikslą: paruošti asmenis dalyvauti bendruomenės gyvenime, bei paruošti bendruomenę priimti ir palaikyti kiekvieną asmenį*. BMT praktikoje neturėtų būti ignoruojami nei individualių pokyčių, nei socialinių pokyčių poreikiai, daugiausia dėmesio skiriant glaudesniems bendruomenės narių tarpusavio santykiams. Wood, (2016) nuomone, BMT „susideda iš individualių istorijų, kurios taip pat yra istorijos apie grupes ir platesnius socialinius aspektus" (2016, p. 62, cit. pagal Stelle, 2016). Pasak Stige ir Aaro (2011), suvokiant, jog BMT praktika tai pat sprendžia nelygybės bei atskirties problemas, galima teigti, kad jos įgyvendinimas yra profesionalus ir reikalaujantis nuoseklaus darbo reiškinys, reikalaujantis tvirtų muzikos terapijos specialistų kompetencijų ir tinkamo visų dalyvaujančių pusių įsitraukimo.

PREPARE modelio autoriai (Stige ir Aarø, 2011) ir jų idėją plėtojantys muzikos terapeutai (Steele, 2016, Tiszai, 2016, Murphy, 2018) teigia, kad šios septynios savybės gali padėti atpažinti

BMT, tačiau vargu ar gali būti tokios pačios kiekvieno konteksto atveju. Jų nuomone kiekviena praktika vienas savybes ar jų derinius gali išryškinti labiau nei kitas, priklausomai nuo dalyvių poreikių ir kiekvienos bendruomenės resursų. Pasak Stige ir Aarø (2011), svarbiausia yra įvertinti kada, kaip ir koku būdu kiekviena iš septynių savybių pasireškia, kokie yra jų deriniai svarbūs tam tikroje situacijoje. Jo nuomone, nagrinėjant bendruomeninio muzikavimo atvejus BMT literatūroje pateikiamos išvalgos gali būti pritaikomos ir tada, kai tik kai kurios iš aptariamų savybių yra būdingos praktikoje. Tuomet verta apmąstyti ir diskutuoti, kodėl taip yra, ir ar taip turėtų būti ir toliau.

Apibendrinant galima teigti, jog BMT yra šiuolaikinės visuomenės aktualijas atliepanti muzikos terapijos kryptis, apimanti plačius tikslus, siekianti koceptualizuoti įvairias perspektyvas apie tai, kaip individai ir bendruomenės yra neatsiejamai susiję, ir kaip muzika gali padėti kurti pozityvius bendruomenės ryšius, telkti bendruomenes, siekiant jos narių geresnės savijautos, į(si)galinimo dalyvauti bendruomenės veiklose bei geresnio prisitaikymo visuomenėje.

2.2 Bendruomeninės muzikos terapijos projektai pasaulio kontekste

BMT praktika dažniausiai realizuojama įgyvendinant įvairius su sociokultūrine veikla susijusius įvairios trukmės ir pobūdžio bendruomenių projektus, kuriuose muzikos terapeutas tampa tarpininku tarp individo ir bendruomenės, padėdamas bendruomenei siekti pokyčių bendruomenėse, kurie įgyvendinami pasitelkiant muzikos terapijoje taikomus metodus ir principus, siejami su socialiniais ar emocinės sveikatos gerinimo tikslais.

Norvegų muzikos terapeutas (Ruud, 1998) išvelgė bendruomeninei muzikos terapijai keliamus tikslus – „didinti žmonių galimybes imtis veiksmų“, t. y., kad muzikos terapija vadovaujasi ne tik individualiais klientų poreikiais, bet ja stengiamasi įgalinti žmones ugdant jų socialinius įgūdžius, sustiprinant asmens galios pojūčius. Tai reiškia, kad „veiksmų galimybės“, kurioms dažnai trukdė didesnės struktūrinės kliūtys visuomenėje, pajutus poreikį padėjo išvelgti muzikos terapijoje tai, kas galėtų patenkinti platesnius klientų socialinius ir kultūrinius poreikius. B.Stige at all (2016) pastebi, jog BMT projektiniai ir estetiniai tikslai praranda savo pagrindinę rolę vyrausią ankstenėse BMT tradicijose. Andsell (2002) pabrėžia, jog susiejus humanistines ir socialines teorijas, „vietoj „estetinio dailumo“ tikslu šioje muzikos terapijoje tampa bendruomenės (communitas) – bendrystės jausmo kūrimas per „laikiną visų socialinių vaidmenų lygiavos patirtį“ (cit. pag. Šinkūnienė, 2012, p. 228).

Tradiciškai muzikos terapija pagal savo išraiškos premones skirstoma į aktyviąją ir receptyviąją. (Aleksienė, 2011). Bendruomeninės muzikos terapijos procesui vadovaujantys muzikos terapeutai dažnai pasirenka aktyviosios muzikos terapijos veiklas, skatinančias dalyvių įsitraukimą, t.y., improvizavimą (instrumentinį ar vokalinį), muzikos atlikimą bei kūrybą. Kūrybiniame BMT procese dažai muzikinės raiškos būdai integruojami, taip pat pasitelkiami kitų menų (šokio judesio, dailės, dramos) terapijų praktikoje taikomi metodai ar principai (Abramavičiūtė, Aleksienė, Kačiušytė-Skramtai, Kupčinskas, Šinkūnienė, Žebrauskaitė-Taločkienė, 2013).

BMT taikytojai, pasitelkdami aktyvų muzikavimą, įgyvendina projektus įvairiose pasaulio šalyse su skirtingomis klientų grupėmis, siekdami tiek labai apibrėžtų tikslų, t.y., vietos bendruomenės narių ir pačių bendruomenių vienijimo, tiek ir plačių socialinių ryšių bendruomenėse ar visuomenėje skatinimo. Stige at all. (2016) aprašo projektus, įgyvendintus Pietų Afrikoje, Norvegijoje ir Didžiojoje Britanijoje ir kitose pasaulio šalyse. Aktyviu muzikavimo procesu grindžiami BMT praktikos pavyzdžiai/projektai aprėpia plačią tikslinių grupių auditoriją, sprendžiant įvairias negalias ar sutrikimus turinčių žmonių socialinės įtraukties, bendruomenių stiprinimo bei visuomenės sveikatos stiprinimo bei prevencijos problemas. Didžiojoje Britanijoje, turinčioje senas bendruomeninio muzikavimo tradicijas, bendruomeninė muzikos terapija taikyta "Rayner's Hedge" - bendruomenės fizinės reabilitacijos padalinyje suaugusiesiems, turintiems neurologinių sutrikimų. Aktyvaus muzikavimo/improvizavimo grindžiama muzikos terapijos praktika iš medicininio konteksto persikėlė į vietos bendruomenių aplinką. Projekte dalyvavo daugiausiai neurologinės kilmės negalią turintys žmonės ir jų šeimos nariai, kurie reguliariai ir tikslingai muzikuodavo mažose bendruomenėse, o kaip galutinį rezultatą vietos bažnyčioje pristatė itin neįprastą projektą „Metalų laužas“.

Norvegijos muzikos terapeutai bendruomeninės muzikos terapijos principus įgyvendino ilgalaikiame projekte - programoje „Muzika laisvės atėmimo vietose ir laisvėje“, kurio metu kaliniai turi galimybę muzikuoti roko grupėse. Ši programa tapo Norvegijos pataisos namų kalinių socialinės reabilitacijos filosofijos dalimi, numatančia priemones įkalinimo vietose esančių žmonių reintegracijai į bendruomenę, pasitelkiant vietos bendruomenių muzikos grupes bei suteikiant galimybes savarankiškai muzikinei veiklai pasibaigus įkalinimo laikui. Toks ekologiškas programos organizavimo būdas palaiko projekto dalyvių perėjimą iš vieno konteksto sąlygų ir gyvenimo etapų į kitą (Stige at all. 2017; Stige ir Arao, 2011). Kobėje (Japonija) projektas "Otoasobi" subūrė neurotipinės raidos ir turinčius intelekto sutrikimų muzikantus į

improvizacijos kolektyvą, kuriantį naujas galimybes formuoti bendruomenę. Žaidimu grindžiamos eksperimentinės improvizacijos pagal visiems suprantamas taisykles padėjo dalyviams, turintiems skirtingą kultūrinę patirtį bendrauti tarpusavyje kuriant improvizacinę muziką (Numata, 2009). BMT taikymo atvejus pristatančiuose šaltiniuose (Dennis ir Rickson, 2014; Kwoun, 2019; Turry, 2005; Eslava-Mejia, 2021) gausu pavyzdžių, kai įvairias negalias turintiems žmonėms, jų šeimos nariams, slaugos personalui pavyko palaikyti bendruomeniškus santykius reguliariai visiems kartu dalyvaujant muzikos terapijoje, kuri tapo natūralia aplinkos dalimi, svarbia individualios saviraiškos, bendradarbiavimo, socialinių interakcijų įvairovės, tarpusavio rūpesčio bei meilės demonstravimo priemone, plėtojančia pozityvius santykius bendruomenėje, o kartais - vienijančia bendruomenės jėgas, siekiant pokyčių..

Vokaline veikla grindžiama bendruomeninės muzikos tetapijos tradicija plėtojama dažniausiai tose šalyse, kur vyrauja stipri vokalinio meno kultūra. Muzikos terapeutai atsižvelgdami į klientų poreikius, organizuoja jiems artimas muzikavimo veiklas. Sandanės (Norvegija) senjorų choro vienas iš svarbiausių uždavinių - senjorų savijautos gerinimas, jiems užsiimant prasminga veikla (Stige et al 2016).

Young (2009) tyrime su vėžiu sergančiais suaugusiais atrado, jog dalyviams patiko dainuoti „saugioje ir priimtinoje aplinkoje<...> [jie] atrado ir tyrinėjo savo unikalius balsus<...>. Dalyvavimas muzikinėje veikloje taip pat prisidėjo prie onkologinėmis ligomis sergančių pacientų bendruomenės kūrimo pradžios, o bendras dainavimas yra įkūnyta patirtis, kuri atnešė ir fizinės naudos“ (Young, 2009 cit. Vaillancourt et al., 2018, p.3).

Australijoje pristatomi tyrimai, patvirtinantys dainavimo poveikį fizinei, psichinei ir socialinei sveikatai, prisidėjo prie bendruomenių chorų augimo Australijoje: įvairių programų apžvalga rodo, kad dainavimas skatina socialinius ryšius, dalyviai patiria „išsilaisvinimo“ jausmą tiesiogine prasme atrodami balsą (Slottje, 2010).

Izraelyje sunkią fizinę negalią turinčių žmonių grupė „Renanim“ kartu su muzikos terapeutu išsikėlė tikslą – paruošti bendruomeninius muzikinius pasirodymus. Šis procesas unikaliais būdais suteikė galimybę sunkią negalią turintiems žmonėms būti išklausytiems ir siekti pokyčių savo gyvenime (Stige et al, 2016)io

„Treehouse“ choras - tai novatoriška terapinė programa, kurioje gali dalyvauti visi Rytų Anglijos vaikų hospiso suaugusieji ir darbuotojai. Choras sprendžia psichosocialinės paramos šeimoms, kurios susiduria su sunkumais, kylančiais slaugant sudėtingos sveikatos būklės vaiką ar gedinčioms dėl netekties, poreikį. Dainavimas chore yra priemonė, padedanti šeimoms kurti

bendruomenę, pagrįstą bendra gyvenimo patirtimi, padedanti kurti naujus bendruomenės narių ryšius saugioje aplinkoje (Vaillancourt et al., 2018). Vengrijoje „afazijos choro“ veikloje keliama tikslai, susiję su terapiniu dainavimo poveikiu kalbos funkcijoms atstatyti sergant afazija ir klientų turinčių verbalinės kalbos sutrikimų socialinės izoliacijos mažinimu (Fekete ir Eckhardt, 2022).

BMT projektuose taip pat dažnai pasitelkiami integratyvūs muzikos terapijos metodai bei remiamasi kitų menų terapijos sričių praktikomis. Taikomi metodai dažnai apjungia muzikos, šokio, dailės ir teatro elementus, kuriais kūrybiškai siekiama visų projektuose dalyvaujančių į(si)galinimo savitai veikti ir būti kūrybinio proceso, prisidedančio prie bendro kūrybinio rezultato, dalyviais. Dažnai BMT projektų rezultatas artimas *performansui*, vienai iš postmodernistinio meno žanrų, kur tarpdisciplininės meninės kalbos – dailės, šokio, muzikos, judesio, veiksmo, teatro, technologijų priemonės susilieja į vieną meninį procesą, kuris „demonstruojamas žiūrovams, siekiant juos įtraukti ar paveikti emociškai bei intelektualiai, t.y. komunikuojant su žiūrovu“ (Brazauskaitė ir Dikčiūtė, 2015, p.11). Performanso žanrui būdingas improvizaciškumas, o improvizacija bendruomeninės muzikos terapijos projektuose keičia tradicinį muzikos terapeuto vaidmenį: sukurdamas erkę laisvoms kolektyvinėms improvizacijoms, „muzikos terapeutas kuria ir vienija bendruomenę, papildydamas jos narių socialinės sąveikos formas spontaniškai kilusiomis muzikos sąveikos formomis“ (Šinkūnienė, 2012, p. 228).

Tarp gausybės integratyvaus meno projektų Didžiojoje Britanijoje randame ir „Music in Mind“ iniciatyvą demensija sergantiems asmenims, muziką ir šokį apjungiantį projektą „Vitality“ garbaus amžiaus žmonėms, įvairias meno formas (muziką, šokį, vizualiuosius menus, rašymą) siejantį projektą „Out of the Blue“, skirtą protinę negalią turintiems asmenims, bei daugybę kitų iniciatyvų. Svarbu paminėti, kad greta praktinio projektų išpildymo, nuolat ieškoma mokslinio pagrindimo: atliekami tiriamieji darbai, siekiant matuoti tokių socialinių-meninių projektų naudą (Baumann at all, 2013; Manship ir Hatzidimitriadou, 2015).

Rio de Žaneire (Brazilija) įgyvendintas projektas „Ieškant kelių per meną“ (2002-2004 m.), skirtas benamių gyvenimo kokybės pagerinimui. Įvairiomis meno veiklomis grindžiamas procesas, pvz., muzikos terapijos, pasakojimo, dramos, šokių ir seminarų, kuriuose žmonės galėjo patys pasigaminti muzikos instrumentus padėjo „humanizuoti“ dalyvių ir socialinių darbuotojų santykius (Barcellos 2005, pag. Stige ir Arao, 2011). Kitas Brazilijos muzikos terapeutas aptardamas įgyvendintus projektus negalias turintiems žmonėms bei praktikas jungiančias

muzikos ir teatro terapijos principus, pastebi, jog muzikos terapijos klinikinės praktikos tikslai gali būti perkelti ir plėtojami bendruomenėse, derinant žmogaus prigimtį, muzikos ir kūrybiškumo supratimą su istorijos, kultūros, konteksto ir etikos supratimu (Brandalise, 2015).

Nuo 1988 m. bendromis Sandanės muzikos terapijos programos ir Norvegijos organizacijos, skirtos intelekto sutrikimų turintiems asmenims ir jų šeimoms, pastangomis, vieną savaitgalį rengiamas kultūros festivalis, į kurį susirenka apie 100 sutrikusio intelekto suaugusiųjų ir jų pagalbininkų iš visos Sogn og Fjordanės apskrities. Per šį savaitgalį dalyviai ir jų pagalbininkai gyvena ir dirba kartu, o po trijų dienų intensyvių muzikos, šokio ir dramos procesų festivalį užbaigia performatyvūs renginiai (Stige. at all 2016).

Apžvelgti pavyzdžiai liudija apie plačias tikslinių grupių, dalyvaujančių BMT projektuose galimybes, muzikos terapeutų pasirenkamas ir taikomas skirtingas metodines prieigas. Dažnai muzikos terapeutai, inicijuodami BMT projektus, susieja savo asmeninę muzikinę patirtį, sulieja ją su dalyvių kūrybinėmis iniciatyvomis ir kuria savitą bendruomeninio muzikavimo formą, prasmingai naudoja muziką, siekdami gerovės ir skatindami socialinį įsitraukimą ir bendruomeniškus santykius. Muzikos terapijos tikslai įgyvendinamuose projektuose apibrėžiami tiek individo, muzikos grupės, bendruomenės, organizacijų kontekste. Muzikos terapeutai atsižvelgdami į bendruomenių poreikius, perkeldami muzikos terapijos vertybes ir požiūrius į bendruomenės veiklas, tampa tam tikra prasme kultūros darbuotojais. Jie savo įgalinančią muzikinę veiklą taiko kaip įrankį, skatinantį dalyvavimą, socialinių tinklų kūrimą, laikantis atvirumo ir viešumo principo, kuriant naujas socialines erdves ir stiprinant muzikinį bendruomenės identitetą. Kita vertus, pasak Ansel (2002), įvairiose pasaulio šalyse ir Lietuvoje yra muzikantų, muzikos terapeutų ar kitų profesijų atstovų, kurie įgyvendina BMT projektus savo praktikoje, tačiau apie tai nekalba ir neieško savo veiklos apibrėžimų.

2.3. Meniniai-socialiniai projektai Lietuvoje – žmonių su negalia socialinės įtraukties skatinimo bei socialinės reabilitacijos priemonė.

Meniniams socialiniams projektams (toliau tekste MSP), kuriuose dalyvauja negalias turintys žmonės, Lietuvoje pagrindą suteikia humanistinių idėjų sklaida besikeičiančioje Lietuvos visuomenėje po nepriklausomybės paskelbimo bei Lietuvos alternatyvaus meninio ugdymo centro 1994 m. incijuotas neįgaliųjų meninio ugdymo judėjimas, 1997 m. susikūrusios Lietuvos ugdomosios muzikos terapijos asociacijos (LUMTA) bei Lietuvos Dailės terapijos taikymo

asociacijos (LDTTA). Šios organizacijos tuo metu vienijo menininkus, pedagogus, soc. darbuotojus ir kt., kurie savo kūrybiniuose bandymuose menus taikė įvairias nagalias turintiems žmonėms siekdami atverti kelius jų socialinei integracijai. Pirmieji menų terapijos pionieriai atliko tyrimus, kuriais buvo įrodyta kokią svarbą meninė raiška ir bendravimas turi neįgaliųjų socializacijai (Piličiauskas, 2005).

Pastaruosius dešimtmečius buvo kuriami ir visuomenei pristatomi MSP, performansai sociokultūrinės veiklos plotmėje. Asociacijų nariai S. Dikčiūtė, V. Aleksienė, R. Galinienė, J. R. Šinkūnienė, V. ir R. Brūzgos, L.Švirinas, A.Brazauskaitė ir kt. nuo 2002 metų, įgyvendino eilę projektų, siekdami skatinti menininkų ir kitų sričių atstovų bendradarbiavimą ir bendravimą su specialiųjų poreikių turinčiais asmenimis muzikinėje - meninėje erdvėje. Šis reiškinys tapo neatsiejama to meto specialiųjų poreikių turinčių asmenų ir neįgaliųjų socialinės integracijos ir jų sveikatinimo dalimi bei prisidėjo prie tolerantiškos ir demokratinės visuomenės ugdymo sudarant galimybes jai arčiau pažinti neįgalių žmonių gyvenimą ir jų poreikius (Šinkūnienė, 2012.).

Pasak Tamošiūno (1999), *meninį socialinį projektavimą* galima apibūdinti kaip „Antrinės realybės“ kūrimą simboliais, garsais, specifiniais vaizdais ar kategorijomis (p.7). Šį metodą vadina specifine technologija, apimančią konstruktyvią kūrybinę veiklą, kuri analizuoja problemų priežastis, numato tikslus ir uždavinius, bei būdus ir priemones jiems pasiekti. Sociokultūrinio projektavimo teoriniam pagrindimui svarbios yra vertybės, žinios, tikslai ir metodai.

Šio metodo taikymą negalias turintiems žmonėms plačiau nagrinėjusi. J.Šinkūnienė (2003) teigia, jog „meniniais socialiniais projektais atspindime realią konkrečių neįgalių asmenų ir jų aplinkos sąveikos probleminę situaciją“ (p.1). MSP padeda nustatyti ryšį tarp socialinių ir individualių veiksnių, determinuojančių įvairių žmonių grupių elgesį ir veiklą probleminėje situacijoje, o įgyvendinamos veiklos gali pagerinti ir užtikrinti lygias galimybes ir naudą visoms projekto grupėms. Projektinių sprendimų įvairovę sąlygoja skirtingos projektuotojų vertybinės nuostatos, veiklos strategijos, negalės fenomeno esmės samprata. Todėl labai svarbi bendraminčių komanda – žmonių grupė, susitelkusi bendram projektiniam tikslui, ir savo profesines žinias bei laiką panaudojanti tam tikslui įgyvendinti Šiuo aspektu svarbiausios tampa skirtingų savo gebėjimais bei socialiniais vaidmenimis grupių socialinė-interakcinė sąveika: neįgalių žmonių, menininkų bei socialinių darbuotojų bendradarbiavimas meninėje veikloje (Šinkūnienė, 2003).

Socialaus meno pionierių dėka palaipsniui buvo kuriamas pamatas žmonių su negalia saviraiškai ir paskatino sociokultūrinių veiklų plėtotę bei socialinės įtraukties idėjų sklaidą

visuomenėje. Vienas socialinės interakcijos pavyzdžių buvo MSP „Muzika be sienų“, kurį 2002 – 2003 metais įgyvendino LUMTA nariai, Karoliniškių muzikos mokyklos bei Jėzuitų gimnazijos mokiniai, Vaikų ugdymo centro „Viltis“ pedagogai ir populiarius šalies džiaz muzikantai. Projektu buvo siekiama „sukurti sąlygas natūraliai integracinei sąveikai tarp neįgalaus ir įgaliaus jaunimo organizuojant bendras moksleivių veiklas ir muzikinius renginius įvairiomis priemonėmis informuoti visuomenę, įtakojant jos socialines nuostatas ir negalės vaizdinius“ (Šinkūnienė, 2003, p. 24).

Kiti įgyvendinti MSP buvo orientuoti taip pat į negalias turinčių asmenų gerovę. Lietuvos specialiosios kūrybos draugija „Gubojų“ jau nuo 1992 organizuoja projektines veiklas „Mūsų galerija“, „Kūryba visiems“, festivalį „Perliukai“, padedantį atrasti ir išauginti talentingus negalias turinčius vaikus, kurie vėliau sėkmingai tęsia muzikinę karjerą pasukdami profesionalių muzikantų keliu ar prisijungdami prie Nacionalinio „Spalvų muzikos“ orkestro dalyvių (Brūzga, 2005). Šio orkestro veikla ir pasiekimai yra puikus sėkmingos sociokultūrinės veiklos pavyzdys, kuomet žmonės turintys negalių sėkmingai muzikuoja bendruomenėje pristatydami savo pasiekimus visuomenei koncertuodami Lietuvoje bei užsienio gastrolėse. Šios projektinės veiklos padeda spręsti neįgaliųjų meninio – estetinio ugdymo, savarankiškumo ir įgalinimo dalyvaujant veiklai, kitus aktualius jų socialinio gyvenimo kokybės klausimus.

Neįgalių žmonių ir profesionalių menininkų bendradarbiavimą socialinių meninių performansų pagalba plėtoja Lietuvos žmonių su negalia sąjungos projektų vadovė, kompozitorė Snieguolė Dikčiūtė ir dailės terapeutė dr. Audronė Brazauskaitė. Bendradarbiaujanti žmonių su negalia ir profesionalių menininkų bendruomenė sukūrė eilę meninių pastatymų: „Pasaulio sukūrimas“ (2004), „Katedra“ (2005), „Grožio kontūrai“ (2007), „Tiltai“ (2008), „Dialogai“ (2009), „Portretai“ (2010), „Grožio ontologija“ (2011), „Veidrodis“ (2013), „Ratas“ (2014), „Meilė be mirties smėlynuose“ (2018), GeoOpera „Vitruvijaus žmogus“ (2020) ir surengė menines akcijas, padedančias atkreipti visuomenės dėmesį į neįgaliams žmonėms aktualias problemas ir jų kūrybą. Visus šiuos performansus sieja negalių turinčių asmenų įtraukimas į modernaus tarpdisciplininio meno kūrybą, dalyvaujant profesionaliems menininkams, o į šių projektų komandas įsitraukia choreografai, aktoriai, profesionalūs muzikantai, socialiniai darbuotojai, savanoriai (Brazauskaitė ir Dikčiūtė, 2015).

Menine-socialine interakcija grindžiamų iniciatyvų nemažai yra ir kitų organizacijų veiklose. Lietuvos sutrikusios psichikos žmonių globos bendrija kasmet organizuoja tradicinę Respublikinę neįgaliųjų dainų šventę „Uždainuokime kartu“, skirtą psichikos negalių turintiems

asmenims iš visos Lietuvos. Renginys suburia, motyvuoja kūrybinei veiklai, skatina užimtumą ir lavina muzikinius įgūdžius, skatina bendravimą.

Neįgaliųjų centras „Klaipėdos lakštutė“ bendradarbiaudama su VšĮ „Žuvies akis“, įgyvendino projektą „Jungtis“, kuris įtraukė į veiksmą negalią turinčius žmones, šokio-judesio ir muzikos terapeutus, įstaigose dirbantį personalą, savanorius. Projektas sutelkė bendruomenę veiksmui, kuriame visi dalyviai galėjo jaustis lygūs kūrybiniame procese.

Klaipėdos apskrities Ievos Simonaitytės viešoji biblioteka nuo 2018-2020 m. įgyvendino projektus, „Biblioteka bendruomenei: (ne)galios įkvėpti“, kurių tikslai pasitelkus kūrybines-terapines veiklas inicijuoti ir puoselėti bendradarbiavimą tarp neįgalius asmenis telkiančių organizacijų, sudaryti sąlygas žmonėms, turintiems negalią, ugdyti ir atskleisti meninius gebėjimus, skatinti neįgaliųjų socializacijos procesą, tarpusavio komunikaciją, mažinti patiriamą kultūrinę, socialinę ir skaitmeninę atskirtį. Šiuose projektuose vadovaujant profesionaliems muzikams, neįgalieji turėjo galimybę atgauti fizinį ir dvasinį sveikatingumą muzikos užsiėmimų. Klaipėdos pilies džiaz festivalis nuo 2016 m. į savo programą įtraukia veiklas – seminarus, neįgaliųjų organizacijų muzikuojančių grupių pasirodymus, kurie vyksta Klaipėdos Šv. Pranciškaus Asyžiečio bažnyčioje. Pasak programos sudarytojų - tai renginys, padedantis neįgaliesiems žmonėms įveikti savo vidinius ar išorinius barjerus bei atrasti muziką kaip būdą išsaugoti vidinę ramybę ir gyvenimo džiaugsmą (Festivalio programa, 2018).

Aukščiau minėti projektai galėtų būti priskiriami dalyvaujamajam menui, tačiau Lietuvoje turime įgyvendintų ir suvokimo meno projektų pavyzdžių. Nuo 2004 m. ligoninėse organizuojami „Clinica musicalis“ profesionaliosios muzikos koncertai. Tarp 300 projekte dalyvavusių muzikantų – muzikos mokyklų mokiniai, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos studentai ir pedagogai, pasaulinio garso klasikinės muzikos atlikėjai (Survilienė, 2012).

Nuo 2013 m. meno sveikatai veiklą įgyvendina organizacija VšĮ „Socialiniai meno projektai“. Jų inicijuoti projektai „Šokio laboratorija“ (2013,2014,2015), „Susitikime muziejuje“ (2015), „Padainuok man labanakt“ (2015 – 2016), „Muziejai, menas ir Alzheimeris“ (2015–2021), yra skirti įvairaus spektro socialinės atskirties grupėms: negalią turintiems asmenims, benamiams, demencija ir Alzheimeriu sergantiems žmonėms (Karpavičiūtė, 2016).

Paminėtinas 2012 m. organizuotas tarpdisciplininis projektas „Menas žmogaus gerovei“, aprėpęs keturias skirtingas įstaigas ir kiekvienoje įgijęs vis naują pavadinimą: „Globos namai“ VšĮ Šv. Juozapo globos namuose, „Poliklinika“ VšĮ Centro Poliklinikoje, „Ligoninė“ VšĮ Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikose, „Vaikų ligoninė“ VšĮ Vilniaus universiteto

ligoninės Santariškių klinikų filiale. Šių projektų programą sudaro tekstilės, keramikos, muzikos ir grafikos kūrybinės dirbtuvės, lankymasis meno renginiuose bei kitos kūrybinės veiklos (Survilienė, 2012). Šio projekto įgyvendinimui pasitelkti Lietuvos muzikos ir teatro akademijos bei Vilniaus dailės akademijos atstovai, Lietuvos dailės terapijos taikymo asociacija, Lietuvos muzikos terapijos asociacija, asociacija „Dizaino forumas“, žinomi Panevėžio ir Vilniaus menininkai, Vilniaus dailės akademijos ir Lietuvos muzikos ir teatro akademijos studentai” (p. 38).

Bendruomeninio meno pavyzdžių galime rasti iniciatyvių mikrorajonų bendruomenių įgyvendintuose projektuose, atskirų organizacijų iniciatyva įgyvendintuose pavieniauose projektuose, kurie suburia visus bendruomenėse gyvenančius žmones įvairioms dalyvaujamojo ir suvokimo meninėms veikloms (Vitkienė, 2015).

Pastarųjų dešimmečių skirtingus gebėjimus ir socialinius vaidmenis turinčių asmenų meninis bendradarbiavimas įvairių socialinių projektų iniciatyvose prisidėjo prie pagrindinio žmonių su negalia socialinės integracijos principo įgyvendinimo – sukurti vienodas sąlygas visiems dalyvauti visuomenės gyvenime. MSP veikla kūrė savitą meninę erdvę, buvo veiksminga ne tik integraciniu požiūriu, bet turėjo įtakos ir visuomenės kultūriniam gyvenimui. „Tokios raiškos rezultatai – tai socialiniai integraciniai faktai, buriantys projekto partnerius siekti bendro tikslo ir vienijantys bendruomenę. Vadovaujantis tolerancijos ir pagarbos dvasia, buvo kuriami nauji socialiniai santykiai, kito žmonių vertybinė sistema (Šinkūnienė, 2012).

Kaip pastebi dauguma MSP sumanytojai ir vystytojai (Brazauskaitė ir Dikčiūtė, 2005, Šinkūnienė, 2012), MSP įgyvendinimas Lietuvoje vykdomas per tikslines intervecijas, t.y., įgyvendinant projektus kuriuos dažniausiai inicijuoja nevyriausybinių organizacijų, žmonės su įvairiomis negaliomis vienijančios bendruomenės, ir, sėkmės atveju, gauna finansavimą jo įgyvendinimui. Tokios intervencijos yra ribotos trukmės ir neužtikrina sociokultūrinio darbo nuoseklumo bendruomenėse.

Kitas aspektas, kuris dažnai aptariamas ir diskutuojamas - sociokultūrinio darbo ir menų terapijos keliamų tikslų ir įgyvendinamo proceso poveikio negalią turinčių žmonių psichosocialinei reabilitacijai ribos ir profesinė etika, nes šių projektų keliami tikslai ir pasiekti rezultatai dažnai turi bendruomeninės muzikos terapijos požymių ir pažymima, kad ateityje būtina MSP sociokultūrinių procesų analizė ir BMT tyrimai.

3. BENDRUOMENINĖS MUZIKOS TERAPIJOS POŽYMIŲ ATSKLEIDIMO MENINIUOSE SOCIALINIUOSE PROJEKTUOSE ŽMONĖMS SU NEGALIA EMPIRINIS TYRIMAS.

3.1. Tyrimo metodologija

Lietuvos muzikos terapijos specialistai įžvelgia, jog muzikos terapija yra patraukli alternatyva vykdant socializacijos ar socialinių ligų prevencijos programas, todėl žmonių su negalia psichosocialinės reabilitacijos procese vis dažniau taikomi muzikos terapijos metodai, stiprinantys ne tik individo ar grupės, bet ir bendruomenės sveikatą (Aleksienė, 2010). Pasak Šinkūnienės (2012) Lietuvoje vykdyti meniniai socialiniai projektai gali turėti bendruomeninės muzikos terapijos požymių: tai rodo šių projektų paskirtis ir tikslai.. Autorė pastebi, jog reikalingi bendruomeninės muzikos terapijos tyrimai ir išsamesnė juose vykstančių sociokultūrinių procesų analizė.

Šiuo aspektu meninius socialinius projektus nagrinėti ir tyrimo tikslus apibrėžti padeda Stige ir Arao (2011) teoriniame modelyje akronimu PREPARE apibūdinamos bendruomeninės muzikos terapijos požymiai (žr. 3 priedas):

Tyrimo objektas – bendruomeninės muzikos terapijos požymiai įgyvendinant meninius-socialinius projektus žmonėms su negalia.

Darbo tikslas – nustatyti ryškiausius bendruomeninės muzikos terapijos požymius meniniuose-socialiniuose projektuose žmonėms su negalia, vadovaujantis PREPARE modeliu.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti bendruomeniškumo reikšmę neįgaliųjų psichosocialinės reabilitacijos procese;
2. Išanalizuoti bendruomeninės muzikos terapijos vietą sociokultūrinėje struktūroje;
3. Tyrimu atskleisti meninių-socialinių projektų dalyvių - ekspertų, profesionalių muzikų ir žmonių su negalia – patirtis įgyvendinant meninius-socialinius projektus pagal bendruomeninės muzikos terapijos PREPARE modelio struktūrą.
4. Tyrimo rezultatais išskirti ryškiausias bendruomeninės muzikos terapijos savybes bei jų raišką meniniuose socialiniuose projektuose Lietuvoje.

Tyrimo metu siekiama atsakyti į šiuos klausimus

- Kokios PREPARE modelyje aprašytos bendruomeninės muzikos terapijos savybės ryškiausiai atsiskleidžia Lietuvoje įgyvendinamuose meniniuose socialiniuose projektuose žmonėms su negalia?
- Kaip bendruomeninės muzikos terapijos požymiai atsiskleidžia meninių socialinių projektų dalyvių - ekspertų, neįgalių dalyvių ir profesionalių muzikantų patirtyse.

Tyrimo dalyvių charakteristika.

Tyrimo dalyvavo trys skirtingų MSP dalyvių grupės, iš viso 9 informantai:

- 3 ekspertai įgyvendinantys meninius socialinius projektus neįgaliems žmonėms;
- 3 žmonės turintys negalią dalyvavę vienos organizacijos meniniuose socialiniuose projektuose;
- 3 profesionalūs menininkai – muzikantai pirmą kartą dalyvavę meniniame socialiniame projekte.

Tyrimo dalyviai buvo atrenkami tikslingai, siekiant tyrimo metu surinkti informaciją iš visų MSP dalyvaujančių grupių atstovų, siekiant užfiksuoti skirtingas dalyvių patirtis ir geriau suprasti vidinius MSP įgyvendinimo metu vykstančius procesus. Ekspertų grupės atstovai buvo pasirinkti iš skirtingų organizacijų bei skirtingų miestų, siekiant pastebėti MSP įvairovę bei sužinoti Lietuvos MSP ekspertų patirtis žvelgiant į jas iš BMT perspektyvos. Visi MSP dalyviai (žmonės turintys negalias ir muzikantai profesionalai) dalyvavo vienos organizacijos įgyvendinamuose meniniuose socialiniuose projektuose. Šios organizacijos MSP ir jų dalyviai pasirinkti dėl įvairiapusės MSP įgyvendinimo patirties. Žmonių su negalia tiriamjų grupė buvo sudaroma, siekiant įtraukti skirtingas negalias turinčius žmones, kurie turi didesnę dalyvavimo meniniuose socialiniuose projektuose patirtį bei atsižvelgiama į jų galimybes dalyvauti tokio pobūdžio tyrime. Muzikantų profesionalų grupė buvo sudaroma iš pirmą kartą MSP dalyvaujančių muzikantų, siekiant geriau suvokti muzikos panaudojimo bei poveikio žmonėms su negalia ypatumus, menininkų įsitraukimo į MSP, kuriuose dalyvauja žmonės su negalia, pobūdį. Detalesnės tyrimo dalyvių charakteristikos pateikiamos 1 priede.

Tyrimo tipas - kokybinis tyrimas. Sprendimą pasirinkti kokybinį tyrimą nulėmė tyrimo tikslas ir uždaviniai bei meninių socialinių projektų įgyvendinimo specifika: ekspertų iniciatyvos, neįgalių žmonių bei menininkų profesionalų dalyvavimas ir bendradarbiavimas procese. Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas (2007) teigia, jog kokybiniu tyrimu įmanoma nuodugniau įsigilinti į tyrimo dalyvių patirtis, nes jiems yra suteikiama visiška laisvė išreikšti savo mintis, ir taip

gaunami duomenys yra gilesni ir išsamesni. Žmonės tuos pačius procesus suvokia skirtingai, todėl kokybinio tyrimo pagalba įmanoma nustatyti skirtingų tyrimo dalyvių grupių patirties esmę atspindinčią BMT savybių raišką Lietuvoje įgyvendinamuose meniniuose - socialiniuose projektuose žmonėms su negalia.

Duomenų rinkimo būdai.

1. literatūros šaltinių bei dokumentų analizė;
2. meninių socialinių projektų įrašų analizė;
3. tyrimo instrumento - giluminio, pusiau struktūruotas interviu klausimynų sudarymas trims tiriamųjų grupėms vadovaujantis PREPARE modelio struktūra.
4. interviu su tyrimo dalyviais įrašai;
5. transkribuoti interviu tekstai.

Pusiau struktūruoto interviu klausimai buvo sudaromi vadovaujantis teorinio PREPARE modelio struktūra, siekiant surinkti informaciją apie visus modelyje minimus BMT raiškos požymius. Ekspertams, neįgaliems žmonėms ir profesionaliems muzikantams klausimai buvo pritaikyti, atsižvelgiant į jų patirtį ir turimą kompetenciją dalyvaujant MSP. Taip pat buvo pateikiami ir patikslinamieji klausimai atsižvelgiant į interviu proceso eigą, pvz., „Ar galėtumėt papasakoti detaliau, plačiau apie tai?“, „Gal galėtumėte patikslinti ką reiškia šis teiginys?“ ir pan. Interviu su dalyviais klausimai pateikiami 4 priede).

Duomenų analizės prieiga. Pusiau struktūruoto interviu duomenys buvo transkribuoti į tekstus bei analizuojami taikant tematinės analizės metodą vadovaujantis **dedukcine (teorine)** tyrimo perspektyva (Žydzūnaitė ir Sabaliauskas, 2017). Analizės metu siekiama išryškinti projekto dalyvių patirtis atspindinčias bendruomeninės muzikos terapijos PREPARE modelyje išskirtas savybes. Vadovaujantis septyniomis modelyje aprašytomis savybėmis bei raktiniais žodžiais (3 priedas) buvo išskirtos jas apibūdinančios temos. Visų informantų tekstų medžiaga buvo koduojama, siekiant išryškinti kiekvieno dalyvio ir grupės patirtis, kurios geriausiai atskleidžia BMT požymius. Kiekvienos informantų grupės išskirti teksto kodai grupuojami į potemes, kurioms suteikiami pavadinimai labiausiai atspindintys informantų grupės patirtis (6,7,8 priedai). Interviu medžiaga analizuojama aprašomuoju būdu, iliustruojant autentiškomis informantų citatomis, apibendrinimais, kurie iliustruoja kiekvienos PREPARE modelio savybės raišką skirtingose MSP dalyvių grupėse. Visų tyrimo dalyvių grupių analizės medžiaga buvo apibendrinama, išryškinamos ryškiausios Bendruomeninės muzikos terapijos PREPARE modelio

savybės bei jų raiškos požymiai MSP. Diskusijoje empirinė medžiaga papildoma teorinės medžiagos įžvalgomis ir tyrėjos refleksija.

Tyrimo organizavimas. Tyrimo procesas atsižvelgiant į pasaulinės COVID -19 pandemijos padiktotas sąlygas buvo organizuojamas nuotoliniu būdu, naudojant Zoom platformą. Duomenys rinkti 2021 m. sausio-balandžio mėn. Interviu procesas suderinus su tyrimo dalyviais buvo įrašomas vaizdo ar garso įrašais. Interviu vyko su dalyviais suderintu, jiems patogiu laiku. Įrašyti devyni interviu įrašai su trijų skirtingų MSP grupių dalyviais: ekspertais, meninių socialinių projektų dalyviais - neįgaliais menininkais ir profesionaliais menininkais, kurių bendra trukmė 7'21 val., jie transkribuoti į 59 lapus tekstų, kurie tapo tyrimo medžiagos šaltiniais.

Tyrimo etika. Prieš pradėdant tyrimą dalyviai buvo informuojami apie numatomą tyrimą, buvo aptarti tyrimo tikslai, duomenų fiksavimo bei analizavimo, panaudojimo būdai. Visi tyrimo dalyviai laisvai apsisprendė dalyvauti tyrime bei pasirašė raštiškus sutikimus (2 priedas) dėl dalyvavimo tyrime, ir gautų duomenų panaudojimo. Tyrimo dalyviams suteikti kodai (1 priedas), jie naudojami analizuojant duomenis bei pateikiant autentiškas citatas. Interviu interviu video įrašai bus išsaugoti iki tyrimo pabaigos.. Informantų tekstuose minimi kitų projektų dalyvių vardai ar pavardės pakeisti ir sutrumpinti iki pirmųjų raidžių, siekiant išlaikyti informacijos apie kitus projektų dalyvius konfidencialumą.

3.2. Empirinio tyrimo rezultatų analizė

Meninių socialinių projektų informantų ir jų grupių interviu koduoti duomenys struktūruojami į temas ir potemes atspindinčias PREPARE modelyje apibūdintas BMT savybes (3 priedas). Išskirtos 7 temos, kurios tapo teoriniu pagrindu analizuojant visų tiriamųjų grupių medžiagą vadovaujantis tematinės analizės dedukcine tyrimo prieiga. PREPARE modelio teoriniu pagrindu suformuotų temų pavadinimai pateikiami 1 lentelėje.

1 lentelė. PREPARE modelio teorinių temų pavadinimai

Nr.	Tema
1.	Dalyvavimas – įsitraukimas, partnerystės idėjos palaikymas, proceso dalyvių bendradarbiavimas.
2.	MSP neįgaliesiems žmonėms - į resursus orientuota praktika
3.	Proceso ekologiškumas - įvairiapusiai MSP dalyvaujančių individų, socialinių grupių ir socialinių partnerių santykiai
4.	Bendruomeninės MT išpildymas
5.	Visuomeninė bendruomeninės MT misija
6.	Bendruomeninė MT - refleksyvi praktika
7.	Bendruomeninė MT - etikos principais paremtas procesas

3.2.1. Interviu su MSP žmonėms su negalia ekspertais duomenų analizė

Išanalizavus ekspertų interviu tekstų duomenis buvo išskirtos kiekvienos temos potemės apibūdinančios BMT požymių raiškos aspektus. 2 lentelėje pateikiamas ekspertų grupės interviu analizės metu suformuotų potemių sąrašas.

2 lentelė. Ekspertų grupės interviu medžiagos temų ir potemių sąrašas.

Tema	Potemės
1 tema. Dalyvavimas – įsitraukimas, partnerystės idėjos palaikymas, proceso dalyvių bendradarbiavimas.	1. Ankstesnė NŽ muzikinės veiklos ir profesionalų bendravimo su NŽ patirtis, dalyvaujant MSP projektuose. 2. Įvairus NŽ ir profesionalių menininkų bendradarbiavimo pobūdis MSP. 3. Įvairiapusis bendradarbiavimas su vidinių ir išorinių organizacijų dalyviais įgyvendinant MSP.
2 tema. MSP neįgaliams žmonėms - į resursus orientuota praktika	1. Projektų dalyvių asmeninis poreikis kūrybinės veiklos procesui ir/ar rezultatui 2. Saugi fizinė ir emocinė aplinka skatina NŽ įsitraukti.
3 tema. Proceso ekologiškumas - įvairiapusiai MSP dalyvaujančių individų, socialinių grupių ir socialinių partnerių santykiai	1. MSP įgyvendinimo tikslai atskirose bendruomenėse. 2. NŽ įsitraukimas į MSP kūrybinį procesą taikant įvairias menines priemones ir visų dalyvių interakcijas. 3. MSP dalyvių elgesio ir bendruomenės santykių pokyčių išryškinimas procese.
4 tema. Bendruomeninės MT išpildymas	1. Dėmesys neįgalaus žmogaus galimybių plėtoje ir vystymui 2. Gerovės ir gyvenimo kokybės siekis žmonėms su negalia
5 tema. Visuomeninė bendruomeninės MT misija	1. Žmogaus su negalia įvaizdžio keitimas 2. MSP poveikumas socialinės įtraukties procesams.
6 tema. Bendruomeninė MT - refleksyvi praktika	1. Fragmentiškas dalyvių grįžtamasis ryšys apie MSP procesą.
7 tema. Bendruomeninė MT - etikos principais paremtas procesas	1. MSP žmonėms su negalia proceso organizavimo etiniai –vertybiniai aspektai

I tema. Dalyvavimas – įsitraukimas, partnerystės idėjos palaikymas, proceso dalyvių bendradarbiavimas.

1 potėmė. Ankstesnė NŽ muzikinės veiklos ir profesionalų bendravimo su NŽ patirtis, dalyvaujant MSP projektuose. MSP ekspertai kalbėdami apie projektų kūrybinės grupės formavimą išskiria neįgalių žmonių ankstesnės patirties dalyvaujant muzikinėse ar kultūrinėse veiklose svarbą. Du kalbinti ekspertai kalba apie neįgalių dalyvių ankstesnę patirtį dalyvaujant panašaus pobūdžio projektuose ar kitose muzikavimo veiklose išskirdami dalyvių pasiruošimo konkrečiam projektui aspektą: „<...> tai yra kiekvienu atveju skirtingai <...> ten yra kažkoks branduolys žmonių, kurie jau yra, šiek tiek paruošti <...>. Ne kiekvienas gali iš karto ateiti, nes <...>...nepriimt, kažkaip tai gali <...>“ (E1). Kitas teigia: „Čia mes tampriai bendradarbiaujame su mūsų festivalio-konkurso „Perliukai“ laureatais, kurie papildė mūsų koncertus <...> . „Neįgalieji ateina, kurie nori pramokti[groti - L.K.S]. O tada kviečiami, iš tų kurie matai, kad yra gabesni, kurie gali, ir mobilesni <...>“ (E2). Trečias ekspertas įžvelgia

parengiamojo etapo būtinumą kaip neįgalius žmones motyvuojantį veiksnių dalyvauti MSP: „*Sau išsikėlėm tikslą <...> rinktis ir padirbėt <...> siekiant viešai pamuzikuoti. Tai mums suteikė daugiau disciplinos, lankomumas pasidarė labai toksai tinkamas, nes jiems buvo įdomu*“ (E3). Profesionalių menininkų dalyvavimas MSP taip pat reikalauja patirties: „*<...> o menininkai tai buvo dalis irgi iš tų veiklų <...>, kurie jau daug metų turėję patirtį darbo su neįgaliaisiais, ir taip pat buvo įjungiami ir nauji menininkai, kurie irgi turėjo tam tikrų patirčių*“ (E1). Šie ekspertų pastebėjimai rodo, jog būtinas neįgalių žmonių ir profesionalių menininkų pa(si)ruošimas ir motyvacija dalyvauti MSP, kuriuose ekspertas rūpinasi dalyvių savijauta ir realiomis galimybėmis dalyvauti tokio pobūdžio veiklose, bei sklandžiais MSP įgyvendinimo procesais.

2 potėmė. Įvairūs NŽ ir profesionalių menininkų bendradarbiavimo pobūdis MSP.

Bendradarbiavimas ir demokratiškas sprendimų priėmimas yra vienas iš dalyvavimo Bendruomeninės MT procese kokybinių raiškos aspektų. Tyrimo dalyvių ekspertų įgyvendinančių MSP asmeninė kūrybinė patirtis yra įvairi. Tai atsispindi ir jų organizuojamuose projektuose, kurie skirtingi savo pobūdžiu ir tikslais – performansas, opera, orkestro koncertinės programos, renginiai bendruomenėse ir pan. Visiems tyrime dalyvaujantiems ekspertams yra svarbu, jog bendras dalyvių kūrybos procesas padėtų siekti rezultatų, o pats dalyvių bendradarbiavimo aspektas jų įgyvendinamuose projektuose pasireiškia gana skirtingai. Vienas ekspertas labiau akcentuoja neįgalių menininkų ir profesionalų įsitraukimą ir bendradarbiavimą kūrybos procese: „*<...> įdomus buvo bendradarbiavimas menininkų ir žmonių su negalia <...> mes tiesiog, siekdavom meninio rezultato per tą bendradarbiavimą. <...> mes visi aptarinėjom, ką reikia daryti, tuos pokyčius, kad išnešti tą didįjį produktą <...>, įvairiais aspektais mes žiūrėdavome, kaip tas bendradarbiavimas [vyksta]*“ (E1). Kitas ekspertas išryškina bendradarbiavimo aspektus tarp organizacijos muzikinių kolektyvų vadovų formuojant bendrą orkestrą ir ruošiant orkestro programą: „*O mes kūrybinėse dirbtuvėse apsitariam kiek žmonių, o miestai žino kiek tos grupės gali deleguot, ir tuomet repertuarą derina du dirigentai, kadangi ta veikla yra labai suskaldyta mažesnėm grupėm dirbama <...>*“ (E2). Trečias ekspertas išskiria paties eksperto bendradarbiavimo kelio atradimą pradiniame muzikavimo etape su klausos negalią turinčiais projekto dalyviais: „*<...> vienas žmogus tarp jų buvo skaitantis iš lūpų ką aš kalbu ir jisai persakydavo visiem kitiem, o man užrašydavo nuomonę <...> ruošdamasis užsiėmimams, dalį informacijos, kurią būdavau suplanavęs būdavau užrašęs raštu, ir belikdavo ją panaudoti <...>*“ (E3), ar atskleidžiantis kito įgyvendinto projekto kuriame dalyvavo tiek neįgalūs žmonės, savanoriai ir profesionalūs muzikantai bei šokėjai bendradarbiavimo aspektus

teigdamas, jog „*pirmajame etape mes darėme ir muzikavimas ir judesys įtraukiant visus, o po to jau buvo labiau specializuota, kad aš labiau muzikavau, o jie daugiau šoko*“ (E3). Apibendrinant galima teigti, jog dalyvių pasirengimo lygis, jų motyvacija ekspertus skatina pasirinkti skirtingas bendradarbiavimo formas siekiant projektuose numatytų tikslų įgyvendinimo.

3 potėmė. Įvairiapusis bendradarbiavimas su vidinių ir išorinių organizacijų dalyviais įgyvendinant MSP. Kalbantis apie MSP dalyvius ekspertų naratyvuose išryškėjo ir bendradarbiavimo aspektas su įvairių organizacijų atstovais. Vienuose projektuose labiau pasikliaujama savo bendruomenės - skėtinės organizacijos dalyvių tinklais ir resursais, orientuojamaisi į dalyvaujančių projekte resursų didinimą. „<...> iš tų mūsų asocijuotų narių, <...> jie siūsdavo savo atstovus įvairius, ta prasme žmones su negalia ir specialistus dirbančius“, „tai šitose veiklose dalyvauja mūsų asocijuotų narių iš kitų organizacijų atstovai <...>, kuriems labiau tinka šita medija psichosocialinei reabilitacijai“ (E1). Kitas ekspertas organizuodamas MSP linkęs pasitelkti ir išorinius partnerius, muzikos kolektyvus ar atlikėjus, siekiant įtraukti savo orkestro muzikantų programas į viešus koncertus: „<...> kiekvienais metais numatome kažkokius projektus: kartais su Šv. Kristoforo orkestru, kartais su orkestru Trinitas, turėjom projektus su Panevėžio pučiamųjų orkestru, <...> dabar pasirinkom tokią grupę linksmą „Špietni bernai“ <...> važiuojam į folkloro festivalį, jie irgi folklorą groja<...>“ (E2). Taip pat ekspertas akcentuoja ir bendradarbiavimo su soc. partneriais svarbą padedant organizuoti neįgalių žmonių orkestro pasirodymus įvairiose Lietuvos vietose: „<...> džiaugiamės, kad pradėjom aktyviau bendrauti su kultūros centrais, <...> ir va čia irgi labai gera galimybė pabendradarbiauti su jų kolektyvais<...>“; „Mes draugaujam su VŠĮ Klasika LT<...> labai sėkmingai mums talkina, kai reikia organizuoti koncertinę veiklą“ (E2). Trečias ekspertas remiasi savo asmenine patirtimi bendradarbiaujant su skirtingomis organizacijomis įgyvendinant projektus. Jis pažymi, kad yra kviečiamas kaip specialistas, kuris dalyvauja tiek kaip muzikantas, tiek ir kaip projekto plėtotojas: „<...> ir šiuo atveju Ievos Simonaitytės viešoji biblioteka ėmėsi įgyvendinti projektus. <...> ir pasiūlė man jiems [girdėjimo negalią turintiems jaunuoliams- L.K.S.] praveisti šituos užsiėmimus ir man buvo be abejo įdomu“ (E3). Šio projekto metu ekspertas atrado bendradarbiavimo galimybes tiek su klausos negalią turinčių žmonių bendruomene, tiek ir su kitomis organizacijomis: „Mums pavyko, beje, tris kartus koncertuoti ir tos gana solidžios aplinkos ir erdvės. Vienas buvo koncertas dramos teatre Motinos dienos proga, kitas pas Pranciškonus bažnyčioje buvo toksai renginys „Muzika gydo“, trečiasis jie grojo tame Respublikiniame renginyje kultūros <...> ten tenai yra jų bendruomenė,

kurie turi klausos negalią <...>“ (E3). Apibendrinant ekspertų išsakytas mintis apie bendradarbiavimą su vidiniais ir išoriniais partneriais galima sakyti, jog ekspertai dalyvaujantys MSP organizavimo procesuose panaudoja skirtingas strategijas ir įtraukia soc. partnerius vertindami projektų keliamus tikslus ar panaudodami kitas galimybes šių projektų veiklų plėtotei.

2 tema. MSP neįgaliems žmonėms - į resursus orientuota praktika.

1 potėmė. Projektų dalyvių asmeninis poreikis kūrybinės veiklos procesui ir/ar rezultatui. Pasakodami apie MSP dalyvių resursus ekspertai mini keletą aspektų, kurie paliečia tiek neįgalius žmones, tiek profesionalus, kurie dalyvauja šiose veiklose, tiek ir pačių ekspertų patirtį ir jų kūrybinius siekius. Du ekspertai kalba apie neįgalių žmonių motyvus dalyvauti projektų veiklose, pažymėdami, kad projektuose dalyvaujantys neįgalūs žmonės turi muzikinius ir socialinius gebėjimus ir poreikį muzikuoti ir dalyvauti MSP: *„bet jie visi jau yra dalyvaujantys kultūrinėje veikloje ir turi tam tikrą pasiruošimą arba didelę patirtį buvimo scenoje<...>, suvažiuoja <...>, kuriems aktualiausia, <...> pagal poreikius<...>“ (E1). Ekspertė pateikia savo svarbią išvalgą apie meninės saviraiškos poreikį– „<...>poreikis nelabai priklauso nuo negalios. Poreikis daugiau priklauso nuo estetinių ir etinių žmogaus poreikių. Nuo estetinio ir etinio „mentalo“, kiekvieno individualiai <...>“ (E1). Kito eksperto patirtis antrina minčiai apie neįgalių dalyvių meninius poreikius atvedusius juos į kultūrinės veiklas – „<...> ta grupė su kuriais aš susitikau, jie vis dėlto buvo išskirtiniai, <...> tos bendruomenės nariai, kurie buvo be galo smalsūs ir leido mums iš tikrųjų padaryti, perženginėti tas ribas, kurias jų gyvenimai buvo užbrėžę, <...> jų smalsumas, iniciatyvumas <...> visiškai pakankami, kad su jais galima daryti tai, ko jie yra nepatyrę, kas jiems iki šiol nepažįstama“ (E3).*

Ekspertų pasakojimuose iškyla ir paties ekspertų asmeninių gebėjimų ir jų saviraiškos poreikių svarba, kurie vėlgi liudija apie skirtingą jų kūrybinę patirtį. Visi ekspertai yra profesionalūs muzikantai ir savo profesinėje veikloje susiję su neįgaliais žmonėmis. Jų įgyvendinami projektai atspindi skirtingus jų poreikius kūrybinei veiklai ir savirealizacijos būdus, pvz.: *„<...> tai ten aš turėjau tokį muzikinio veiksmo festivalį Nacionaliniame dramos teatre <...>mano idėja buvo <...> būtent, kad muzika ir veiksmas, kaip sakykim visi performansai muzikinio veiksmo,<...> kada muzika įjungia ir kitus parametrus<...>. Paskui tiesiog aš visa tai perkėliau į neįgaliųjų judėjimą <...>“ (E1). Kito eksperto poreikis susijęs su asmeniniu kokybės siekiu ir noru kartu su komanda pasiekti profesionalių tikslų: „Kadangi aš pati esu profesionali muzikantė, ir mūsų komandoje yra nemažai profesionalių muzikų, mums visiems įdomiau siekti kokybės, kad būtų meninis lygis kažkoks“ (E2). Ekspertas apgailetauja, kad siekiant meninio*

lygio patiria sunkumų prisikviečiant profesionalus: „<...> aš supratau, kad šitoj veikloj, kada iš tikrųjų reikia rodyti rezultatus, ne tik užimtumą, entuziastų nėra taip daug“ (E2). Trečio eksperto smalsumas paskatina jį dalyvauti įvairiuose projektuose: „<...> tai aš pasiieškau sau jos [laimės – L.K.S.], savo kasdėnybei irgi pasmalsaudmas vienoj arba kitoj situacijoj, srity, <...> tai kažkas apie tai sužino <...>“ (E3).

Apibendrinant ekspertų nuomonę MSP dalyvių ir pačių ekspertų poreikius, galima manyti, jog MSP dalyviai yra bendraminčiai, vienijami bendrų poreikių meninei saviraiškai ir savirealizacijai, o ekspertai siekia juos suvienyti kūrybai ir bendrai veiklai.

2 potėmė. Saugi fizinė ir emocinė aplinka skatina NŽ įsitraukti. Ekspertai kalbėdami apie MSP įgyvendinimą mini jog yra svarbi saugi emocinė ir pastovi fizinė aplinka. Tai yra susiję ir su neįgalių dalyvių įsitraukimu ir noru dalyvauti projektuose. Pabrėždami dalyvių emocinės savijautos svarbą proceso metu, ekspertai planuodami projektų veiklas į šį aspektą atsižvelgia skirtingai. Vienas ekspertas siekia paruošti dalyvius bendram procesui: „<...> tai parengiamasis etapas būna, kad kiekvienas žmogus galėtų atsiskleisti, būti saugus“ (E1). Kitas ekspertas kurdamas darbingą mikroklimatą, dėmesį skiria išvažiuojamųjų kūrybinių dirbtuvių proceso organizavimui „nes negalim tikėtis kūrybinėse dirbtuvėse, kad mes ištisom dienom dirbsim<...> skiriam laiko ekskursijoms, išvykoms ir jų [neįgalių žmonių] laisvalaikiui pagal pomėgius, reikia ir tortą suvalgyti“ (E2). Trečiam ekspertui svarbu kurti neformalius grupės narių santykius: „<...> mėgindavom turėti ir pramoginės dalies, susitikti kartais arbatos sugalvoję, ne tik tai kad mus siėtų kažkokie tai rutininiai dalykai“ (E3).

Įgyvendinant projektus ekspertams labai svarbi yra ir stabili fizinė erdvė, kurioje vyksta procesas. Du ekspertai mini, jog organizacijos projektus įgyvendina kūrybinėse stovyklose, kurios vyksta panašiomis sąlygomis, kūrybinių dirbtuvių forma. „Monciškių landšafto terapijos ir reabilitacijos centras skirtas žmonėms su negalia. Tai aš vasarom ten turėdavau po 2-3 stovyklas <...> tokias socialinės reabilitacijos. Tik šiemet pirmi metai, kai mes papuolėme į areodromą [juokiasi]“ (E1). Kito eksperto pasakojimuose minima kita stovykla: „<...> mes Druskininkuose važinėjam jau nežinau kiek metų. Ir esam labai patenkinti, nes pasiteisina“ (E2). Trečiam ekspertui svarbus instrumentų prieinamumas, kuriuos jis naudojo įgyvendindamas projektą su klausos negalę turinčiais jaunuoliais – „<...> didžioji dalis grojo afrikietiškais būgnais, ir turėjom ten tokią medinę perkusiją, naudojom tuos vadinamus bunbakerius, tas plastikines lazdas<...>“ (E3).

Ekspertų nuomonė, tiek projektų dalyvių tarpusavy santykiai, tiek ir fizinė aplinka, priemonių prieinamumas yra svarbi neįgalių žmonių dalyvavimo ir įsitraukimo sąlyga. MSP ekspertai planuodami projektus remiasi savo organizacijų materialine baze, jų galimybių ribose siekia sukurti palankią emocinę aplinką dalyvių saviraiškai.

3 tema. Įvairiausiai MSP dalyvaujančių individų, socialinių grupių ir socialinių partnerių santykiai - proceso ekologiškumas .

1 potėmė. MSP įgyvendinimo tikslai atskirose bendruomenėse. Pokalbiuose dalyvavę ekspertai mini skirtingus MSP įgyvendinimo tikslus formas ir būdus. Tai priklauso nuo projekto bendruomenės ir tikslinės neįgalių žmonių grupės, konteksto, kuriame vyksta MSP. Ekspertai atsižvelgdami į savo asmeninius ir dalyvių poreikius renkasi performanso, instaliacijos, operos, koncerto žanrą dėmesį skirdami tiek dalyvių įsitraukimui ir meninės saviraiškos laisvei, tiek ir projekto eksperto kūrybinių užmanymų erdvei. Vienas ekspertas teikia pirmenybę performanso žanrui – „*Ir tie žanrai <...> būtent orientuoti į tokią laisvę, laisvę improvizuoti, laisvę reikštis <...> tada tu neesi taip apibrėžtas*“ (E1). Kitais atvejais tas pats ekspertas apjungia keletą MSP žanrų į vieną procesą „*Šiuo atveju ta vat Opera, tai buvo susijungimas <...> tai mes turėjom ir performanso <...> bet kartu tai buvo ir siektinas rezultatas kaip opera*“ (E1). Kitas ekspertas MSP įgyvendinimo būdus sieja su orkestro idėjos įgyvendinimu ir daug metų trunkančia jo veikla sudarančia sąlygas neįgalių žmonių muzikavimui kolektyvuose, festivalių ir konkursų organizavimui, kurie vyksta koncerto forma: „*Tada muzikos festivaliai buvo <...> visi kolektyvai nusprendė pagroti kartu <...>. Tame festivalyje ir gimė spalvų muzikos orkestro idėja, kurio pagrindas yra regioninės neįgalių žmonių grupės iš įvairių miestų, ir kad su jais kartu muzikuoja muzikos profesionalai*“ (E2). Orkestro koncertinės programos papildomos to paties eksperto organizacijoje vykdomo muzikinio konkurso „Perliukai“, kuriame dalyvauja gabūs muzikai žmonės su negalia, laureatų pasirodymais: „*<...> konkursas <...>, kurio dėka <...> randam bendrų programų dalyvių, ir atveriam galimybes tobulėti, koncertuoti ir vykdyti įvairių veiklą. <...> tikslas yra koncertinė veikla <...> pristatom rezultata. <...> daugiausiai pramogų aikštės, skverai, parkai, <...> kur daugiau renkasi žmonės*“ (E2). Trečio eksperto patirtis susijusi su ribotos trukmės projektais, kurių rezultatas taip pat finalizuojamas koncertu: „*Koncertinė programa buvo įprastinė <...> standartinė <...> Motinos dieną kas norėjo tokiu būdu paminėti ar pasveikinti <...>*“ (E3), o kalbėdamas apie kito projekto užbaigimą džiaugiasi vykusiu procesu ir geru rezultatu: „*<...> kai mes padarėme viešą koncertą po eilės mėnesių darbo, ir jisai gavosi irgi labai jautrus ir labai vykęs*“ (E3).

Apibendrinant trijų ekspertų patirtį organizuojant MSP galima teigti, kad galimos įvairios kultūrinio darbo organizavimo formos su neįgaliais žmonėmis. Veiklų ir formų įvairovę nulemia pačių ekspertų - muzikos profesionalų kūrybinė ir darbo patirtis, susiklosčiusios organizacijų veiklos sąlygos (tikslinės grupės, organizacijos poreikiai ir pan.), o projektų keliama tikslai ir trumpas laikas rezultatams pasiekti nulemia didesnę ekspertų dėmesį galutinio meninio rezultato pristatymui nei proceso stebėjimui ir vertinimui.

2 potėmė. NŽ įsitraukimas į MSP kūrybinį procesą taikant įvairias menines priemones ir visų dalyvių interakcijas. Spalvingi ir įdomūs ekspertų pasakojimai apie taikomas menines priemones MSP kontekste bei jų pagalba vykstančias atskirų dalyvių ar dalyvių grupių tarpusavio interakcijas ir santykių kūrimą kūrybiniame procese. MSP dalyviai yra ir neįgalūs žmonės, tiek patys ekspertai tiek ir projektuose dalyvaujantys menininkai profesionalai. Vienas ekspertas mato pačią muziką kaip kūrybinį centrą apie kurį sukasi visas performanso veiksmas ir dalyvių saviraiška: „*nes muzika vis tiek siejasi ir su judesiu, ir su veiksmo tapyba, ir muzikaliai mes naudojame įvairiai tą patį instrumentą <...>, taip jisai įgauna tas garsas tokį iš karto tokį simultanių kompleksą kartu su veiksmu, teatriniu veiksmu, su judesio ir šokio veiksmu, ir taip pat su veiksmo tapyba, nes viskas yra judesyje ir po to paliekamas kažkoks paveikslas<...>. <...> atsirado toksai tarpdisciplininis momentas <...>“ (E1). Pažymi, kad šiuolaikinės meno formos skatina bendrą visų dalyvių kūrybą ir padeda išvengti statiško ar surežisuoto veiksmo, kuriame ne visi neįgalūs žmonės galėtų pritapti: „*<...> naudojant, tą, sakykim performansą <...> šiuolaikinės muzikos technikas komponavimo, t.y. aletoriką, sonorinę, grafinę muziką, tokia sakykime, modalinę techniką, <...> kurioms būdingas improvizaciškumas, tada tu neesi taip apibrėžtas<...>“ (E1). Improvizaciškumas procese sąlyginai lyginamas su muzikos terapijoje taikomų metodų principais padedančiais visiems siekti kolektyvinės kūrybos: „*<...> jeigu žmogus jaučia, kad jis yra tos kolektyvinės kūrybos, <...> dalis <...> tai irgi tą reiškia: jeigu aš kuriu ir mane visi palaiko <...> mato tai ką aš sukūriau <...> tai iš karto mes gauname tuos visus metodus muzikos terapijos- palaikymą <...>, palydėjimą, konfrontaciją, <...> susiliekimą tą ir atspindėjimą“ (E1). Pirmojo eksperto įžvalgoms artimas ir trečiasis ekspertas, kuris džiaugiasi į dalyvių patyrimais panaudojant įvairius muzikos instrumentus bei muzikos ir judesio sintezę sakydamas „*turėdavom tokį patyriminį dalyką, kad irgi vienas kitam pagroja, dubenų daugiau turėjom tibetietiškus, <...> buvo daug perkusijos, <...> aš pianinu grojau <...>, visa choreografija ir muzika buvo labai, labai organiškai dalykai, <...> turėdavai akustiškai, garsiškai iliustruoti vyksmą, arba priešingai – judesiu mėgindavo palydėti tai kas skamba <...>“ (E3).****

Šiame procese pasak eksperto „<...> atsirado <...> kiti santykiai, kiti tikslai, ir ta palydinti emocija buvo įsitraukimo, savanoriško įsitraukimo dvasioje tokia“ (E3). Antrojo eksperto patirtis labiau tradiciška, skirta neįgalių žmonių orkestro programos sudarymui ir jos įgyvendinimui su orkestro neįgaliais žmonėmis – „<...> iš pradžių vadovų kūrybinės dirbtuvės, <...> aptariame repertuarą, <...> apsitariame partitūras, kokių kūrinių mes bandom groti, <...>, o tada vyksta išvažiuojamosios kūrybinės dirbtuvės, <...> kur mes nuvažiuojam, repetuojam, <...> ir pabandom jungtinį koncertą su kažkoku kolektyvu padaryt <...>“ (E2). Pasak eksperto muzikavimu orkestre siekiama ugdyti neįgalios žmonės įtraukiant juos į sociokultūrinę veiklą – „ir ruošiam papildomas programas, <...> kažkur važiuojam vienokiu sąstatu, priklausomai <...> kokiais tikslais: ar susipažinti, ar pabendrauti su bendraminčiais<...>“ (E2). Apibendrinant ekspertų pasakojimus apie meninių priemonių pasirinkimą ir taikymą MSP įgyvendinimo procese galima vėl įžvelgti itin skirtingą prieigą ir taikomas muzikines bei kitas menines priemones ir būdus siekiant neįgalių žmonių dalyvavimo ir įsitraukimo. Šiuo atveju tampa svarbios tiek muzikinės kompozicijos priemonės, tiek muzikos terapijos metodų principai, naudojami muzikiniai instrumentai. Išsiskiria ir integruoto įvairių meninių išraiškos priemonių panaudojimo privalumai skatinantys dalyvių sąveiką procese.

3 potėmė. MSP dalyvių elgesio ir bendruomenės santykių pokyčių išryškėjimas procese. Įgyvendinant meninius socialinius projektus ekspertai stebi ir vertina vykstančius pokyčius tiek neįgalių žmonių ir dalyvaujančių profesionalų santykiuose, tiek šios veiklos sukeltus atgarsius platesniame bendruomenės kontekste. Ekspertai kalba apie proceso dalyvių profesionalų (tiek savo tiek kitų dalyvaujančių muzikantų) patyrimą ir įžvalgas minėdami profesionalių menininkų dalyvaujančių MSP procese mažėjančią egocentiškumą ir ryškėjantį realybės suvokimą ir altruizmą: „<...> ateina <...> menininkas egocentiškas ir visiškai nematydamas kitų žmonių, <...> buvo labai įdomu, <...> kaip keičiasi tas matymas ir pamatymas savęs, <...> aplink save esančių ir žmonių, ir reiškinių <...>“ (E1), „džiaugsmas, kurį aš patirdavau su jais muzikuodamas <...> buvo apvaldytas, <...>, nes jau galvojau mes nustebinsim visą pasaulį <...> [kalba su pasitenkinimu ir šypsena] „(E3) bei prasmės matymas savo veikloje – „<...> šioj veikloj matau didelę prasmę padedant šiems žmonėms ne tik atrasti muzikos pasaulį, bet ir tobulėti kaip asmenybėm ir taip pat ugdyti daugybę socialinių įgūdžių“ (E2). Vienas ekspertas mini neįgalių žmonių pažinimo ir bendravimo su jais patirties svarbą dalyvaujantiems profesionalams cituodamas pirmą naujo režisieriaus profesionalo emocinę reakciją: „o jis ir sako „kiek čia visokių rūšių, kaip čia su jais reiks dirbti? <...>“, mini jo pirmąsias replikas „oi ne

šitas tai negalės“, „šito anie negalės“ (E1), bei įžvelgia pasekmes proceso vyksmui teigdama „toks galimybių ribojimas, iš požiūrio į tai, kad tu esi su negalia“ <...>. Tada aš įsikišdavau, bet man įdomūs buvo susidūrimo momentai“(E1).

Visi ekspertai mini pokyčius neįgalių žmonių elgsenoje, tačiau kiekvieno dėmesys nukreiptas į skirtingus požymius. Anksčiau minėtas pačių ekspertų ir muzikantų profesionalų elgesys paskatina neįgalius žmones konfrontuoti, tapti aktyvesniais kūrybinio proceso dalyviais parodant, jog jie turi patirties ir gali daugiau nei mano profesionalai: „<...> ir tokios net kovos buvo momentų tame procese, kad žinai, „mes galim, mes norim, mes ... ir veržiasi jie patys: „mes čia dabar darysim. Su tokiu ginču, net debatais, žinai [patenkinta juokiasi]“(E1). „Buvo net biški tokio „kad mes per mažai čia užimti, kad mažai mus duoda, per mažai ant mūsų atsakomybės užkrauta <...>“(E1). Kitas ekspertas akcentuoja neįgalių žmonių muzikinių kompetencijų didėjimą „žmonės įgijo kitų kompetencijų, pamatė kitus atlikėjus <...>“(E2) bei savarankiškumo įgūdžių plėtojimą koncertinių išvykų metu - „<...> mes neturim laiko, kad tuos vaikus apšokinėti, natūralu, kad ugdomas savarankiškumas<...>“(E2). Kitas pokyčius pastebi trečias ekspertas muzikuojantis su klausos negalę turinčiais žmonėmis. Jis pastebi muzikuojančios grupės atsakomybės ir bendrystės formavimąsi siekiant bendro meninio rezultato minėdamas, jog „<...> jie jaudinosi, labai žmogiškai <...> džiugino vienas kito drausminimas <...> tai ta bendrystė tarp jų <...>, ieškojimas būdų kaip vienas kitą paspausti, kad to užsibrėžto tikslo laikytis <...> ilgesys, laukimas to susitikimų buvo minimas, įvardintas <...>“(E2). Du ekspertai turintys ilgiau trunkančią patirtį organizacijose džiaugdamiesi mini ir kitų neįgalių žmonių bendruomenės narių nuomonės pokyčius apie neįgalių žmonių galimybes. Vienas ekspertas cituoja kito neįgalaus žmogaus stebėjusio MSP pristatymą pasisakymą po įvykusio renginio: „Ir ilgai galvojau [užsidengia burną], ir ilgai galvojau....supratau, kad nieko nesupratau“ [juokiasi]. **Bet paskui supratau!** [sušunka džiaugsmingu balsu, ilgai juokiasi]... **Kad mes neįgalieji esme tokie patys žmonės norintys kurti, ir reikšti save, ir gebantys tai daryti!“** [cituoja su pasitenkinimu]“ ir čia pat mini ir kito stebėtojo citatą „<...> va matai, kaip tie menininkai, tai padaro tokį dalyką, tada ir galvoji, kad ir mus kelia“(E1). Kitas ekspertas pastebi jog neįgalių vaikų dalyvavimas muzikiniuose projektuose didina jų tėvų tikėjimą, kad šie vaikai kažką gali: „<...> tėvams tai - mano vaikas, kuris buvo uždarytas, pridarytas, staiga grįžta iš Danijos, iš Olandijos, su lauktuvėm, su gera nuotaika, ir tokį atokvėpį, tokią viltį šeimom dovanoji <...>“(E2).

Apibendrinant galima manyti MSP vykstantys procesai keičia profesionalų, bendruomenės narių suvokimą apie neįgalių žmonių galimybes, o neįgalius žmones skatina geriau įtvirtinti save ir

jaustis lygiaverčiais kūrybinio proceso dalyviais. MSP rezultatai stiprina kitų bendruomenės narių pasitikėjimą savo jėgomis.

4 tema. Bendruomeninės MT išpildymas

1 potėmė. Dėmesys neįgaliojo žmogaus galimybių plėtotei ir vystymui. Ekspertų pasakojimuose išryškėjo jų pastebėjimai apie neįgalių žmonių tobulėjimą ir vystymąsi. Du ekspertai kalba apie neįgalius žmones dalyvaujančius jų projektuose, kurie per eilę metų dalyvavimo kultūrinėse veiklose jau tapo tam tikra prasme neįgaliais menininkais. Ekspertai įvardina tikslus „<...> *gebėdami save išreikšti jie, atrastų savivertę, pasitikėjimą, keldavom tikslą, kad pagerėtų savijauta, emocinės skalės kažkokia dinamika ir kaita <...>, kad atsirastų <...> pažinimas ir suvokimas kažkokių procesų*“ (E1). Arba „<...>, *kas ilgesnį laiką repetavo <...>, keičiasi to žmogaus vidus, keičiasi emocinė būsena <...>*“ (E2). Du ekspertai kalba apie atskirų dalyvių išskirtinę pažangą: „<...> *labai sunkios negalės žmogus <...> nekalbėjo, nejudėjo, <...>. Jis dabar šneka, dainuoja, reiškiasi, net sako kalbas pas mus <...>. „<...> pas mane irgi jie yra labai išlavinti [kiti du proejktų dalyviai –L.K.S] ir jie užaugo nuo šito per dešimt metų <...>*“ (E1), arba „<...> *atėjęs į mūsų veiklą žmogus, jaunuolis, iš globos namų, jis nemokėjo šveikt <...> jis dabar veda renginius“, <...> užsikabino už dainavimo, ir per tai jis išmoko<...>*“ (E2). Trečias ekspertas išsamiai pasakoja apie taikytas muzikavimo strategijas, siekiant išugdyti klausos negalią turinčių žmonių gebėjimą muzikuoti kartu: „<...> *bet kokiu atveju šitas dalykas ir akių kontaktas vieni su kitais, ir tas tarp asmenų fizinis kontaktas, ritminių užduočių atlikimas, mums leido siekti pažangos*“ (E3) arba pastebi kaip dalyvavimas kūrybiniame procese teigiamai veikia kitame projekte dalyvaujančius neįgalius žmones: „<...> *ta emocija, kurios jie užvaldyti, ten kažkoks atsitiktinio užkabinimo, barškutis, tarškutis, ten judesys kažkoks, <...> kažkokie etiudai maži choreografiniai grupėje, duete, solo [vaizdžiai demonstruoja rankomis], <...> veidai ant tiek persimainydavo, neatpažįstamai!*“ (E3).

Apibendrinant galima teigti, jog ekspertai skiria didelį dėmesį neįgalių projektų dalyvių parengimui, stebi jų vystymąsi ir augimą bei siekia atrasti būdus, kurie padėtų neįgaliesiems žmonėms tobulėti ir įsilieti į kūrybines bendruomenes bei muzikinius kolektyvus.

2 potėmė. Gerovės ir gyvenimo kokybės siekis žmonėms su negalia. Ekspertai mato pokyčius, kaip proceso rezultatai padeda neįgaliesiems žmonėms įgyti daugiau pasitikėjimo ir įgalinana keisti savo elgesį ir kitose gyvenimo srityse. Kalbėdami apie MSP poveikio stebėjimą ir vertinimą neįgalių žmonių gyvenimo kokybės gerinimui, tik vienas ekspertas mini išorės tyrėjų jau atliktus tyrimus ir jų taikinius: „<...> *ką gavo kiekvienas dalyvis terapiškai savo sakykime,*

savo asmenybiniams pokyčiams bei bendrai psychosocialinei erdvei, ką tai davė“ (E1), ar apie tyrimus, kuriais buvo nagrinėjamas MSP poveikis žiūrovui bei analizuojamas pats meninis rezultatas „tai visų pirma koks čia gavosi tas profesionalaus meno produktas ir ką jis įnešė naujo apskritai į kultūros ir meno erdvę“ (E1). Kitas ekspertas remiasi savo asmeniniu ir teoriniu žinojimu ir kalbėdamas apie savo siekius pagerinti neįgalių žmonių gyvenimo kokybę teigia, jog „<...> norisi, vykdyti <...> kultūrinę, orią veiklą, integralią veiklą, ir per tą veiklą parodyti tuos žmones, pristatyti. Ir gal būt netgi padėti spręsti jų problemas“ (E2), pagrįsdamas savo nuomonę teiginiu apie dalyvavimo ir meninės saviraiškos naudą: „<...> mes žinom, kad yra psichinei, emocinei sveikatai tai be galo yra svarbu ir labai reikalinga“ (E2), savo nuomonę papildo asmeninio stebėjimo rezultatais karantino laikotarpiu: „jie [muzikuojantys –L.K.S.] karantiną emociškai pernešė žymiai lengviau, nes jie turėjo užsiėmimą, jie turėjo stimulą kažką sukurti, nes <...> ,kažkas paskambins, kažkas pakalbės <...> jų gyvenimo kokybė buvo geresnė“ (E2). Trečias ekspertas atkreipia dėmesį į muzikuojančių neįgalių žmonių drąsų muzikinį prisistatymą savo bendruomenei: „Ir visos bendruomenės nuostabai, tai buvo niekam nematyta muzikavimo forma, nes jie savimi netikėjo, kad jie tokiu būdu gali irgi pasiekti tokių vykusių rezultatų“ (E3) bei pabrėžia, kad girdėjimo negalią turintys projekto dalyviai muzikuodami atrado naują bendravimo formą teigdamas, kad „<...> jiems šitas dalykas gal būt atrodė kaip kitų veikla, tai parodymas, kad ir jie gali <...>, buvo suteikta tai ką jie nežinojo, kad jie turi, bet nesinaudoja <...> kaip paukščiai <...>, dar nė karto neskridę, jie nežino, kad moka skristi“ (E3).

Galima pastebėti, kad MSP organizatoriai pastebi ir įvertina pokyčius kurie matomi neįgalių žmonių dalyvaujančių projektuose gyvenime, tačiau jų dėmesys yra skirtingas, dažniau grindžiamas asmenine nuomone, emociniu vertinimu ir retai remiamasi nuosekliais tyrimais.

5 tema. Visuomeninė bendruomeninės MTmisija.

1 potėmė. Žmogaus su negalia įvaizdžio keitimas. MSP ekspertai organizuojamais projektais siekia keisti tiek neįgalių žmonių ir jų bendruomenių požiūrį į savo negalią ir savo galimybes, tiek ir šviesti ir edukuoti visuomenę parodant, jog žmonės turintys negalią gali pilnavertiškai dalyvauti sociokultūrinėse veiklose prisidedami tiek kūrybiniuose procesuose, tiek ir pristatant galutinį rezultatą. Du ekspertai kalbėdami apie negalę turinčių žmonių muzikinius pasiekimus ar elgesio pokyčius pirmiausia skiria žinią patiems neįgaliams žmonėms dalyvavusiems projekte teigdami jog „<...> pagrindinė žinia <...> jiems patiems <...> svarbiausia, kad jie gali žymiai daugiau, negu, kad naudojasi“ (E3), ar visai neįgalių žmonių bendruomenei – „kad na vat tokie kaip mes, viską gali, jie gali būti scenoje (E1)“ pažymėdami,

kad svarbus „<...> pats tas rezultato surinkimas <...> ir parodymas <...> psichosocialinė bendruomenės dinamika, visgi teigiama linkme yra nukreipiama <...>“ (E1). Visi ekspertai pabrėžia MSP edukacinę ir švietėjišką veiklą. Ši projekcinė veikla yra viena iš galimybių neįgaliesiems žmonėms oriai ir pilnavertiškai pasirodyti visuomenei jaučiantis lygiaverčiais jos nariais. Išryškinama švietėjiška šių projektų paskirtis ir tikėjimas, kad tai yra kelias visuomenei geriau pažinti neįgalius žmones ir jautriau priimti jų problemas „<...> matyti ne tik prašančius ir reikalaujančius kažko, <...> bet ir gebančius kurti, gražius, su savo spalva <...>“ (E2), ar mažinant visuomenės stigmą, padedant suprasti, „<...> kad jie yra kūrybiški, kad jie yra įdomūs ir nereiki jų bijot <...>“ (E2). Kitas ekspertas pasisako gana griežtu pareiškimu - „lig šiol viskas buvo aišku, čia agitbrigada – čia durniai, o čia yra menas. Ir čia nieko bendro nėra [grežtai nubraižo rankomis ribas ore]“ (E1) ir atkreipia dėmesį, kad neįgalūs žmonės gali suprasti ir reikštis naudodamiesi šiuolaikinėmis meno priemonėmis ir keisti visuomenės požiūrį apie neįgaliesiems žmonėms įmanomą meninę raišką. Sukuriama gražaus rezultato dėka „<...> atsiranda jau estetikos <...> galybė, ir ta estetika trina ribas<...> jaučiau aplinka stebi <...> kažkokio tokio nėra, kas rodytų kažkokią negalę, trūkumą, priešingai – jungtį“ (E3).

Neįgalaus žmogaus įvaizdžio keitimas dalyvaujant MSP pasak ekspertų suteikia dvigubą galimybę: neįgaliesiems žmonėms keisti požiūrį į save ir savo galimybių suvokimą bei meninėmis priemonėmis parodant įvairių socialinių grupių „kūrybines jungtis“ padedančias kurti bendrą rezultatą ir trinančias visuomenės suvokimo ribas tarp „galios“ ir „negalios“.

2 potėmė. MSP paveikumas socialinės įtraukties procesams. Organizuodami MSP neįgaliesiems žmonėms ekspertai siekia jų rezultatus pristatyti visuomenei matydami šį procesą kaip socialinės įtraukties didinimo priemonę bei mato pozityvius šios veiklos rezultatus. Visi ekspertai siekia, kad MSP rezultatus pamatytų visuomenė ir tam atranda skirtingus būdus pvz., pristatant rezultatą rimtuose miesto renginiuose kaip „<...> 2005 metais, per „Pasaulio sukūrimą“ čia į Sostinės dienas išleidau savo žmones tada, Kudirkos aikštėj“ (E1), <...>. Vienas buvo koncertas dramos teatre Motinos dienos proga, kitas pas Pranciškonus bažnyčioje buvo toksai renginys „Muzika gydo“, trečiasis jie grojo tame Respublikiniame renginyje kultūros“ (E3), ar į neįgalių žmonių kultūrinius renginius pasikviečiant meninius kolektyvus pažymint, jog, „<...> visą laiką ieškom, kad neįgalieji tobulinasi, o šalia ar vedantys, ar koncertuojantys regiono kolektyvai <...> dalyvauja ir tokiais atvejais aš ir manau, kad ta inkluzija po truputį vyksta“ (E2). Vienas ekspertas pastebi, jog tokia strategija pasiteisina ir mini besikeičiantį visuomenės požiūrį prisimindamas prieš 10-15 metų žmonių reakcijas MSP pristatymų metu kaip „<...> žmonėsėjo

ir sakė „kaip Jūs drįstate?“ ar „<...> „čia negalima, čia pasityčiojimas, o kaip čia jie gali būti?“ [susijaudinusi]“ ir pabrėždama, kad „<...> buvo tokios reakcijos, <...> dabar <...> galima iš tikrųjų drąsiai teigti – nebėra!“ (E1). Kitas ekspertas antrina: „Aš manau, kad žmonių turinčių spec. poreikių situacija Lietuvoje žymiai pagerėjusi. Jų matymas <...> tuose pačiuose renginiuose, ta įtrauktis yra gerokai, <...> kitokia negu mes galime prisiminti dešimtmečiais šuoliuojant atgal“ (E2).

Ekspertų mintys apie socialinės įtraukties procesus išryškina MSP rezultato ir jo pristatymo svarbą plačiai visuomenei, bei į bendrus renginius įtraukiant kitus kolektyvus ar organizacijas. Šie procesai padeda keisti visuomenės nuostatas į negalią ir pačius neįgalius žmones tokiu būdu didinant visuomenės atvirumą ir pakantumą „kitoniškumui“.

6 tema. Bendruomeninė MT - refleksyvi praktika.

1 potėmė. Dalyvių grįžtamojo ryšio apie MSP procesą fragmentiškumas.

Kalbantis su ekspertais apie proceso reflektavimą akivaizdžiai jautėsi, jog ši tema jiems nėra labai aiški ar iki galo suprantama ir sunku buvo išskirti jų patirtį reflektuojant savo vykdomą veiklą. Pokalbiuose išryškėjo, jog įgyvendinant MSP dalyvių grįžtamas ryšys gaunamas skirtingais būdais ir dažnai jis yra fragmentiškas, taip pat priklauso nuo įgyvendinamų projektų tikslų ar projekte dalyvaujančių tikslinių neįgalių žmonių ar profesionalų grupių. Vienas ekspertas didesnę dėmesį skiria projekto rezultato – meninio kūrinio išoriniam vertinimui teigdamas, jog „Šis kūrinys atstovavo penkiuose užsienio festivaliuose jie būdavo labai rimti, <...> su teatro kritikais, analize <...>“ (E1) ar atkreipdamas dėmesį į neverbalinius grįžtamojo ryšio požymius sakydamas jog, <...> aš visada turiu grįžtamąjį ryšį: <...> emocinį, intelektinį ir taip, kaip paskui pagerėja jų gyvenimo kokybė tu matai, tiesiog, akivaizdžiai, matai <...> kaip tas žmogus auga, kaip jisai pradeda reikšti save, atsiranda pas jį kažkokie gebėjimai, ir yra tas grįžtamas ryšys“ (E1). Kitas ekspertas atkreipia dėmesį į dalyvių dalinimąsi savo įžvalgomis procese bei aptarimo metu: „Tie žmonės, kurie ten dalyvavo, jie kalbėdavo, jie savo emocijas reikšdavo kiekvieną momentą, <...> jie nelaukdavo aptarimo ar pabaigos kai vykdavo rate sėdėjimas ir aptarimas <...>“ (E3). Kitaip grįžtamas ryšys apie įvykusius procesus suprantamas trečio eksperto, kuris akcentuoja profesionalių muzikantų (mokytojų) proceso aptarimus „<...> mes kaip vykdytojai pasišnekam ir darom po kiekvieno renginio <...> kokie lūkesčiai, ką reikėtų pataisyti“ (E2) ir išryškina skatinamąjį grįžtamojo ryšio poveikį iš vadovų projekte dalyvaujantiems sutrikusio intelekto žmonėms „<...> su sutrikusio intelekto žmonių kontingentu daugiau pasišnekam pasidžiaugiam kur mes norėtumėm važiuoti, visada ta pozicija,

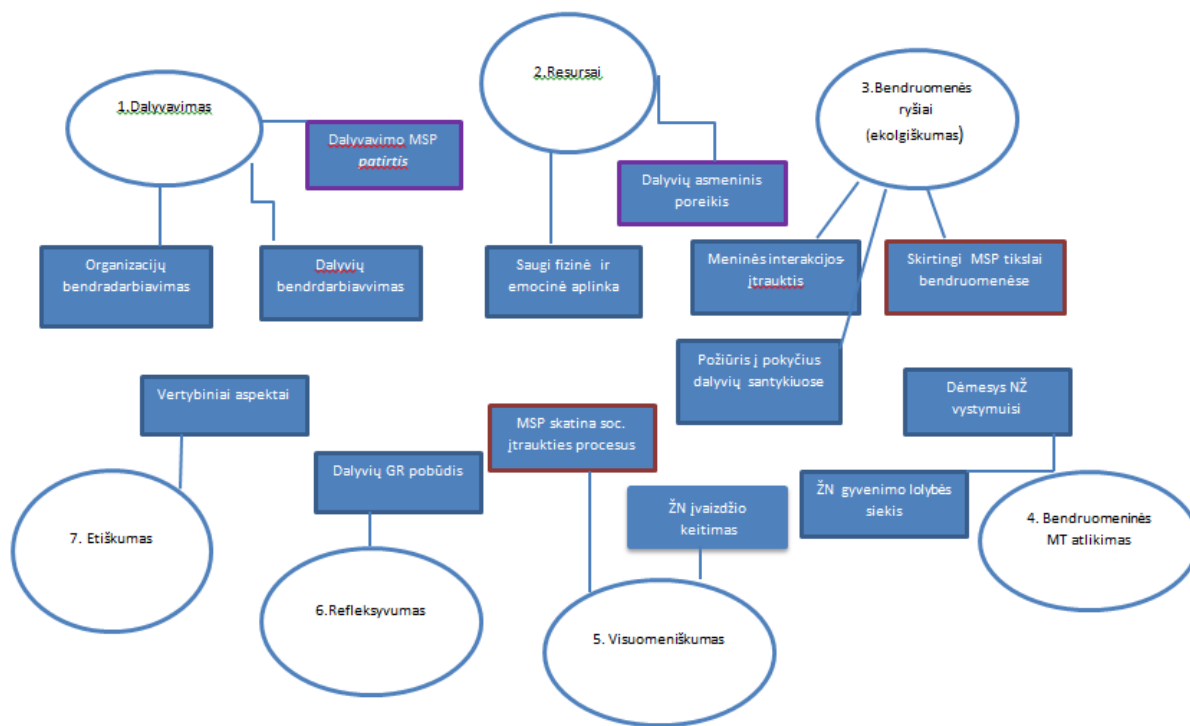
kad pagiri, kad pavyko koncertai <...>“ (E2). Apibendrinant galima teigti, jog grįžtamąją informaciją iš dalyvių ekspertai gauna pakankamai intuityviai ir fragmentiškai, remdamiesi daugiau savo asmeniniais pastebėjimais ar įžvalgomis apie tai kaip dalyviai jautėsi procese ar stebėdami jų gyvenimo pokyčius.

7 tema. Bendruomeninė MT - etikos principais paremtas procesas

1 potėmė. MSP neįgaliems žmonėms proceso organizavimo etiniai-vertybiniai aspektai. Pasak ekspertų MSP neįgaliems žmonėms organizuojami vadovaujantis vertybėmis, kurios padeda saugoti neįgalios žmogaus orumą ir individualumą, jo lygias galimybes dalyvaujant kultūrinėse veiklose, o kai kuriais atvejais siekiama vertinti vykstančius procesus ir pokyčius atliekant tyrimus. Vienas ekspertas į organizuojamus projektus siekia pažvelgti per mokslo tyrimų prizmę, minėdamas, jog ankstesnių projektų įgyvendinimo metu buvo atliekami tyrimai: „*Mes dirbom su ISM psichologu, <...> ir buvo tas fenomenologinis tyrimas darytas iš tikrųjų, kaip žmonės jautėsi ir su negalia, kurie pirmą kartą papuola tarp tokių egocentriškų menininkų*“ (E1). Ekspertai pasakodami apie savo projektų idėjas filosofiskai žvelgia į realybę ieškodami analogijų tarp gamtoje esančios įvairovės ir žmogaus kūno individualumo taip išreiškdami savo vertybinį požiūrį į Žmogaus individualumą: „*Ir va ta analogija Žmogaus visokio, ane, be kojų, be rankų <...>, kitokio, žinai, ir tokiais veidais, <...>, kaip ir pati Žemė – vienas medis nulinkęs, vienas toks, kitas toks – ir visa tai turi teisę gyventi <...>*“ (E1). Panašų vertybinį požiūrį rodo kitas ekspertas išskirdamas savo požiūrį į gamtos ir žmonių įvairovę bei jos atspindį meninėse medijose, sakydamas „*<...> kaip į gamtą ateini, ir matai vieną pasvirusį medį, kitą besistiebiančią į dangų. Ir tu tai vadini miškas. Jeigu išskiri medį, jis palinkęs, kerpė, dar kažkas, <...> tiesiog taip yra ir egzistuoja visa viename*“ (E3). Trečio eksperto dėmesys nukreiptas į pastangas palaikyti neįgalių žmonių orumą dalyvaujant meninėse veiklose kuriant jų sceninį įvaizdį: „*Mes būtent dėl to orkestrui sukūrę kažkokią aprangą, kažkokią detalę, ieškoma, kad jie atrodytų gražiai, <...> kad sceninės kultūros situacija būtų: tuomet jie patys tempiasi ir mūsų pristatymas visuomenei irgi kitoks <...>*“ (E2). Ekspertams teko ginti neįgalių žmonių orumą renginiuose, kai organizatorių požiūris į neįgalios atlikėjus buvo atsainus: „*piktino kai savotiškai dengdavosi kai kuriuose renginiuose neįgaliaisiais: „jūs čia pagrokit, bile ką, <...> jūs čia greičiau, jūs bile ką“, bet tai yra negerai, nes šie žmonės nori oriai išeiti į sceną*“ (E2). Apibendrinant galima teigti, jog ekspertų pasisakymai išryškina itin stipriai išreikštas jų vertybines nuostatas atitinkančias socialinės įtraukties idėjas, kuriomis vadovaudamiesi jie kuria ir įgyvendina MSP.

Apibendrinimas. Išnagrinėjus tyrimo medžiagą bei ieškant atsakymų į tyrimo klausimus, verta pastebėti, kad Lietuvos MSP ekspertų interviu analizės medžiaga išryškina visus PREPARE modelyje aptariamus bendruomeninės MT požymius.

Temų ir potemių žemėlapis matomas 1 paveiksle. Jų pavadinimai sutrumpinami pasitelkiant raktinių žodžių reikšmes (Žr. 3 priedas).

1 pav. Temų ir potemių žemėlapis – interviu su ekspertais analizės duomenys

Ekspertų tyrimo medžiagoje buvo pakankamai daug informacijos apie MSP dalyvių į(si)traukimą (1tema), resursų panaudojimą (2tema), dalyvių bendradarbiavimą kuriant ekologiškus santykius bendruomenėje (3 tema), žmonių su negalia vystymuisi bei bendruomenės tobulėjimui procese (4 tema), poreikiui keisti visuomenės nuostatas į žmones su negalia (5 tema). Šių temų medžiaga pridodrinta informacija ir leido suformuluoti 2-3 ryškias potemes iliustruojančias temoje analizuojamą Bendruomeninės MT savybę. Temų susijusių su grįžtamoju ryšiu (6 tema) bei proceso etikos aptarimu (7 tema) medžiagos pavyko gauti nedaug, todėl jų atskleidimas yra ribotas.

Ekspertai didžiausią dėmesį skiria dalyvavimo požymiams (**Participatory**) išskirdami dalyvių pasirengimo svarbą, įvairiapuses bendradarbiavimo patirtis tarp atskirų dalyvių, taip pat neįgaliųjų bendruomenių bei kultūros organizacijų. Kitas labiausiai išryškintas BMT požymis susijęs su vykstančių interakcijų tarp dalyvių, jų santykių ekologiškumui (**Ekological**), jų

plėtojimui kūrybinėje bendruomenėje bei kitose žmonių su negalia bendruomenėse. Ekspertai atkreipia dėmesį į skirtingus projektų tikslus ir vykstančias menines interakcijas dalyvių tarpe kuriančias jų santykius.

3.2.2. Interviu su MSP dalyviais – žmonėmis turinčiais negalią- duomenų analizė

Išanalizavus MSP dalyvių turinčių negalią interviu tekstų duomenis buvo išskirtos kiekvienos temos potemės apibūdinančios bendruomeninės MT požymių raiškos aspektus 3 lentelėje pateikiamas žmonių su negalia (neįgalių menininkų) grupės interviu analizės metu suformuotų potemių sąrašas.

3 lentelė. Žmonių su negalia grupės interviu medžiagoje išryškintų temų ir potemių sąrašas.

Tema	Potemės
1 tema. Dalyvavimas – įsitraukimas, partnerystės idėjos palaikymas, proceso dalyvių bendradarbiavimas.	1. Ilgametis dalyvavimas ir partnerystė LŽNS meniniuose socialiniuose projektuose 2. Visų dalyvių bendradarbiavimas MSP procese .
2 tema. MSP neįgaliesiems žmonėms - į resursus orientuota praktika	1. Neįgalių menininkų muzikiniai gebėjimai ir pomėgiai. 2. Saugi ir įgalinanti aplinka kūrybinėje bendruomenėje.
3 tema. Proceso ekologiškumas - įvairiapusiai MSP dalyvaujančių individų, socialinių grupių ir socialinių partnerių santykiai	1. Meninės interakcijos MSP neįgalių menininkų akimis 2. Pokyčiai neįgalių menininkų ir bendruomenės santykių kontekste.
4 tema. Bendruomeninės MT išpildymas	1. Neįgalių menininkų įžvalgos apie jų pačių pažangą 2. MSP bendruomenės veiklos padeda žmonėms su negalia į(si)galinti.
5 tema. Visuomeninė bendruomeninės MT misija	1. Bendravimo barjerų mažinimas visuomenėje bendraujant su žmonėmis turinčiais negalias. 2. MSP - žinia visuomenei dėl žmonių turinčių negalias galimybių.
6 tema. Bendruomeninė MT - refleksyvi praktika	1. Neįgalūs menininkai apie grįžamojo ryšio pobūdį MSP.
7 tema. Bendruomeninė MT - etikos principais paremtas procesas	1. Žmonėms su negalia svarbios vertybės MSP.

1 tema. Dalyvavimas – įsitraukimas, partnerystės idėjos palaikymas, proceso dalyvių bendradarbiavimas.

1 potemė. Ilgametis dalyvavimas ir partnerystė LŽNS meniniuose socialiniuose projektuose. Visi kalbinti neįgalūs menininkai MSP dalyviai turi didelę šios veiklos patirtį: dalyvavimas šiuose projektuose jiems yra nuolatinė ir kasmet laukiama veikla. Visų jų kelias į MSP prasidėjo nuo pažinties su neįgalių žmonių organizacijos meninių projektų vadove bei šios organizacijos organizuojamomis kultūrinėmis veiklomis neįgaliesiems žmonėms. Jie pažymi, kad jie turėjo parengiamąjį etapą iki įsijungimo į menines veiklas: „*Atsiradau [prisijungė prie MSP – L.K.S] nu nuo muzikos, užsiėmimų, nuo tų terapijų visų <...>“(N2) „ <...> kažkada būdavo*

užsiėmimai, kad mes <...> kurdavom muziką, mes kiekvienas galėjom, kažkokią tai vat muziką kurti, tai buvo nuostabu <...>” (N1), „<...> pradėjom dalyvauti Begaso teatrų festivaliuose <...> pastebėjo, <...> ir pradėjo mus <...> kviesti - mane, paskui dar įtraukė ir kitus, <...>“(N3). Du neįgalūs menininkai pasakoja, jog į menines veiklas įsijungė tuomet, kai juos užklupo negalia. Pasakodami apie savo to meto būseną jie pažymi, jog įsitraukimas į menines veiklas buvo susijęs su didžiuliu poreikiu prisitaikyti prie pasikeitusio savo gyvenimo: „aš galvoju, kažką reikia daryt, <...> kažką reikia keist savo gyvenime, <...> [purtydama galvą, skausminga intonacija], „<...> ir suradau, <...> aš kreipiausi <...>“, „ paprasčiau, sakau <...> aš moku dainuoti, <...> ir taip prasidėjo mūsų bendravimas“ (N1), ar kito neįgalaus menininko pastebėjimas teigiant, jog „<...> kai netekau regėjimo, kažko reikėjo griebtis <...>“(N3). Visi kabinti neįgalūs menininkai pažymi, kad jie jau seniai dalyvauja MSP veiklose, ir didžiuojasi savo patirtimi ir pasiekimais pabrėždami jog „<...> tai daugiausiai aš esu dalyvavęs, jos projektuose, gal apie aštuonis <...>“, „<...> kadangi toj srity sukausi, tai taip ir įsisukau ir į tą <...> ratą“ (N3), ar „kiekvienais metais <...> su kuriais vat seniai jau dirbam“ (N2), ar vardindami kitus aktorius, ankstesnius projektus ar gastroles, kuriose teko dalyvauti: „tokie vat aktoriai, kokie jau mes esam, tai vat aš ten dalyvavau, tas pats P., V. ir S. – dauno sindromą turinti dalyvavo <...>, <...> V. dalyvavo su profesionaliu aktoriumi tokiame pastatyme <...>. Aš ten skaičiau tekstą <...> važiuom net į Lenkiją, <...> į Ukrainą, į Baltarusiją<...> ir buvo labai gražu<...>“ (N1). Visus kalbintus neįgalius dalyvius galima vadinti menininkais, nes jų įsitraukimas į menines veiklas ir kūrybinė patirtis yra ilgalaikiai, o kūryba ir muzikavimas užima didelę jų gyvenimo dalį.

2 potėmė. Visų dalyvių bendradarbiavimas MSP procese. Neįgalūs menininkai kalbėdami apie dalyvavimą MSP kalba gana profesionaliai, minėdami, kad jie taip pat prisideda prie jų kūrybos proceso, minėdami, jog „<...> turi laisvę tokią pats kūrybinės išraiškos, <...>, ir improvizuot, nes tai yra improvizacija visi tie performansai, <...> ir daug ką mes patys pasiūlom neįgalieji, <...> ir priima iš tikrųjų“ <...>, „iš tų pasiūlymų matosi, kad žmogus va taip tą vietą [mato –L.K.S.], kitas <...> jau truputėlį iš kito kampo, pagal savo patirtį, pagal savo žinias, pagal emocijas - jis jau kitaip įsivaizduoja, <...> tavo idėją patvirtina arba ne, daugelis ten žiūrėdami ir profesionalai ir kiti iš šono<...>“(N3). Kita neįgali menininkė pasakoja apie visų bendrą kūrybą prisimindama kitą spektaklį: „Ten mūsų J. dalyvavo, [rašytojai L.K.S.] ten parašė tekstą, S. sukūrė muziką, režsierė buvo, ir mes ten visi kartu, <...>, labai gražus veiksmas <...>“ (N1). Kalbėdama apie neįgalių menininkų dalyvavimą juokaudama svarsto, jog „<...> čia

yra neįmanoma, kad kiekvienas žmogus sakytų darykim tą, darykim aną, na tai čia būtų betvarkė, žinot. Nieko jie nesukurtų, visi susimuštų, susipyktų ir išsiskirstytų“ (N1). Dar vienas bendradarbiavimo aspektas dalyvaujant MSP atsiskleidžia, kai neįgalūs žmonės kalba apie jiems suteikiamą artimųjų pagalbą, kurie kaip savanoriai taip pat dalyvauja meninėse veiklose: „<...> kadangi aš neskaitau, o viską atmintinai, tai man mama skaito, o aš atkartojau atmintinai <...>“ (N2) ir kitas pastebėjimas „ O mano vyras tai jis toks konservatyvus, nu kažkaip iš šono, [kalba sulėtintai], bet paskui aš jį įtraukiau<...> dabar jis kartu su manim dalyvauja, ir aš tuo labai džiaugiuosi<...>“ (N1). Apibendrinant galima manyti, jog MSP procese neįgalūs menininkai turi galimybes saviraiškai, o kiti dalyviai – profesionalūs menininkai, jų artimieji visokeriopai padeda jiems įsigalinant būti aktyviais proceso dalyviais.

2 tema. MSP –žmonėms su negalia - į resursus orientuota praktika

1 potėmė. Neįgalių menininkų muzikiniai gebėjimai ir pomėgiai. Visi kalbinti neįgalūs menininkai pabrėžia, jog jie nuo mažumės mėgsta muziką, dainuoti, groti instrumentais ir mano, kad turi nemenkų gebėjimų šiai veiklai. Susiklosčiusios gyvenimo aplinkybės dėl ištikusios negalios, paskatino juos prisiminti savo muzikinius pomėgius ir atgaivinti savo muzikavimo praktiką, kurią puikiai pritaiko dalyvaudami MSP. Ratukuose judanti menininkė prisimindama vaikystės patirtis teigia, jog „<...> visada mylėjau muziką, <...> kai buvau maža <...> aš dainuodavau visada <...>“, „kai susirinkdavo namuose kažkokia šeimos šventė – visi dainuodavom, šokau labai gražiai <...>“ (N1). Kitas judėjimo negalią turintis dalyvis taip pat mėgsta muzikuoti, pasakoja, jog „<...> būna, kad dainuoju, bet šiaip daugiau groju, ir vaidinu. Ir užsiiminėju dainavimu dabar <...> dar reikia lavinti [balsą – L.K.S.], bet jau neblogai visai“ (N2). Trečio regėjimo negalią turinčio menininko kelias į MSP prasidėjo ištikus neįgalumui „<...> į rankas pakliuvo muzikos instrumentai, kuriuos aš šiek tiek čiupinėjau vaikystėj, <...> pirmiausia akordeonas, <...> po to pritraukė, kaip liaudiškai vadinam, Yamacha, <...>“ (N3). Tapus neįgalio jo lyderystės gebėjimai niekur nedingo –juos įprasmino kūrybinėje veikloje: „<...> pradėjau tada kapelai tokiai vadovauti mūsų aklųjų<...>“, „<...>sukūrėm tokią grupę, <...>. Tai aš ir scenarijus rašiau ir visa kita“(N3). Vienas neįgalus menininkas labai aiškiai apibūdino muziką, kuri jam patinka: „<...>kuri yra psichologinė, kurią gali suprast, nu tą ritmą muzikos, tą tekstą, tarkim spektaklio tekstą, ir aiškiai žino, kada nenori ar negali priimti jam nesuprantamos muzikos estetikos ar tekstų:„ <...> mes bandėm pasiskaityt, bet mes su mama sakom „mes nieko čia nesuprantam“ ir „ <...> aš nusprendžiau, kadangi aš nesuprantu <...> - kam kankintis?“ (N2). Be muzikinių polinkių neįgalūs žmonės projektai dar traukia ir naujais

patyrimais – „*mane traukia tokia nežinomybė - <...> tai yra noras patirti tai, ko tu dar nepatyrėi*“ ir mato dalyvavimo naudą plečiant savo galimybes teigdamas, jog „*<...> tai čia vienas iš būdų praplėsti ribas*“(N3), svarbus yra ir pasitenkinimo bei saviraiškos pripažinimo momentas: „*<...> ir va taip kai aš pradėjau dainuoti tą dainą - visi nutilo, nutilo...o paskui atsistojo ir visi plojo. Suprantat?*“ (N1) arba „*<...>ir po to karto, po to karto mane išgirdo ir man buvo taip smagu, kad galėjo mane girdėt žmonės ir plojo*“ (N2). Sprendžiant iš neįgalių žmonių pasisakymų, galima manyti, jog MSP veiklose neįgalūs žmonės dalyvauja vedami savo asmeninio poreikio meninei saviraiškai, turi mėgstamą muziką ar saviraiškos būdą. Svarbus yra ir neįgaliojo žmogaus poreikis būti pripažintam, tobulinti savo gebėjimus ir plėsti savo galimybes, kurios svarbios ir kitose gyvenimo srityse.

2 potėmė. Saugi ir įgalinanti aplinka kūrybinėje bendruomenėje. Neįgaliųjų menininkų pasisakymai nuolat pabrėžia bendruomeniškumo jausmą, kuris sukuria dalyviams tiek fizinį, tiek ir emocinį saugumą. Neįgaliųjų menininkų nuomone ypač svarbus yra projektų vadovo vaidmuo, kuris gerai pažįsta visus dalyvius ir tampa tarpininku ar konsultantu tarp skirtingų grupių dalyvių, siekdamas, kad procesas vyktų sklandžiai, o dalyviai jaustųsi saugiai. Visi pašnekovai sutartinai kalba, jog MSP sėkmė „*<...> labai priklauso nuo žmogaus, kuris yra centre <...>. Arba tu prie to centro nori būt, ir labai <...> stengiesi, arba tu nuo jo [atsitraukia judesiu] <...>*“(N1). Išryškinamos projekto vadovo savybės ir gebėjimai burti žmones: „*<...> nebuvo pakėlusi balso<...>. Tai labai svarbu. <...> ji pasitiki mumis, ji labai gera <...> stengiasi pasakyti tai, ką tu nori išgirsti. <...>*“ (N1), bei išryškinamas asmeninis neįgalios dalyvės santykis su projekto vadove teigiant „*<...> gal aš išmeldžiau tokį žmogų sau. Ir vat jina atėjo, ir visas mano gyvenimas pasikeitė [su šypsena ir susižavėjimu]. Suprantat?*“ (N1). Kitam neįgaliam menininkui patinka projekto vadovo aiški pozicija dėl neįgalių menininkų galimybių kai „*<...> jeigu kas nors pasako, pvz., iš tų tikrųjų aktorių, <...> sako, jis nepadarys <...> nematantis. „Kad negirdėčiau, - sako [projekto vadovė], šito žodžio, kad nepadarys*“(N3). Kitas neįgalusis dalyvis pastebi, jog jų projektų vadovė „*<...> visus į meną neįgaliųjų vartus ir atidarė. Tai pati pirmoji pradėjo*“(N2). Vienas neįgalus menininkas jautriai kalba apie pripažinimo, kaip savo saugumo poreikį bendradarbiaujant su kitais dalyviais: „*<...> jeigu žmogus taip žiūrės, kaip o j nu tegul pabando ir išmesim laikui bėgant <...>. Ir pats galvoji, nu tai kam šiame pasulyje gyveni, jeigu tie kiti žmonės <...> [galvoja – L.K.S.] - „tai tu žinai žmogau, tu su vežimu, kam tu reikalingas*“ (N2). Du neįgalūs menininkai jaučiasi gerai, kai išgirdę jo dainavimą, profesionalai jį įvertino- „*<...> ir visi sako, kad „tikrai, tu gabus, tu – gali, tu viską <...> net man opera yra*

parašyta <...>. Būtent man buvo parašyta po tos dainos“(N2). Dar vienas aspektas, kurį neįgalūs dalyviai sieja su saugumu yra fizinė aplinka. Prisimindami, jog įprastai MSP procesas vykdavo jiems įprastoje stovyklavietėje prie jūros Monciškėse, tai kalbėdami apie paskutinį performansą, kuris dėl pandemijos sąlygų vyko areodrome, dalyviai nevienareikšmiškai vertina patirtis dėl aplinkos pasikeitimo. Dalyviui su regėjimo negalia aplinkos pasikeitimas „<...> iš tiesų <...> kita aplinka, kita patirtis, <...> iš karto tam tikri iššūkiai [nusijuokia]<...>, ir staigiai iš ryto pasirodymo metu reikia <...> daug ką pamiršti, erdvinį išdėstymą visą, kadangi atėjo montuoti ekraną <...>, nu žodžiu, suvartė viską, ką aš buvau atidirbęs, ten jau ramiai jaučiausi“(N3). Kita vertus naujoje aplinkoje visi įvertino naują skraidymo sklandytuvu patirtį, kurios filmuoti vaizdai ir skraidžiusiųjų pasakojimai apie patirtis integruoti į galutinį meninio kūrinio rezultato pristatymą. Dalyviai pripažįsta, jog tai buvo nauja, savo galimybių ribas padedanti plėsti veikla: <...> ir man tai buvo baisu labai <...> (N1), „nes pirmą kartą irgi buvo baisu, galvoju nu „ką čia mane- pasodins ant to sklandytuvo, ir teks į viršų, o kaip čia bus, ar nenukrisiu, ar nieko“. - Tai, tai visai faina“ (N2), „<...> buvo vau, kažkas tokio, man nepatirta, ypač, kai nematant dar, tai kiti pojūčiai tada buvo“ (N3). Neįgaliejiems menininkams labai svarbi saugi aplinka, kurią jų nuomone, formuoja pagrindinis projekto vadovas, kuris nuolat stebi jų poreikius žino jų galimybes. Neįgaliejiems dalyviams reikalingas profesionalų pripažinimas - tuomet jie jaučiasi gerai ir gali atsiskleisti. Saugumo jausmą kuria ir žinoma aplinka, nors visi pripažįsta, jog naujos sąlygos ir nauji iššūkiai buvo jiems naudingi ir praplėtė jų galimybes.

3 tema. Proceso ekologiskumas - įvairiapusiai MSP dalyvaujančių individų, socialinių grupių ir socialinių partnerių santykiai

1 potėmė. Meninės interakcijos MSP neįgalių menininkų akimis. Dalyvaujant MSP neįgalūs menininkai patiria kūrybinius iššūkius ir įvairias emocijas, kurios balansuoja tarp galios ir negalios, tarp profesionalų siūlomos šiuolaikinės meninės estetikos ir dalyvaujančių neįgalių žmonių gebėjimo priimti ją, tarp neįgalių žmonių muzikavimo galimybių visame procese ir jų idėjų panaudojimo galutinio rezultato pristatymui. Neįgalūs menininkai pastebi, jog jiems yra svarbu „<...> kad tu gali save parodyti, kad žmogus su negalia iš tikrųjų gali, ir gali pasirodyti su normaliais žmonėmis, kurie vaikšto, juda“ (N2), pastebi, jog nauji profesionalai pradiniam procese jaučiasi nedrąsiai su neįgaliais žmonėmis – „<...> nes baisu, kai pirmą kartą su neįgaliais susiduri, tai nedrąsu“ ir svarstydamas teigia: „nereikia bijoti- o žmogus su negalia-ne, ne <...>. Tai yra blogai“ (N2). Pastebi, jog neįgalūs žmonės turi mažesnes galimybes, bet didesnę motyvaciją nei sveikieji cituodamas kitų MSP dalyvių reakcijas: jie sako „<...> oi ten

sunku [nutęsia paaukštintu balsu], oi keltis sunku“ ir paprieštarauja – „<...> tai ir mums sunku, bet mes judame, mes norim to.“ (N2). Kitas neįgalus menininkas mini, jog naudinga buvo visiems pasiklaudyti jo paties paskaitos „<...> apie tai, kaip aklas žmogus jaučiasi scenoje, kaip prisitaikyti reikia, kaip pagal ką mes ten judam <...>“ (N3), pabrėždamas šių žinių svarbą dalyvaujantiems profesionaliems menininkams ir savanoriams.

Neįgalių menininkų pasakojimuose atsispindi ir tam tikros procese vykusios diskusijos ar susidūrimai kūrybiniame procese. Neįgalūs menininkai mini, jog jiems kartais būna nepriimtina šiuolaikinio meno estetika. Vienas dalyvis emociškai kalba apie performanso koncepciją ir savo poziciją, kurią išreiškė visiems: „Nu, sakau – aš nesuprantu <...>, nes čia yra pakankamai man sudėtinga. O aš dar toks žmogus – nesuprantu <...> pyksiu <...>. Ir aš atidaviau tą tekstą kitiem“, <...> kurie vat aktoriai, kurie juda- jie supranta“ (N2). Kitai neįgaliai menininkei norėjosi, jog jos nuomonė būtų išgirsta proceso metu, kai ji prieštaraudavo tam tikriems sprendimams: „<...> mus aišku sustatydavo, sakydavo, jūs stokite ten, jūs va šičia, <...>, o aš sakau „<...> kodėl mes visada turime čia stovėti, <...> neteisinga, mes irgi aktoriai, mes norim <...> kad ir mus pieštų <...>“ (N1). Trečias neįgalus menininkas labai racionaliai kalba apie neįgalių žmonių patirtis dalyvaujant meniniuose performansuose: „<...> kai pats pirmas užsiėmimas buvo <...> ten pateko žmonių, <...> ir žiūriu, kad jie suglumę, dėl tų performansų“. Jis įvardina priežastis - „<...> sakykim, vadovai, <...>, tai mes supratom ir žinių turėjom šiek tiek, bet eilinis žmogus <...> jam pradžioj labai sunku <...>“. Iš kitos pusės jis mini, jog kūrybos procesas, kuriame visi dalyvauja keičia neįgalių žmonių požiūrį: „<...> patys esam, tie kūrėjai, kurie <...> ir patys kuriam tą dalyką, <...> tai kiekvienas kažką įdeda savo, ir tai gaunasi priimtina estetiškai <...>, išreiškiam tai ką mes norim <...>, iš to gaunasi visiem priimtinas lydinys“, ir įžvelgia, kad išgyvenę dalyvavimo ir bendro kūrinio tobulinimo procesą ir „<...> į tą panėrę mes jau suvokiam tą esmę, <...> ir tą pajauti, ką tu gauni iš tikrųjų, tai tu pradedi po kelių sezonų, <...>“ (N3).

Du dalyviai atkreipia dėmesį, kad jiems svarbus yra pats buvimas kūrybinėje MSP stovykloje ir visos veiklos - ne tik repeticijų, bet ir pertraukų metu: „<...> bet ir per tas pertraukėles mes pasidalinam su kitais kažkokiais įdomiais dalykais, kažką tai sužinai, kažką iš tiesų patiri - ir tai iš tiesų na - smagumas, <...>, toks geras laiko praleidimas“ (N3), „<...> ir dar traukia laisvė, <...> kad nėra prievarta, kad tau paskyrė kažkokią rolę <...>. bet tu turi laisvę tokią pats kūrybinės išraiškos, gali <...> improvizuoti“ (N3). Improvizacijos momentus per pertraukas mini kita neįgali menininkė: „jisai [kitas neįgalus dalyvis] mums dirigavo, o mes tenai kažką tai tokio

dainavom, <...> o buvo faina, <...> tą sceną galėjo irgi, aišku, parodyti, bet <...> mes ne režisieriai <...> tikriausiai nepatiko [juokiasi]“ (N1). Kita neįgalių menininkų improvizacija neliko nepastebėta – „dar pamatė mano išdykavimus per pertraukėles, tai va su lazdele ką aš ten pradėjau šokti. <...> aš ten, pakvailiojau, kadangi gerą muziką tuo metu repetavo mūsų džiazas [ansamblis – L.K.S.] ir pamatė [režisierius – L.K.S.] sako - „palauk, palauk, šitą tikrai reikia įtraukti“ <...>“ (N3). Apibendrinant turiningas neįgalių žmonių įžvalgas apie jų patyrimus dalyvaujant MSP, galima manyti, jog šie neįgalūs menininkai yra lygiaverčiai kūrybinio proceso dalyviai išgyvenatys kūrybinius procesus, t.y., turintys ir išsakantys savo nuomonę dėl vieno ar kitų meninių sprendimų, gebantys pasirinkti, dalyvauti ir tobulėti. Jiems svarbus visuminis dalyvavimas MSP, meninė estetika, įvairios patirtys, profesionalų pripažinimas.

2 potėmė. Pokyčiai neįgalių menininkų ir bendruomenės santykių kontekste.

Neįgalūs menininkai kalbėdami apie savo dalyvavimą MSP mini svarbius savijautos pokyčius, pasikeitimus bendraujant su profesionaliais menininkais bei pokyčius savo šeimose ar bendruomenėse su kuriomis jie kasdien bendrauja. Kalbėdami apie savo santykį su profesionaliais neįgalūs projektų dalyviai pažymi, jog jiems padeda augti buvimas kartu su jais: „kartu su jais pasidarai stipresnis, ir matai, kad tu gali žengti „<...> kartu kaip ir profesionalūs žmonės, tai ir džiugina, kad judi į priekį“ (N2). Pastebi, jog ir profesionalai pradžioje nejaukiai jaučiasi su neįgaliais žmonėmis „<...> aš atėjau, visa kita, čia pristatė, čia pristatė ir bijo, ir kaip čia prieiti ir kaip ką... <...>“ ir pažymi, jog kartais prireikia ir neįgaliojo žmogaus iniciatyvos pirmojo kontakto užmezgimui: „<...> pasakiau, drąsiai – nėra ko bijot, <...> drąsiai imkit ir jeigu kas neaišku – sakykit <...>“. Jis pastebi, jog „<...> kas pirmą kartą, tai taip atrodo, o kai paskui įsibendrauji per tą stovyklą, tai ir bendravimas visai smagus ir fainas“ (N2). Kita neįgali menininkė pasakodama apie pokyčius savo gyvenime džiaugiasi: „ir aš tapau tada reikalinga, tapau artiste, <...> aš scenoje netgi galiu pasirodyti, <...> ne tik, kad čia vat namuose uždaryta ir niekas kad manęs nematytų...“, <...> buvau sveika iki avarijos, aš eidavau, bėgdavau, o dabar taip judu, ar ne. O dabar skridau [susizavėjusi]<...>“ (N1) – taip moteris ratukuose apibūdina meninių veiklų poveikį jos savivertei tuo pačiu džiaugdamasi darniais pokyčiais šeimoje – „vyras prisijungė prie mano veiklų, nes jis mane palaiko <...>“ (N1). Kitas neįgalus menininkas žvelgia iš asmeninės perspektyvos pastebėdamas, jog neįgalūs žmonės bendradarbiaudami su profesionaliais menininkais sužino, jog jų ribos gali būti daug platesnės nei jie mano apie save: „nežinojau<...> ką aklas žmogus gali daryt, man iš viso tos ribos atrodė visai tarp keturių sienų“ (N3) bei demonstruoja savo lyderystę MSP stovyklose įgytą patirtį perduodant savo

bendruomenės žmonėms organizuojamas kultūrinės veiklas „<...> kai ką panaudoju iš tų mūsų performansų, iš tų užsiėmimų, <...> kadangi groju, tai kažką su muzikom bandom, kažką, tai atgaminti, ar kažką panašiai, paimprovizuoti pagal muziką <...>“ bei pastebi, jog dalyvavimas MSP padeda „praplėsti pažinčių tą ratą, <...> – tai vėl papildoma informacija, vėl papildomi geri dalykai“, „<...> jautiesi, kad pats tobulėji, tai ir savo patirties perdavimas“, „<...> jautiesi reikalingas, kažką naudingo kitam duodantis“ (N3). Neįgalių menininkų įžvalgos apie pokyčius jų gyvenime, kurie formuojasi bendrose veiklose kartu su profesionaliais menininkais, leidžia manyti jog MSP veiklas galima vadinti ekologišku procesu padedančiu žmonėms geriau jaustis, plėsti savo galimybes ir geriau realizuoti savo įvairius gebėjimus.

4. Tema. Bendruomeninės MT išpildymas

1 potėmė Neįgalių menininkų įžvalgos apie jų pačių pažangą. Neįgalūs menininkai kalbėdami apie savo patirtis pastebi, kad jie patys pasikeitė, kad padidėjo jų pasitikėjimas savimi, drąsa veikti ir jų fizinės galimybės. Vienas teigia, jog „<...> kai pradėjau, <...> tai dar bijojau, o vat prasidėjo stovyklos, tai irgi tylėjau, tylėjau, tylėjau“, „o paskui kai jau įsivažiavau į tas menines veiklas, tai žiūriu, ir bendraut pradėjau, ir kažkaip žiūrėti į tai, kad nėra čia ko bijot, visi savi <...>, aš dar bijojau kaip į mane žiūrės vežimėlyje, <...> visai faina dabar kai tai prisimeni“ (N2). Kita neįgali menininkė taip pat akcentuoja savo jauseną, „ir aš visiškai kitaip pradėjau jaustis, ir supratau, kad galiu kažkam tai teikti džiaugsmą, galiu iš scenos transliuoti savo jausmus, ir man tai buvo taip nuostabu, taip nepakartojama [susižavėjusi, susijaudinusi]“, o skraidymo patirtį paskutinio projekto metu entuziastingai iliustruoja išraiškingu pasakojimu: „<...> ten vietos tai nedaug o man tai norėjosi išskleisti rankas [išskleidžia rankas <...>]. Va skristi, suprantat, va taip vat! Tiesiog <...> ir aš va taip uhh!...Uhh!... [entuziastingai mojuoja rankomis aukštyn žemyn]...Nu šakės, čia tai iš viso, nu tai nuostabu! <...> (N1). Regėjimo negalią turintis neįgalus menininkas pastebi didelį savo galimybių ribų prasiplėtimą teigdamas, kad „<...> kažko nepadarytų tai scenoj turbūt nėra<...>“ „nebent „žaibiškai pagaut kamuolį iš 10 metrų <...> nors irgi <...> tai įmanoma“(N3). Apibendrinant galima matyti, jog neįgalūs žmonės patys pastebi labai ryškią savo asmeninę pažangą: įvairių gebėjimų tobulėjimą, pozityvius emocinės savijautos pokyčius, drąsą veikti ir priimti naujus potyrius.

2 potėmė. MSP bendruomenės veiklos padeda žmonėms su negalia į(si)galinti. Neįgalūs menininkai stebi ir vertina bendrą kūrybą su profesionaliais, bendravimą su įvairiais žmonėmis MSP stovyklose kaip paskatą jų augimui ir įsigalina turėti siekių produktyviai veikti. Vienam neįgaliam menininkui ratukuose dalyvavimas šiose veiklose labiausiai siejasi su

judėjimu – tiek vidiniu, tiek ir išoriniu teigdamas, jog „aš turiu veiklas, aš turiu gyvent, judėti ir tai man padeda. Gal būt padės ir ateity, kas čia žino, bet kol kas kol tos meninės veiklos yra – tai ir judėjimas vyksta“, <...>. „Mes taip kaip tie žmonės nepadarysim <...> jie vienaip gali, tu kitaip gali <...>“ ir „<...> vis tiek, nepasiduodi ir rodai, kad tu irgi turi kažką viduje“(N2). Kitai neįgaliai menininkei dalyvavimas kultūrinėse veiklose siejasi su kokybišku gyvenimu ir savęs stiprinimu, siekiant dalyvauti šiose veiklose: „<...> kad tu žinai, <...> kad eisi, kad tu vaidinsi, kad tave pamatys, kad turi atrodyti, kad tu turi jaustis <...>, visada reikia būti pasitempus <...>, jeigu dar žinai, kad kažkur važiuosi <...>. Tai yra labai svarbu, labai...“ (N2), o pasakodama apie skraidymo patyrimą projekte įvertina jo reikšmę visiems projekto dalyviams: „<...> ir vat tikriausiai turėjom mes visi tai patirti, kad galėtume tai suvaidinti, suprantat...“ (N1). Trečias neįgalus dalyvis pastebi, kad „<...> kažin ar yra toks „barometras“ <...> kuris išmatuotų <...> žmogaus [jauseną – L.K.S.] kaip keičiasi nuo to ką mes čia darom“ ir pažymi savo savijautą po stovyklų: „<...> grįžti iš tų stovyklų toks ir pakylėtas, <...> ir <...> toks energijos pilnas, išpūdžiu, <...> jauti labiau pilnavertį tą gyvenimą, kai esi toks pats žmogus <...>, ir priduria jog <...> ypač neįgalūs žmonės, dalyvaudami tuose projektuose labai įgauna pasitikėjimo savimi“ (N3). Sustiprėjęs pasitikėjimas savimi paskatina jį dalintis savo turima patirtimi: „<...> vienam seminare kai buvom, tai aš pats vieną paskaitą skaičiau“ (N3). Neįgalių menininkų pasisakymai parodo skirtingą požiūrį į dalyvavimo MSP poveikį jų įsigalimumui veikti, judėti, įsitraukti į veiklas ir geriau jaustis savo gyvenime.

5 tema. Visuomeninė bendruomeninės MT misija

1 potėmė. Bendravimo barjerų mažinimas visuomenėje bendraujant su žmonėmis turinčiais negalias. Neįgalių menininkų interviu tekstuose dažnai galima atrasti teiginių, kurie atspindi jų nuomonę apie visuomenėje susiformavusius stereotipus, kurie apriboja neįgalių žmonių bendravimą ir gyvenimą. Tai - baimės, nuostabos, pasipiktinimo, dėl neįgalių žmonių „rodymo“ išraiškos, taip pat MSP, kuriuose dalyvauja neįgalūs menininkai nevienareikšmiškas vertinimas visuomenėje. Du neįgalūs menininkai pažymi, jog nepatyrusiems profesionaliems menininkams pradžioje būna nejauku su neįgaliais žmonėmis veikloje: „<...> baisu, kai tu pamatai – žmogus su vežimėliu, ir kur čia bėgt, ką čia daryt?“, Visą laiką pergyvena: ar neskauda, ar kantrybės turi? (N2), visi atkreipia dėmesį į įvairias visuomenės reakcijas per MSP pristatymus: „<...> kai kuriems įdomu, o kai kurie žiūri, nu, gaila tų žmonių, <...>“ nu žmogus su negalia, ką jis čia gali, <...>, ir ką čia iš jų pajuokos objektą darot (N2), ar šiaip replikuoja - „O – menas, neįgalus į meną atėjo <...>“. „<...> kartais iš šalies tokia nuomonė kitokia, tai

[gilai įkvepia ir atsidūsta] <...>“(N2). Kitas dalyvis atkreipia dėmesį į vertinimo momentą: „<...> toks kažkoks įvertinimas yra, vienoks ar kitoks yra. Jis turbūt įvairus, aš nenoriu būti čia toks geras pranašas, kad sakyčiau oj oj oj, kaip čia viskas gerai <...>, „<...> tikriausiai būna kad ir pagalvoja „nesąmonėm čia užsiiminėja“, geriau ten eitų kažką naudingo daryti“, <...> visuomenė yra ant tiek marga, ant tiek įvairi <...>“(N3). Kitos neįgalios dalyvės pozicija dėl visuomenės reakcijų buvo pozityvesnė. Jos nuomone „<...> šioje oproje gali dalyvauti kiekvienas žmogus, tik aišku, kad jam duotų tą, šitą, aną, kad jis galėtų tai daryti <...>“ bei pastebi kad „žmonės turintys negalią, <...> jie labai, labai nori būti išgirsti, labai nori būti pamatyti, labai nori būti suprasti ir dėl to jie labai stengiasi“(N1). Šiai nuomonei antrina ir kitas siekis padedantis mažinti barjerus tarp neįgalių žmonių ir visuomenės „<...> viduje jaučiu tokią [pareigą – L.K.S], kad kuo daugiau žmonių pažintų ir mūsų negalę, būtent neregius, kad jie pamatytų, ką jie gali, kuo jie gyvena, kad jie tokie patys žmonės, <...> niekuom nesiskiriam, tik <...> kitais būdais pajaučiam tą pasaulį, <...> per jutimą, per intuciją, per kitus dalykus <...>“(N3). Analizuojant šiuos duomenis susidarė įspūdis, kad neįgalūs žmonės kiekvienas savaip mato visuomenės požiūrį ar reakcijas į jų dalyvavimą rimtuose meniniuose projektuose. Jų žodžiuose galima pajausti tiek apgailestavimo intonacijas, atvirumą ir norą būti išgirstiems, tiek ir atsargumą dėl skirtingų visuomenės nuomonių jų atžvilgiu.

2 potėmė. MSP - žinia visuomenei dėl žmonių turinčių negalias galimybių. Kalbėdami apie savo veiklą MSP neįgalūs žmonės pastebi, jog jų rezultatai dažnai nustebina visus – jų šeimos narius, praeivius gatvėse ar jų pasirodymų žiūrovus, priklausomai nuo to, kokio pobūdžio projektas yra pristatomas visuomenei. Remiantis jų pasakojimais galima išskirti keletą svarbių žinučių visuomenei, kuriomis neįgalūs menininkai nori pasakyti, jog jie norėtų ir galėtų padaryti daugiau „nepriklausomai nuo to, kad jie turi vienokią ar kitokią negalę, <...> kad jie daro, <...> ką gal būtų kiti nepadarytų“, „<...> įrodyt žmonėm, <...> kad mes galim padaryt fainą, įdomų veiksmą <...> savo kitais judesiais <...>“(N2)“. Kaip patvirtinimą šiems žodžiams neįgali menininkė vaizdingai pasakoja apie neįgalių žmonių ir profesionalų koncertą Ukrainoje sulaukusio pripažinimo, kai „<...> visi nutilo, nutilo...o paskui atsistojo ir visi plojo <...> ką tu duodi – tą žmonės gauna <...>“(N1). Visuomenei turi didelę reikšmę ir MSP ir jų pristatymų forma: „<...> efektas didžiausias ir būna, kai viskas būna netikėta, <...> Palangoj <...> filmavimus darėm <...> žmonės prieidavo, žiūrėdavo <...> va čia aš su lazdele ten balta kažką darau, ten kiti su ratukais“(N3). Neįgalus žmogus pastebi, jog pasirodymai viešose erdvėse labiau pritraukia visuomenės dėmesį, nei uždaroje salėse „<...> kai <...> praeinant, ten kažkas

vyksta, tada jie [praeiviai – L.K.S.] susidomi, pasižiūri ir jie iš tiesų pamato, matyti toks vertinimas, kad žmonės gali“ (N3) ir pripažįsta, kad pasirodymai viešose erdvėse turi savo tikslą „<...> tai yra kažkas tokio kitokio, kas sukelia sumaištį smegenyse, o kai ten tą dumblą pamaišai, tai kažkas nusėda, kažkas išskaidrėja <...>“ (N3). Apibendrinant galima teigti, jog dalyvaudami meniniuose socialiniuose projektuose neįgalūs žmonės turi galimybę pasirodyti visuomenei kaip įdomūs, pagarbos verti kūrėjai, kartu su profesionalais pristatantys meninius kūrinius, kviečiančius visuomenę neįgalius žmones matyti ne kaip gailesčio ir išlaikymo reikalaujančią visuomenės dalį, o kaip lygiaverčius jos narius, gebančius bendrauti ir kurti.

6 tema. Bendruomeninė MT - refleksyvi praktika.

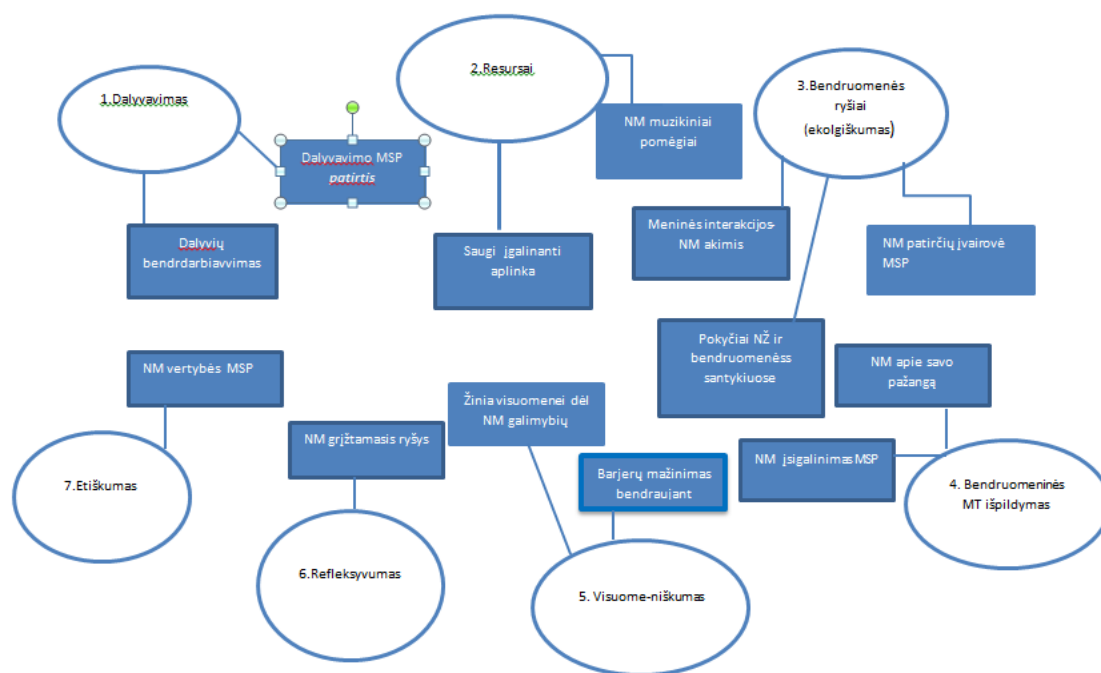
1 potėmė. Neįgalūs menininkai apie grįžtamojo ryšio pobūdį MSP. Neįgalūs menininkai išties labai noriai dalinosi savo mintimis, jausmais, įžvalgomis pokalbio su jais metu. Kartais jų pasakojimai būdavo susiję su dabartiniu karantinu dėl COVID-19 pandemijos. Jie išties pasiilgę vienas kito ir visos bendruomenės, laukia vasaros, kada vėl gales susitikti naujame projekte. Viena dalyvė užsimena, jog „*jau labai seniai nesimatėm, visiškai <...> yra sudėtinga ir baisu, nes nėra net su kuo pasiklabėti (N1)*“. Kalbėdami apie savo patyrimus MSP neįgalūs menininkai gana nedaug papasakojo apie tai, kaip vyksta jų kūrėjų bendruomenės pasidalinimas savo įžvalgomis, prisimindami, jog „*tai mes savo tie kas iš tiesų prie to prisidedam, kiekvienas savo pasidarom <...> [išvadas], būna pabaigoj aptarimas to viso, bet jis toksai na gan greitas <...> spaudžia dažniausiai laikas, <...> jis galėtų būti išsamesnis*“ (N3), ir pastebi, jog „*<...> praktiškai reikėtų atskiros dienos <...>, kad galėtume visą tą procesą [aptarti – L.K.S.] <...> ir <...> kaip mes jautėmės visos kūrybos metu <...>*“ ir pastebi, kad „*<...> verta būtų pasidalinti ir emocijom ir įžvalgom ateičiai, ką mes <...> čia padarėm*“ (N3). Kiti neįgalūs dalyviai prisimena refleksijos procesą fragmentiškai, kad „*žinoma, pasišnekėdavom*“ (N1), kitas prisimena, jog pasidalino savo nuomone po paskutinio projekto „*<...> aš ir pasakiau, nu „šiais metais man, atleiskit- nelabai <...>*“ (N2), kurios profesionalai net įtikinėdami, jog „*<...> čia naujas menas, muzika nauja <...>*“ (N2) pasak dalyvio, negalėjo pakeisti. Galima suprasti, jog MSP kuriuose dalyvauja neįgalūs žmonės jiems yra labai svarbūs, nes jie noriai dalinasi savo įžvalgomis tyrimo metu. Pastebima, kad neįgalūs žmonės norėtų gilesnio ir nuseklesnio pasidalinimo su visais savo emocijomis ir įžvalgomis po įvykusių projektų tiek tarpusavyje, tiek ir visų kūrėjų būryje.

7 tema. Bendruomeninė MT - etikos principais paremtas procesas

1 potėmė. Žmonėms su negalia svarbios vertybės MSP. Neįgalūs menininkai pokalbiuose kalbėdami ką jie labiausiai vertina dalyvaudami MSP mini jiems svarbius dalykus ir

vertybes, kurias suteikia dalyvavimas projektuose ir bendravimas su bendraminčiais. Neįgalūs menininkai vertina jiems suteikiamą galimybę saviraiškai ir ją susieja su savo savivertės augimu „<...> save labiau vertini, kažkaip savivertės toks didėjimas, emocinis pakilimas tikrai (N3)“, kitam neįgaliam dalyviui labai svarbu yra pasitikėjimo ir jo saviraiškos pripažinimas „<...> svarbiausia, kad tas žmogus, kuris duoda – pasitikėtų <...>“ (N2), trečiai dalyvei labai svarbu turėti galimybę gyventi „čia ir dabar“ taip kaip ji šiuo metu gali „<...> ką aš galiu, tą aš darau <...>, suprantame, koks gyvenimas yra trapus, ir ant kiek jis yra trumpas iš tikrųjų, ir reikia kiekvieną gyvenimo dieną švęsti“ (N1). Svarbu ir tai, kad neįgalus žmogus pats tobulėja ir mokosi ir nori įgytą patirtį perduoti savo neįgalių žmonių bendruomenei: „<...> man patirties labai svarbu įgyti, <...> visą laiką grįžtu su diktofonu užpildytu <...>“ ir „<...> idėją ten pagaunu ir paskui aš pats perdarau, kad aš galiu savo Žmonėms akliems [perduoti- L.K.S.] <...>“ (N3). Apibendrinant galima pastebėti, kad kiekvienas MSP dalyvavęs neįgalus žmogus savaip įprasmina dalyvavimą MSP iškeldamas jam asmeniškai svarbias vertybes, o kai kuriais atvejais mato platesnį kontekstą ir siekia savo pavyzdžiu įgalinti kitus savo bendruomenės neįgalius žmones.

Apibendrinimas. Išnagrinėta tyrimo medžiaga atskleidžia bendruomeninės MT savybes ryškiausiai atsiskleidžiančias analizuojant jas iš žmonių turinčių negalią perspektyvos. Šios grupės interviu duomenys pagal PREPARE modelį struktūruotai apibendrinami temomis ir potemėmis, kurios pavaizduotos 2 paveiksle.

Šios analizės medžiaga išryškina, jog visi PREPARE modelyje aptariami bendruomeninės muzikos terapijos požymiai yra ryškūs žmonių su negalia interviu tekstuose. Pirmas penkias BMT savybes apibūdinančiose temose, t.y., dalyvavimas, resursų panaudojimas, dalyvių bendradarbiavimas (ekologiškumas), proceso performatyvumas (bendruomeninės MT išpildymas), visuomeniškumas – išryškėjo po keletą potemių, kuriose atsiskleidžia šių savybių savita raiška atspindinti žmonių su negalia dalyvavimo MSP poreikius ir požiūrį į vykstančius procesus. Savybes susijusias su proceso refleksyviu vertinimu (6 tema) ir etikos principais (7 tema) pavyko atskleisti tik iš dalies, nes neįgalūs žmonės dalyvaudami projektuose neturėjo ryškesnių patyrimų ir negalėjo pateikti daugiau informacijos.

Analizuojant interviu duomenis išryškėjo, jog neįgalūs menininkai daugiausiai kalbėjo apie patirtis susijusias su procesų ekologiškumu (**Ekological**) ir vykstančiomis interakcijomis tarp neįgalių žmonių ir profesionalių menininkų, kurios padeda jiems plėsti jų socialinius ryšius, jaustis labiau pasitikinčiais bei keičia jų gyvenimo kokybę. Žmonės su negalia taip pat ypatingai vertina savo asmeninės savijautos ir jų santykio su bendruomene pokyčius išryškindami BMT išpildymo (**Performative**) požymį.

3.2.3. Interviu su MSP žmonėms su negalia dalyviais (profesionaliais muzikantais) analizė

Išanalizavus MSP dalyvių – profesionalių muzikantų interviu tekstų duomenis buvo išskirtos kiekvienos temos potemės apibūdinančios bendruomeninės MT požymių raiškos aspektus 4 lentelėje pateikiamas profesionalių muzikantų grupės interviu analizės metu suformuotų potemių sąrašas.

4 lentelė. Profesionalių muzikantų grupės interviu medžiagoje išryškintų temų ir potemių sąrašas.

Tema	Potemės
1 tema. Dalyvavimas – įsitraukimas, partnerystės idėjos palaikymas, proceso dalyvių bendradarbiavimas.	1.Profesionalių muzikų įsitraukimas ir įsipareigojimas partnerystei MSP. 2.Profesionalių menininkų požiūris į spendimų priėmimą MSP procese.
2 tema. MSP neįgaliesiems žmonėms - į resursus orientuota praktika	1.Profesionalių menininkų asmeninė kūrybinė patirtis. 2.Palankios kūrybinės aplinkos kūrimas atsižvelgiant į MSP dalyvių sudėtį .
3 tema. Proceso ekologiškumas - įvairiapusiai MSP dalyvaujančių individų, socialinių grupių ir socialinių partnerių santykiai	1.Profesionalių menininkų santykis su žmonėmis su negalia MSP procese. 2.Žmonių su negalia galimybių ir meninių sprendimų derinimas.
4 tema. Bendruomeninės MT išpildymas	1.Profesionalių menininkų dėmesys neįgalaus žmogaus vystymuisi veikloje ir jo gyvenimo kokybės gerinimui.

5 tema. Visuomeninė bendruomeninės MT misija	1. Visi žmonės yra lygūs, įdomūs ir vertingi.
6 tema. Bendruomeninė MT - refleksyvi praktika	1. Individualus MSP proceso ir patyrimų apmąstymas.
7 tema. Bendruomeninė MT - etikos principais paremtas procesas	1. Žmonės vienijantys panašumai - svarbiausia vertybė kūrybos procese.

1 tema. Dalyvavimas – įsitraukimas, partnerystės idėjos palaikymas, proceso dalyvių bendradarbiavimas..

1 potėmė. Profesionalių menininkų įsitraukimas ir įsipareigojimas partnerystei.

Kalbantis su profesionaliais menininkais paaiškėjo, kad jie MSP atsirado gana netikėtai ir visi jie tapo šio projekto dalyviais projekto organizatorių, susijusių kūrybiniais ar asmeniniais ryšiais kvietimu. Vienas dalyvis būdamas ne tik aktoriumi, režiseriumi, muzikantu, bet ir lakūnu, buvo pakviestas į projektą kaip aerodromo atstovas, galintis padėti surasti vietą, projekto įgyvendinimui ir, kaip jis pats teigia, buvo „<...> grynai aplinkybių sutapimas. <...> . Jie turi kažkokią stovyklėlę <...>, bet dėl visokių pandemijų <...> jų neįsileido tenai, tai jie tiesiog pasirinko aerodromą kaip variantą <...> buvo ieškoma galimybių per artimus ryšius <...>. „<...> mane kvietė kaip aktorių, kaip atlikėją, bet aš pasakiau, kad gal geriau iš tokio režisūrinio taško <...>“ (M1). Dalyvis būdamas aerodromo atstovu, atsakingu už projekto dalyvių saugumą, šioje teritorijoje, galiausiai įsitraukė į projektą ir tapo veikalo operos-performanso režisieriumi. Kiti du profesionalai susiję su projekto organizatore asmenine draugyste ir kūrybine patirtimi: „pakvietė, buvo trys sakiniai – statom operą, reikia tavo pagalbos, gal nori sudalyvaut? –, Taip“ – sakau [juokiasi], <...> viskas, kas susiję su profesionaliu tobulėjimu man yra visada ok“ (M2). O trečias dalyvis taip pat atskleidžia, kad „mes su [projekto organizatore] jau pažįstami ne vienus metus ir <...>, pasiūlė padalyvauti, ir aš neatsisakiau - buvo įdomu“ (M3). Visi projekto dalyviai išgyvenę kūrybinį procesą po pristatymo jaučiasi susidomėję ir įsitraukę į šio projekto tęsinį teigdami, jog „<...> ir man būtų labai įdomu pažiūrėti, kaip tas dalykas atrodytų susigulėjęs, kai jau viskas pastatyta“ (M3), „<...> bando daryti tęstinumą kažkokį šito projekto <...>, bet aš tikrai mielai jungsiuosi, ir tikiuosi, kad bus ne tai, kad įdomesnė, geresnė, tiesiog kitokia patirtis“ (M1), „<...> tikėkimės, kad jis [projekto tęsinys – L.K.S.] bus, jis yra kabantis, nepasibaigęs. <...>. Labai tikiuosi, kad mes dirbsim“ (M2). Matosi, kad pirmoji profesionalių muzikantų patirtis MSP jų nenuvylė ir jie jaučiasi įsitraukę ir įsipareigoję tolimesniam dalyvavimui.

2 potėmė. Profesionalių menininkų požiūris į spendimų priėmimą MSP procese.

Profesionalai kalbėdami apie kūrybinių sprendimų priėmimą laikosi nuomonės, jog bet koku atveju jiems svarbu siekti profesionalumo, o vadovaujantis šiuo požiūriu pakankamai sudėtinga

suderinti visų dalyvaujančių nuomones ir siūlymus, ir tam reikėdavo turėti aiškią poziciją: „<...> laikausi tokio principo niekada neatmesti be jokio argumentavimo, <...> pabandydavau paaiškinti, <...> kad yra nuostabu, kad <...> bando siūlyt, bet sakoma jiems „sorry, bet dabar šioje struktūroje tai netinka“ <...>, bet man atrodo ten visą laiką būdavo šitų repeticijų pratęsimas, <...> visą laiką buvo dialogas, <...> būdavo tokių labai gražių momentų“ (M1). Kita dalyvė atkreipia dėmesį į neįgalių žmonių artimųjų dalyvavimą procese, jos nuomone „<...> artimieji trukdė prosesui. <...> turi būti labai aiškus suvokimas, kad <...> čia yra režisierius, <...> [garsus juokas] [M2]“. Nepaisant profesionalų pirminio požiūrio ir noro kurti profesionalų kūrinį, procese teko derinti visų nuomones kartais jas priimant, kartais argumentuotai atmetant ir, kaip teigia kitas muzikantas „tai buvo kolektyvinis pastatymas, tai nebuvo, kad režisierius diriguoja viskam, o muzikantai, aktoriai ir dainininkai aklai seka nuorodomis“ (M3) ir pastebi, jog visi profesionalai mokėsi iš neįgalių žmonių kaip galima pažinti ir pritaikyti priemones jiems scenoje, pvz., ratukų, kuriais juda neįgalūs žmonės galimybes. Bendras kūrybinis procesas, profesionalų atvirumas ir pozityvus nusiteikimas leido įsitraukti kiekvienam dalyviui teikiant idėjas ir, jas diskutuojant, siekti bendro kūrybinio rezultato, kurti pozityvią kūrybinę apinką.

2 tema. MSP žmonėms su negalia- į resursus orientuota praktika.

1 potėmė. Profesionalių menininkų asmeninė kūrybinė patirtis. Muzikantai profesionalai prisijungę prie MSP turi tiek scenininės, tiek pedagoginės veiklos patirtį ir dalyvauja šiose veiklose vedami tiek profesinio tobulėjimo, tiek ir asmeninio smalsumo dėl jiems pakankamai naujo performanso žanro bei neįprastos atlikėjų sudėties. Vienas menininkas kalbėdamas apie performanso žanrą yra pakankamai skeptiškas ir mini, jog „tiesiogiai su performansu nesu dirbęs <...>, nors savo laiku irgi kažką panašaus esam darę <...> mūsųose dažnai spekuliuojama šituo žanru <...>, ir neįtin susižavėjęs teigia, jog <...> vis dėl to performansas – tai ne spektaklis, tai tiesiog vyksta <...>, reiškia, būk čia ir dabar <...>“ (M1). Ir pripažįsta, jog jam nepriimtinas chotiškas meninis vyksmas, teigdamas, jog „struktūra yra absoliučiai universalus reikalas bet kuriam meniniam kūrinyje, ir net iš visiškai <...> chaotiško kūrinio, jei atsiremi į kažkokias kertines frazes, kertines idėjas, gali kažkokį tai išbaigtumą padaryt“ (M1). Kita profesionali MSP dalyvė turi didelę patirtį kaip vokalo pedagogė ir pripažįsta, jog muzika yra jos gyvenimas – „<...> pasiekiau, kad mano hobis tapo mano profesija <...>“ (M2). Trečias profesionalas pabrėžia, jog jam artima projekto muzikinė estetika ir forma, nes jo „<...> muzikinės šaknys yra džiaz muzika, kuri yra pagrįsta improvizacija <...>, o tas pastatymas <...> buvo avangardinio <...>, tikrai labai laisvo, šiuolaikiško

improvizacinio pobūdžio <...>“(M3). Kalbinti profesionalūs menininkai turėjo įvairią profesinę patirtį ir požiūrį į muziką bei sceninį žanrą. Šie asmeniniai menininkų resursai, jų įvairovė, tapo svarbūs MSP kūrybos procese.

2 potėmė. Palankios kūrybinės aplinkos kūrimas atsižvelgiant į MSP dalyvių sudėtį.

Visi trys profesionalūs menininkai MSP pirmą kartą veikloje susitinka su neįgaliais žmonėmis ir ieško savo asmeninio ir profesinio santykio su jais, rūpinasi kūrybinės erdvės sukūrimu. Menininkai profesionalai pripažįsta, kad šis procesas buvo jiems naujas ir nepažįstamas ir dalinasi savo atradimų įžvalgomis: „<...> įsitikinau, kad juos galima panaudoti kaip vyksmo dalį, gal būt ne kaip aktorius, ne kaip visškai pilnaverčius profesinę prasme, <...> bet ir nepadarant iš to „frikų show“ <...> dauguma tų neįgalių žmonių, buvo garso struktūra ir vizualinė struktūra<...>, bet jie buvo pakankamai atviri, pakankamai paslankūs, ir jie priėmė tą duotybę <...>“(M1). Kita interviu dalyvė pabrėžia, jog jai dalyvavimas MSP buvo daug pirmųjų kartų gyvenime - „aš pirmą kartą stačiau operą, pirmą kartą dalyvavau su nauja muzika, su šiuolaikine muzika, pirmą kartą dalyvavau su neįgaliais žmonėmis projekte“, ir pabrėžia, jog „<...> aš labai džiaugiuosi <...> ši patirtis neįkainojama (M2)“ minėdama jog ji pati kaip asmenybė galėjo dalintis savo potencialu. Ji pastebi, kad nors ir turi pedagoginio darbo praktikos, bet „<...> su neįgaliais žmonėmis dirbti dar didesnis lygmuo <...>“(M2), pabrėžia profesionalų komandos vaidmenį, kuri supranta kas yra struktūra, kokia yra projekto rezultato vizija, jų nusiteikimo ir talento būtinumą, nes būtina ypatingą dėmesį atkreipti į neįgalios žmonės, dėl to, „<...> kad jie greičiau pavargsta, jie yra silpnesni, jie truputėlį labiau nusivylę gyvenimu <...>, reikalinga tokia dievo dovana“(M2). Apie bendrą kūrybinę atmosferą ir savo patirtį joje kitas muzikas profesionalas pastebi, jog didelėje ir margoje savo sudėtimi grupėje jam, naujam dalyviui „<...> pradžioj buvo šiek tiek sunkiau įsivažiuot <...>, kadangi aplinkoje ir artimų žmonių rate neteko bendrauti su, pvz., Dauno sindromą turinčiais žmonėmis, ar <...>, kad yra šiaip nepažįstamų žmonių ratas <...>, todėl buvo tas nejaukumas <...>“, jis empatiškai pastebi, jog „tarp tų neįgaliųjų <...> labai aiškiai matėsi, kuris žmogus yra šiek tiek atviresnis, kuris šiek tiek savyje labiau užsidaręs“(M3) ir džiaugiasi, jog organizatoriai, gerai juos pažinodami, visus iki vieno stengėsi įtraukti į atlikimo ir kūrybos procesą bei paskatinti būti aktyviais jo dalyviais. Akivaizdu, jog, profesionalūs muzikantai prisijungę prie šios kuriančios bendruomenės taip pat išgyvena adaptacijos ir kūrybinių ieškojimų laikotarpį, būdami menininkų bendruomenės nariai, siekia pažinti ir prisitaikyti prie neįgalių žmonių poreikių ir galimybių, siekdami geriausiai įmanomo meninio rezultato.

3 tema. Proceso ekologiskumas - įvairiapusiai msp dalyvaujančių individų, socialinių grupių ir socialinių partnerių santykiai

1 potėmė. Profesionalių menininkų santykis su žmonėmis su negalia MSP procese.

Profesionalūs menininkai prisijungdami prie MSP turi savo idėjas, ir visi jaučiasi svarbūs proceso dalyviai. Susidūrę su neįgalių žmonių grupe jie patyrė įvairių sau netikėtų reakcijų ir kūrybiniame procese. Jie pastebi, kaip neįgalūs žmonės stengiasi ir nori dalyvauti, nors jie nėra tam treniruoti ir jų noras ir aktyvumas susijęs su priėmimu, nes „<...> *tol, kol jie nejaučia to savo antraeiliskumo <...>, tol jie labai aktyviai dalyvauja procese <...>*“ (M1). Įdomu kaip muzikantai stebėdami kitų aktorių bendravimą su neįgaliais žmonėmis ir stengdamiesi pritaikyti jiems muzikavimo procesą bei patys prisitaikyti, pasakoja apie savo Ego mažėjimą iliustruodami savo patirtį vaizdingais pavyzdžiais: „<...> *mes čia kažką tai prasmingo kuriam [plačiai išskečia rankas], o ateina Jonukas su dūdele [rodo dūdelės grojimą], pučia kažkokią nesąmonę visišką, ir <...> - tai yra absoliučiai tikra, čia jau kaip absoliučiai organiška dalis, ar tai būtų vėjas, ar tai būtų žolė, ar tai būtų tas Jonuko dūdavimas*“ (M1). Kitas samprotauja - „*toks didžiulis darbas su savim, savo Ego pamiršimas<...>, tu negali to padaryti dirbdamas su vienodais kaip tu arba panašiais į save. O neįgalūs žmonės yra fantastiški mokytojai <...>*“ (M2), arba jautri kito muzikanto reakcija „<...> *man net būdavo, suspausdavo širdį, <...> kai pamatydavai, kad [neįgaliam - L.K.S.] žmogui tas dalykas toks svarbus yra, jis taip tai išgyvena, <...>, jis pasijaučia tokia svarbia to proceso dalimi, kad tiesiog labai miela pasidaro pačiam ir norisi žmogų paskatinti tą daryti*“ (M3). Svarbu, jog profesionalūs menininkai dalyvavę tik viename projekte jaučiasi praturtėję ir praplėtę savo pasaulį ir teigia jog jis turėjo kažkuria prasme „išblaivinanti poveikį“, nes padėjo suprasti, kad žmonės gali būti įvairūs „<...> *ir su savo negale nori būti gražus, nori būti įdomus, nori būti išraiškingas <...>*“ (M1), atsirado supratimas „<...> *kad tie žmonės yra visiškai, visiškai tokie patys kaip mes ir <...> turintys tiesiog apribotas galimybes <...>*“ (N3) ir aiškumas, kad „<...> *reikia užjaust tą žmogų, dėl to, kad <...> iš to kaip jis supranta, jis taip padaro <...> tada, tavo Ego nusileidžia ant žemės*“ (M2). Apibendrinant galima teigti, jog dalyvavimas MSP profesionaliems muzikantams padeda mokytis geriau pažinti tiek ir save, tiek neįgalius žmones, kurti santykį su jais bendrame kūrybiniame kontekste.

2 potėmė. Žmonių su negalia galimybių ir meninių sprendimų derinimas. Menininkai profesionalai pradiname kūrybos etape jautėsi sutrikę, tiek dėl neįprastos MSP dalyvių sudėties, tiek ir dėl pačių menininkų ir organizatorių skirtingos vizijos dėl meninio rezultato. Kaip procesą apibūdino viena profesionalė, tai buvo „*tvarka chaose - chaosas tvarkoje*“ (M2). Profesionalams

teko rasti išeitį tarp profesionalių rezultato siekių ir neįgalių žmonių galimybių bei atrasti tinkamą struktūrą procesui ir rezultatui. Vienu atveju menininkams padėjo filosofinės performaso teksto užuominos „<...> *man tiesiog užsikabino du atskaitos taškai. <...> frazė, „Kas aš esu?“, ir <...> ketureilis: „šimtas tūkstančių milijonų neuronų jungčių mano smegenyse sutartinai dirba sudarydamos vaizdą, kad esu gyvas“ (M1).* Kitas iššūkis menininkams buvo „<...> suderinti faktiškai nesuderinamus dalykus <...>“ (M1), kurį įveikiant menininkams teko susitaikyti su mintimi, kad neįgalūs žmonės yra neprofesionalai, jų kūrybos „kupiūruoti“ negalima. Teko ieškoti proceso vyksmui bendro vardiklio ieškant balanso tarp muzikos ar teatrinio veiksmo, profesionalumo ir neįgalių žmonių meninės saviraiškos įkomponavimo į bendrą procesą. Džiaugiamasi, kad pavyko atrasti balansą tarp rimtumo ir grotesko, ir kaip teigia viena dalyvė „<...> *patiko pats formatas kalbėti apie fundamentalius dalykus, per visišką „kreizo“ formą“ (M2).* Kitas pastebi, kad komanda sugebėjo įsijungti į idėjos įgyvendinimą, suprasdama jog svarbu „<...> *kad įvyktų kažkoks vyksmas. Būti tame.... <...>“ (M1).* Apie kūrybinio proceso dinamiką ieškant netradicinių sprendimų būdų viena menininkė cituoja režsierių: „*tu čia per daug rimtai - grotesko, grotesko, daugiau grotesko!, <...> po to, sako, „ką čia tokio padaryt? Iš proto išeit!“*, <...> „Žinai ką“, <...> - „tu gale parepuoji, sėdi į lėktuvą ir išskrendi...“! *[energingai moja ranka rodydama kryptį]“ (M2).* Dinamiškas ir įtraukiantis kūrybinis procesas sudarė sąlygas visiems dalyviams būti jo dalimi, o jo esmę atskleidžia kito menininko pastebėjimas, „<...> *būtent galutinė premjera iš tikrųjų nublanko prieš visą procesą, visi taip fainai ant tos scenos jautėsi lyg tai būtų repeticija“ (M3).* Galima pastebėti, jog MSP menininkai profesionalai suprato, jog jiems įprasti būdai siekiant rezultato negalėjo būti taikomi. Nestandartinė situacija paskatino juos ieškoti kūrybinių sprendimų, kurie padėtų įtraukti dalyvius ir tuo pačiu įgyvendinti kūrinio idėją.

4 tema. Bendruomeninės MT išpildymas.

1 potėmė. Profesionalių menininkų dėmesys žmogaus su negalia vystymuisi veikloje ir jo gyvenimo kokybės gerinimui. Dalyvaudami MSP kūrybos procese profesionalūs menininkai pastebi jo reikšmę neįgalaus žmogaus žmogaus tobulėjimui jo savivertės didėjimui. Menininkai anksčiau nesusiję su neįgaliais žmonėmis pateikia įdomių asmeninių įžvalgų iš savo patyrimo proceso metu. Vienas atkreipia dėmesį į tai, kad procesas buvo jiems neįprastas, teigdamas, jog „<...> *supratau proceso eigoje, kad buvo tokia terapinė vertė, kuri buvo aiškiai pajuntama, tiek visoje atmosferoje, tiek visų procesų“ (M3).* Kitas atkreipia dėmesį, kad svarbu yra pajauti kaip užmegzti santykį su neįgalium žmogumi teigdamas, „<...> *kad tu turi išlaukti,*

<...> ir suvokti kada jiems tavęs reikės, <...> ir jie nesimoko - jie tiesiog iš jausmo tai daro“ (M2). Trečias profesionalas atkreipia dėmesį į negalių žmonių galimybes pritaikant sceninį veiksma, protinę negalią turinčiam žmogui paskiriant paprastą užduotį, „kuri <...> būdavo tuo momentu labai stipri, <...> tas žmogus pasijausdavo, kad tai yra labai svarbu“ (M3). Profesionalas pastebi neįgalių žmonių meninės saviraiškos improvizaciškumo epizodus, kurie vykdavo per kūrybines pertraukas empatiškai pastebėdamas, jog „<...> Dauno sindromą turintis žmogus, jis ateidavo, ir jam būtent su mumis kartu groti, artodo būdavo, kažkoks tai neįtikėtinas procesas, arba jis padainuodavo, arba pasiimdavo dūdelę, kažkokią pūstį“ <...> „...ir jis labai įsijausdavo, ir jam būdavo labai įdomu, kaip mes įvertinsim jį, <...> nepabėga iš karto, kai pagrojam, <...> jis lygtai laukia tokio gražaus žodžio, kad kažką tai taip jam užsimintum“ (M3), ir papildo „<...> aš ne kartą esu pasakęs, kad labai čia fainai buvo, tau puikiai sekėsi“ ir pasidžiaugia neįgalaus žmogaus atsaku į pagyrimą „ir tada nušvisdavo žmogus, ir pasirodo, kad jam, nežinau..., geriausias momentas gyvenime buvo“ (M3). Muzikos profesionalas improvizuodamas muziką pagal neįgalių žmonių judėjimą, atranda, kad šie žmonės kitaip juda, teigdamas „pastebėjau, kad žmonės turi kitokią plastiką <...> manau, kad galima daug ko išmokti iš tokio dalyko <...>, čia pat iliustruodamas pavyzdžiu kaip neįgali moteris neįgaliojo vežimėlyje šoko: „<...> jinai šoko, ir buvo jos solo, jos šokis [su entuziazmu]. Grynai [ranka parodė] – visi pasitraukė nuo scenos ir ji viena šoko. O mes specialiai labai fainą muziką pritaikėm, <...> avangardinį tokį bliuzą“ (M3). Visa tai, kas vyksta procese padeda neįgaliams žmonėms pasijausti reikšmingais nepaisant, kad jiems reikalinga profesionalų pagalba, „<...> kartais užtenka būti dalimi, tų žmonių, proceso, žaidimo, bandymo, save parodyt <...>“, ar suteikus galimybę tam tikru metu atlikti labai svarbų, tarkim reikšmingą judesį ar kažkokį žestą, kuris įtakoja tarkim tam tikros scenos vyksmą, tai, <...> manau, kad tas žmogus tikrai pajaučia, kad yra svarbus ir reikalingas, <...> jam tai suteikia malonumą<...>.“ (M1). Profesionalių menininkų pastebėjimai aprėpia daugelį meninio-terapinio proceso aspektų – jie neturėdami profesionalaus muzikos terapeuto pasirengimo, reflektuodami savo patyrimą išvelgia terapinio santykio kūrimo su žmonėmis, muzikavimo proceso organizavimo bei subtilius profesionalų dalyvavimo procese niuansus, siekiant neįgalių žmonių tobulėjimo bei santykių kūrimo tarp visų proceso dalyvių.

5 tema. Visuomeninė bendruomeninės MT misija

1 potėmė Visi žmonės yra lygūs, įdomūs ir vertingi. Profesionalūs menininkai dalyvavę MSP atstovauja daliai mūsų visuomenės, ir iš arčiau ir giliau pažinę neįgalius žmones

tiesioginiame kūrybiniame kontekste, įvardija šį patyrimą kaip tam tikrą atradimą sau ir visiems žmonėms. Jų patyrimas ir pasisakymai padeda suprasti, kad neįgalūs žmonės vis dar yra nepažinti visuomenės dalis didžiajai daugumai. Vienas menininkas interviu kalba, jog jis projekte pirmą kartą sutiko suaugusį neįgalų žmogų turintį Dauno sindromą „<...> tai man tai buvo kaip atradimas, kad ...[pauzė], nes aš nežinojau, kad tokių žmonių yra“(M3). Kiti du menininkai iškelia neįgalių žmonių lygių galimybių klausimą, akcentuodami savo patirtį apie tai, jog šie žmonės yra „<...> yra mūsų visų dalis, kuri yra svarbi, vertinga, kūrybinga, ir, kaip ir bet kuri civilizuota šalis pasaulyje, mes turim džiaugtis ir naudotis jų indėliu į valstybės, į visuomenės, į žmonių gerovę <...>“ (M1), kitas menininkas antrina, jog „<...> tiek protinę, tiek fizinę negalią turintys žmonės jie yra lygiavertė visuomenės dalis, kaip ir mes esame, <...> jie neturėtų būti, <...> atriboti nuo kaip ir tokių va meninių projektų“(M3). Kita menininkė iškelia idėją, jog MSP ne tik menininkai yra reikalingi neįgaliesiems žmonėms, bet ir „<...> jie mums [menininkams L.K.S.] yra reikalingi, kad mes galėtume savo dieviškąją pradžą vystyti: kas yra supratimas, užuojauta, kas yra meilė kitoniškam žmogui, kas yra supratimas, jog bendravimas yra ne per mūsų skirtumus, o per mūsų panašumus“ (M2). Apibendrinant emocionalių menininkų pasisakymus, galima įžvelgti, jog dalyvaudami MSP jie turėjo galimybę geriau pažinti neįgalios žmonės ir sumažinti turėtus ankstesnius barjerus bendraujant su jais.

6 tema. Bendruomeninė MT - refleksyvi praktika.

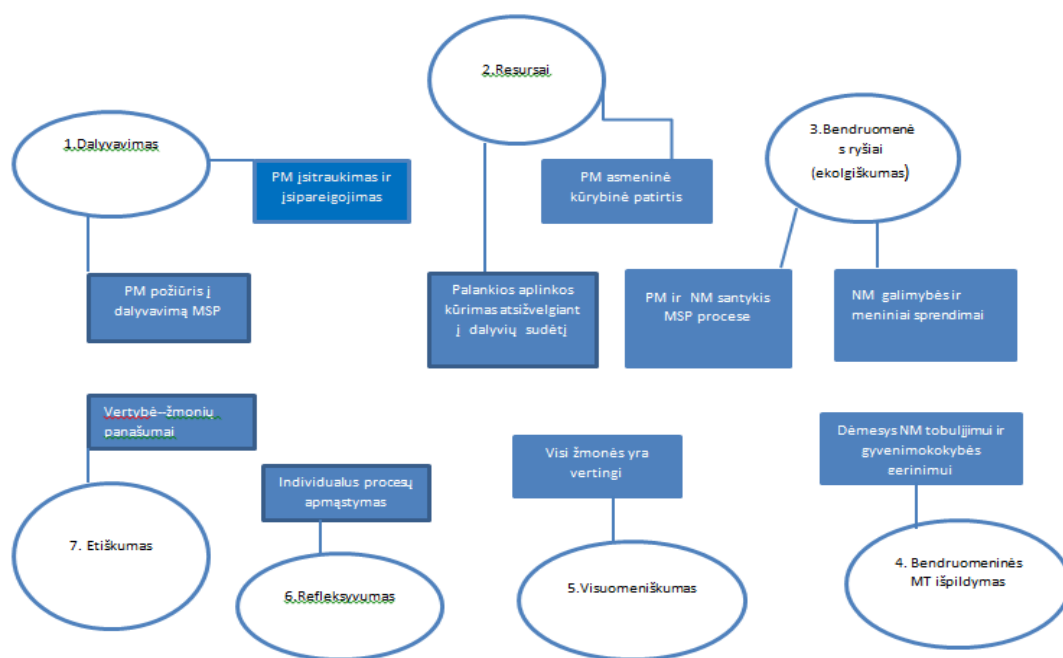
1 potėmė. Individualus MSP proceso ir patyrimų apmąstymas. Profesionalūs menininkai kalbėdami apie MSP procesą ir asmeninius patyrimus pateikia daug asmeninių įžvalgų, pastebėjimų ir džiaugiasi savo atradimais bendraujant su negaliais žmonėmis. Kiekvienas iš jų turi savo jautrių įžvalgų apie brangius patyrimus, kūrybiniame procese, kurie metaforiškais apibūdinimais minimi jų pasisakymuose suteikiant jiems gilią filosofinę prasmę. Vienam menininkui „<...> labai brangus tas momentas, kai Jonukas pučia tą dūdelę. Gal kiti neatkreipė dėmesio į šitą momentą, bet man <...>, kaip žvirbliukas nutūpęs ant galvos“ (M1). Kitas menininkas pastebi, jog visi žmonės yra lygūs ir menininkų pareiga padėti visiems suprasti, „<...> patį savo dieviškąją pradžą, kad mes esam vienodi“ (M2). Trečias emociškai atspindi neįgaliosmoters frazę „<...> aš negaliu vaikščioti, bet galiu skristi <...>“ (M3), šia fraze kaip ir apibendrinamas viso projekto rezultata. Projekto įgyvendinimo aplinkybės pandemijos sąlygomis, pasak menininkų, nesudarė sąlygų pasidalinti savo įžvalgomis su visa projekto kūrėjų bendruomene apgailestaudami, jog, <...> tarpusavyje <...> neturėjom kažkokios tai išbaigtos diskusijos apie tai, kas ten buvo, kas ten vyko“(M1), <...> nekalbėjom, neturėjom progos apie tai

pakalbėti<...> būtų labai įdomu <...> “ (M2), „<...> tokios oficialios refleksijos mes neturėjom. Bet tarpusavyje tai atsiliepiamai tai labai puikūs<...>“ (M3). MSP procesas sukėlė daug minčių naujiems projekte dalyvaujantiems menininkams, kurios tikėtina būtų labai įdomios ir visai MSP bendruomenei. Neįprastomis sąlygomis vykęs projektas sukūrė puikų rezultatą, kurį menininkai norėtų aptarti su visais, pasidalinti savo įžvalgomis.

7 tema. Bendruomeninė MT - etikos principais paremtas procesas

1 potėmė. Žmonės vienijantys panašumai - svarbiausia vertybė kūrybos procese. Menininkai profesionalai šiame projekte iškelia Žmogaus egzistencijos klausimą pasiremdami pagrindinėmis projekto teksto idėjomis, kurios Žmogaus vaizdą sieja su neuromokslo įžvalgomis. Žmogaus, kaip biologinės būtybės filosofinis įprasminimas yra projekto pagrindinė idėja, pasak vieno menininko, šiame projekte visuomenei atnešanti žinią, jog, „<...> visi mes esam Dievo kūriniai, reiškia, ir nė vienas iš mūsų neras atsakymo, „Kas aš esu? <...>, o jeigu mes susikuriam kažkokį tai atsakymą – tai yra iliuzija, kaip tie „šimtas trilijonų neuronų jungčių, kurie sutartinai dirba sudarydami vaizdą, kad esi gyvas“ <...> ir tiksi jog „ir atlikėjai profesionalai, ir neįgaliukai – <...> sąmoningai, ar pasąmoningai suprato“(M1). Kita menininkė teigia, jog projekto idėja grindžiama vertybe, kad „<...>mūsų bendravimas turėtų būti paremtas mūsų panašumais, o ne skirtumais <...>“ (M2), nes „<...>mes esame visi iš tų pačių atomų sudaryti žmonės<...>, o „<...> chromosomos pasikeitimas žmoguje, <...> visatos prasmė tai yra niekinis dalykas“, „<...> o mes šiais skirtumais bandom griauti santykius su žmogum“ (M2). Iš kitos pusės menininkė iškelia užuojautos ir meilės artimui idėją, kurią, užgožia „<...> mūsų įgytasis Ego, mūsų tos netikrosios vertybės, kuriom gyvena žmonės <...>“ (M2). Filosofškai kitas menininkas vertina neįgalių žmonių reakcijas po skraidymo – „aš negaliu vaikščioti, bet galiu skristi“ (M3), siedamas šią idėją su žmogaus galimybių metafora, kurią „<...> kiekvienas gali pritaikyti visose situacijose, tiek gyvenime, tiek vat tokiuose projektuose“ (M3). Menininkai išryškina fundamentalias žmogaus gyvybės, lygybės, dalinimosi, įgalinimo idėjas, kurios jiems buvo svarbios MSP procese.

Apibendrinimas. Profesionalių muzikantų interviu medžiagoje išskirtų temų ir potėmių žemėlapis matomas 3 paveiksle, kuriame atsispindi pagrindinės temos ir potėmės bei jas apibūdinančios savybės.

3 pav. Temų ir potemių žemėlapis – interviu su profesionaliais menininkais analizės duomenys

Išryškinant bendruomeninės MT savybes profesionalių menininkų interviu medžiagoje pavyko išskirti po keletą temų, kurios apibūdino pirmas tris savybes., t.y apibūdinančias dalyvių įsitraukimą, resursų pasitelkimą, bendruomeniškų ryšių formavimą. Joms apibūdinti išskiriamos po dvi potemes. Bendruomeninės muzikos performatyvumą padedantį pastebėti atskirų dalyvių vystymąsi bendruomenės santykių kontekste, visuomeniškumą, refleksyvumą ir proceso etiškumą apibūdinančių teiginių pakako formuoti tik po vieną potemę kiekvienai savybei apibūdinti. Tyrime dalyvavę profesionalūs menininkai interviu metu kalbėjo apie savo pirmąją patirtį bendrame projekte kartu su žmonėmis turinčiais negalias. Jie vaizdingai ir filosofinėmis metaforomis remdamiesi pasakojo apie savo pirmąsias patirtis, ryšio užmezgimą su neįgaliais dalyviais, kūrybinius bandymus bei galutinį MSP rezultatą. Pasak jų, patirtis MSP kūrybiniame procese jiems padėjo iš esmės keisti požiūrį į žmonių turinčių negalias galimybes ir savo požiūrį į negalią. Jų pasakojimai emocingi, apipinti metaforomis ir apibendrinimais.

Kaip ir neįgalūs menininkai profesionalūs muzikai išryškina santykių plėtojimą tarp dalyvių išryškindami procesų ekologiškumo (**Ekological**) požymį, bei ypatingą dėmesį skiria neįgalių dalyvių pažinimui ir jų galimybių atskleidimui ir vystymui, pastebi kaip pozityviai keičiasi jų pačių santykis su neįgaliais žmonėmis. Jie pastebi, kaip procese neįgalūs žmonės išlaisvėja, o visa bendruomenė tobulėja atrasdama naujus bendravimo su jais būdus išryškindamai BMT **Performative** požymio raišką.

TYRIMO REZULTATŲ APIBENDRINIMAS IR DISKUSIJA

Bendruomeninės muzikos terapijos PREPARE modelio struktūra apibūdinanti šios muzikos terapijos srities savybes šiame tyrime tapo teoriniu pagrindu formuojant temas kurios apibūdina kiekvieną BMT savybę. Sirtingų informantų grupių interviu medžiagos turinys atspindintis šių požymių raišką, turėjo tiek bendrų, tiek ir skirtingų bruožų. Turinio akcentai skirtingose informantų grupėse susidėliojo skirtingai, ir išreiškia kiekvienos tyrime dalyvavusios grupės atstovų poreikius dalyvaujant MSP bei jų požiūrį į vykstančias interakcijas tarp skirtingų dalyvių grupių. Šie aspektai aptarti apibendrinant kiekvienos grupės interviu analizės medžiagą.

Verta pastebėti, jog visose tiriamųjų grupėse išryškėjo **bendri** atskirų bendruomeninės muzikos terapijos požymių **turinio aspektai**, kurie yra visų MSP dalyvaujančių dalyvių pastangas vienijantys veiksniai, siekiant bendrų rezultatų šiuose projektuose. Visų trijų tyrimo dalyvių grupių bendrų požymių turinčios potėmės išryškintos temų ir potėmių sąrašė, kuris pateikiamas 5 priede.

Aptariant **pirmąją savybę - (P-Participatory) dalyvavimas**, tiek ekspertai, tiek abiejų projekto dalyvių grupių atstovai savo pasakojimuose išryškino **bendradarbiavimo svarbą**, kuomet visi jaučiasi lygiaverčiais proceso dalyviais galintys siūlyti savo nuomonę, diskutuoti priimant bendrus sprendimus. Ekspertai pabrėžė bendradarbiavimo svarbą organizuojant procesus, o profesionalūs ir neįgalūs menininkai daugiausiai kalbėjo apie kūrybinių improviacijų svarbą ir asmeninį indėlį į bendrą kūrybinio proceso vystymą. Kaip pastebi J. Šinkūnienė (2003) „neįgaliųjų meninei raiškai, nors ir stokojančiai profesionalumo bei techninio realizavimo kokybės, būdingas emocinis poveikis žiūrovui.<...>. Neįgaliųjų, gabiųjų ir padedančiųjų asmenų bendradarbiavimas gali sukurti savitą, meninę prasmę netikėtai kokybišką, neordinarų bei įtaigų rezultatą“ (p.7).

Aptariant **antrąją bendruomeninės muzikos terapijos savybę (R- Recourse- oriented) į resursus orientuotą praktiką** visų tyrime dalyvavusių nuomone svarbiausia kūrybiniame procese yra **saugi aplinka**. Ekspertų įžvalgos siejosi tiek su tinkamos **fizinės aplinkos** sukūrimu, kurioje visi gali saugiai veikti, tiek ir su saugiu emociniu klimatu, kuriame visi dalyviai gali jaustis psichologiškai saugūs. Neįgalių menininkų naratyvuose buvo galima pastebėti fizinės aplinkos saugumo ir pritaikymo svarbą išryškinančių teiginių, o profesionalai jautriai išryškino **emocinės aplinkos** ir visų proceso dalyvių paramos vienas kitam svarbą kūrybinėse paieškose. Stige ir Arao (2011) pagrįsdami teorinį PREPARE modelį pabrėžia, jog muzikos terapijos

bendruomenėje ištekliai gali būti įvairių rūšių, pvz., dalyvių asmeninės stiprybės, muzikiniai talentai ir interesai, pasitikėjimas ir emocinė parama, ir bendruomenės ištekliai, pvz., organizacijos tradicijos. Asmeninės problemos ir sutrikimai taip pat gali būti svarbios bendruomeninės muzikos terapijos praktikoje, tačiau, jų nuomone, svarbiau yra puoselėti žmonių su negalia stiprybes, didinti galimybes naudotis bendruomenės narių socialine ir kultūrine parama, pritaikyti aplinką leidžiančią visiems produktyviai veikti.

Trečias bendruomeninės muzikos terapijos požymis (E-Ecological) išryškino proceso **ekologiškumą** pasireiškiantį **bendruomenės narių santykiuose**, kurie padėjo kurti ir formuoti bendruomeniškumo jausmą. Šią savybę išryškinančios potėmės buvo bene labiausiai prisodrintos informacijos ir turtingos įdomiais pavyzdžiais. Visų tyrime dalyvavusių informantų interviu medžiagoje išryškėjo jų dėmesys pozityviems pokyčiams, kurie vyko MSP metu. Ekspertai kalbėjo apie savo asmeninio ir dalyvių požiūrio kaitą į kūrybinę bendruomenės narių santykius. Jie pastebėjo, kad MSP dėka, žmonių su negalia bendruomenėse keičiasi požiūris į visų narių galimybes. Žmonėms su negalia buvo svarbus savęs įtvirtinimas ir siekis būti naudingu bendruomenėje, santykių kūrimas su kitais projekto dalyviais bei jų plėtojimas kitose gyvenimo srityse. Profesionalūs muzikantai pažymėjo, jog vykstančios interakcijos tarp dalyvių naudojant laisvas improvizacijas, bendrus muzikinius sprendimus, skatino menininkų „ego“ mažėjimą, vystė jų empatijos jausmą. Šioms įžvalgoms antrina Ansdell (Stige at all. 2016), kurio nuomone muzikuojančioje grupėje ne tik muzikuojama kartu, bet kuriama visa santykių ekologija tarp grupės narių, kuri siejama su aplinkos kontekstu, kultūra ir konfliktais. Kūrybinė grupė kuria bendruomenę rengdami muzikinį pasirodymą. Auditorija, kuri klausosi, taip pat prisijungia emociškai išgyvendama kūrybinį procesą ir stiprindama tarpusavio ryšių ir priklausomybės bendruomenei jausmus. Stige ir Arao (2011) nuomone, „visa žmogaus praktika gali būti suprantama ekologiškai (pokyčiai individo lygmeniu turės įtakos įvairioms socialinėms sistemoms ir atvirkščiai). Bendruomeninės muzikos terapijos praktika aktyviai tyrinėja įvairių grupių ir bendruomenės santykius, o susijusios sistemos ir ekologiniai lygiai gali labai skirtis, atsižvelgiant į kiekvieno projekto poreikius, išteklius bei aplinkybes“ (p. 22).

Ketvirtosios savybės (P-Performative) - Bendruomeninės muzikos terapijos atlikimas (performatyvumas) potemių aprašymuose išryškėjo visų tyrimo dalyvių grupių dėmesys dalyvaujančių žmonių su negalia kūrybos pripažinimui, jų savivertės didėjimui ir norui tapti lygiaverčiais proceso dalyviais. Visų informantų dėmesys sutelktas į individo vystymąsi bendruomenės santykių kontekste. Ekspertai savo nuomonę interviu metu grindė pavienių tyrimų

duomenimis ar asmeniniais pastebėjimais iš patirties, išryškindami žmonių su negalia gyvenimo kokybės pokyčius ar jų į(si)galinimą muzikavimo veikloms. Patiems žmonėms, turintiems negalias, labai **svarbus įsigalimas**, pasitikėjimo įgijimas **realizuojant savo saviraiškos poreikius**, nugalint meninius ir kitus kylančius iššūkius bei jų pačių savijauta MSP procese ir jam pasibaigus. Profesionalūs menininkai „atrado“ žmones su negalia kaip kūrėjus, ir džiaugėsi sukurtu **santykiu**, padedančiu žmonėms su negalia tapti svarbiais kūrybos procese. Jie akcentavo ir savo kaip **asmenybių ir menininkų ūgtį** dalyvaujant meniniuose-socialiniuose projektuose ir **bendruomenės telkimo** procesuose. Šie aptariami aspektai artimi muzikos terapijos siekiams. Stige ir Arao (2011) aptardami performatyvumo vaidmenį pažymi, kad performatyvumas Bendruomeninės muzikos terapijos procese yra susijęs su asmens sveikatos ir jo galimybių plėtojimu. Jie pabrėžia, jog pagrindinis dėmesys turėtų būti skiriamas sveikatos stiprinimui ir ligų prevencijai, o ne gydomosioms intervencijoms, bendradarbiavimui, siekiant geresnės asmens emocinės sveikatos ir gerovės, bei supratimui kaip asmenys, grupės ar bendruomenės sąveikauja sprendžiant sveikatos ir gyvenimo kokybės gerinimo klausimus kasdieniame kontekste. Todėl teigiamo požiūrio į sveikatą ir gyvenimo kokybės gerinimo siekis bendruomeninėje muzikos terapijoje yra kitiškai svarbus.

Visuomeninė (A-Activist) bendruomeninės muzikos terapijos misija apibūdina penktąją PREPARE modelyje išskiriamą savybę. Tyrimo dalyvių tekstuose galima buvo įžvelgti bendrą tendenciją – siekį **keisti žmonių su negalia įvaizdį** ir pasididžiavimą, kai jiems pavyksta padėti atskleisti jų talentus. Žmonės su negalia dalyvaudami MSP rezultatų pristatymuose, matė galimybę pranešti visuomenei, kad jie turi ne tik vieną ar kitą negalią, bet ir talentus. Profesionalūs menininkai-muzikantai, pristatydami savo patirtį pažymėjo, kad bendras kūrybos procesas padėjo jiems geriau pažinti žmones su negaliomis ir pripažinti, jog visi žmonės privalo turėti **lygias galimybes** realizuojant savo gebėjimus. Jie pakeitė savo nuomonę apie neįgalių žmonių potencialą. Šis požiūris patvirtina J.Šinkūnienės (2003) mintis, jog „įgyti pakankamą socialinį statusą, pajusti asmeninį vertingumą ir emocinę paramą neįgalus asmuo gali tik tuo atveju, jei keičiasi į jį aplinkos nuostata“ (p.18). Ji įžvelgia, jog įgyvendinant MSP svarbu siekti poveikio visuomenei suartinant įvairių poreikių žmones, skatinant kurti tolerantiškesnę apilną bendruomenėje. Stige ir Arao (2011) aprašydami šią PREPARE modelio savybę pažymi, kad projektuose „dalyviai ir muzikos terapeutai dirba bendradarbiaudami ir siekdami nors šiek tiek pakeisti pasaulį“ (p.23). Pasak jų, bendruomeninės muzikos terapijos praktikoje pokyčių siekis visuomenėje turėtų būti gerai apmąstomas ir planuojamas derinant su kitomis BMT savybėmis.

Iš visų aptariamų bendruomeninės muzikos terapijos požymių išsiskiria **šeštoji savybė - (R –Reflective) refleksyvumas**, kuri kalba apie visų kūrybinio proceso dalyvių galimybę teikti grįžtamąją ryšį apie savo patirtis, kartu tobulinti procesus. Svarbu pastebėti, jog šiuo klausimu tyrimo dalyviai nedaug ką galėdavo pasakyti: ekspertai akcentavo arba grįžtamąją ryšį iš išorės (rezultatų vertinimą), arba rėmėsi savo asmeniniais pastebėjimais apie vyksančius procesus. Žmonės su negalia pasigedo aptarimo po MSP pristatymo, o profesionalai linkę individualiai apmąstyti procesus ir svarsto, kad bendras visų dalyvių pasitarimas procese ar jam pasibaigus būtų naudingas ir prasmingas. Bruscia (2014) pabrėžia, jog muzikos terapija yra refleksyvus procesas, į sveikatą orientuota sąveika tarp kliento ir terapeuto. Muzikos terapijos procese minimaliai dalyvauja trys pagrindiniai veiksniai: muzikos terapeutas, klientas (-ai) ir muzika, o jo metu siekiama naudingo ir sveikatą stiprinančio poveikio, o ne bet kokios kitos teigiamos patirties. Stige ir Arao (2011) teigia, jog „Bendruomeninės muzikos terapijos praktikos refleksyvumas susijęs su bendromis visų dalyvių pastangomis vertinti ir suprasti procesus, rezultatus ir platesnį kontekstą. <...>. Tai apima mąstymą ir diskusijas, veiksmus, nes dalyvių sąveika ir aplinkinių reakcijos prisideda prie proceso supratimo“ (p. 24).

Septintoji MT savybė (E - Etical) etiškumas visų informantų pasisakymuose buvo minima nedaug, tačiau jų turinys leido suformuoti potemes, kurių turinys išryškino svarbiausius vertybinius momentus: ekspertai - MSP organizatoriai svarbiausiu tikslu laikė **žmogaus su negalia orumo išsaugojimą** ir unikalumo pripažinimą, pristatant jų kūrybą, siekė MSP vykstančius **procesus pagrįsti tyrimais**, pateikiančiais įrodymus visuomenei apie MSP prasmę. Neįgaliems menininkams svarbiausia **vertybė yra galimybė tobulėti ir kurti bendruomenėje**, kaupti patirtį ir ją dalintis su kitais žmonėmis turinčiais negalias. Profesionalai filosofškai žvelgė į MSP žmonėms su negalia procesą, **pripažindami visų žmonių teisę** gyventi lygiavertį gyvenimą, pasitelkė projekto turinio idėjas apie žmogaus, kaip biologinės būtybės vienodumą ir laikinumą.. Atsižvelgiant į tai, jog bendruomeninė muzikos terapija yra laikoma viena iš muzikos terapijos sričių, svarbu prisiminti, jog muzikos terapeuto organizuojami muzikos terapijos veiklas vadovaujasi „etiniais ir klinikiniais standartais, kurie reglamentuoja jos narių elgesį, kai jie užsiima muzikos terapijos praktika“ (Bruscia, 2014, p. 94). Stige ir Arao (2011) pažymi, kad bendruomeninės muzikos terapijos kokybės požymis etiškumas susijęs su tuo, kaip praktika siejama su tyrimais, kaip ji atliepia žmonių teises ir kaip šios nuostatos įgyvendinamos praktikoje. „Svarbiausia procese yra sveikata ir gerovė, bendruomenė ir muzika, kurias sieja laisvės, pagarbos, lygybės ir solidarumo vertybės. Vertybių skirtumai gali kelti įtampą tarp

dalyvių, todėl, organizuojant bendruomeninės muzikos terapijos procesą, yra labai svarbus kontekstas ir kultūriniai aspektai“ (p.24). O'Grady ir McFerran (2007) atkreipia dėmesį specialistų profesinės veiklos ribas organizuojant bendruomeninio muzikavimo ir bendruomeninės muzikos terapijos praktikas.

Tyrimo ribotumas. Tyrimas buvo atliekamas COVID-19 pandemijos sąlygomis, todėl buvo prarasta galimybė interviu metu tiesiogiai bendrauti su tyrimo dalyviais, kas iš dalies apsunkino tyrimo procesus. Pasirinkta teorinė kokybinio tyrimo duomenų analizės prieiga ir plati tyrimo apimtis leido šiuo tyrimu apžvelgti tik bendriausius bendruomeninės muzikos terapijos požymius meniniuose socialiniuose projektuose analizuojant juos pagal teorinio PREPARE modelio pagalba išskirtas temas. Aprašant interviu medžiagoje išskirtas potemes, ekspertų, žmonių su negalia ir profesionalių muzikų grupėse, išryškėjo, jog tęsiant bendruomeninės muzikos terapijos tyrimus, būtina labiau įsigilinti į atskirų požymių raiškos ypatumus bei atrasti skirtingų bendruomeninės muzikos terapijos savybių sąsajas, jų derinius, padedančius geriausiai įgyvendinti bendruomeninės muzikos terapijos tikslus konkretaus projekto atveju.

Tyrėjos refleksija. Pasirinkta tema buvo artima mano ankstesnei profesinės muzikinės ir vadybinės veiklos patirčiai, kuomet didelį dėmesį savo darbe tekdavo skirti bendruomenės narių sutelkimui ir bendrų tikslų įgyvendinimui. Bendruomeninė muzikos terapija ir jos sąsajos su meniniais-socialiniais projektais mane sudomino atliekant muzikos terapijos praktiką bei gilinantis į projektų žmonėms su negalia įgyvendinimą. Tai buvo man nauja su bendruomenių gyvenimu susijusi patirtis, paskatinusi giliau pasidomėti šia tema rengiant baigiamąjį MA darbą.

Pasirinktas tyrimo metodas - interviu buvo mano išbandytas studijų metu. Duomenų rinkimo procesas (interviu su tyrimo dalyviais) man įsiminė kaip labai prasminga patirtis. Buvo įdomu ir pačiai naudinga tikslingai pasikalbėti su neįgaliais žmonėmis - MSP dalyviais: atradau, kad jie yra patyrę scenos žmonės, kuriuos dėl sukauptos patirties galima vadinti menininkais, suprantančiais MSP įgyvendinimo procesus. Kalbėdama su profesionaliais muzikantais, nejučia prisiminiau save pačią neseniai pabaigusią muzikos studijas: pilną idealizmo, jautrumo ir su nuostaba „atrandančią“ žmones, kurie turi negalias. Man svarbios buvo profesionalų meniškos ir filosofiškos mintys apie žmonių su negalia ir jų pačių savirealizacijos siekius, ir nuoširdus muzikų noras padėti žmonėms su negalia pasijausti lygiaverčiais kūrėjais MSP - performaso žanre.

Duomenų analizės procesas man buvo iššūkis: iki paskutinės dienos vis kildavo naujos mintys ir noras vis kitaip atskleisti rezultatus. Struktūruojant medžiagą, teko keletą kartų keisti

potemių pavadinimų niuansus, kai kurios potemės apsigūgė, kitos - suskilo. Dėl ribotos darbo apimties, teko apsiriboti trumpesnėmis interpretacijomis.

Tyrimo procesas praturtino mano teorines žinias apie bendruomeninę muzikos terapiją ir suteikė progą pasigilinti į kokybinio tyrimo procesą. Teko mokytis suvaldyti didelį kiekį kokybinių duomenų, ieškoti kompromisų tarp dalyvių išsakytų ir mano minčių, bei nenukrypti nuo pasirinktos temos teorinio tyrimo pagrindo. Šio darbo rengimas man iškėlė nemažai naujų klausimų, į kuriuos teks ieškoti atsakymų ateityje.

IŠVADOS

1. Žmonių su negalia gyvenimo kokybė siejama su socialinės įtraukties procesais, jo psichosocialine rehabilitacija bei lygiomis galimybėmis dalyvauti visuomenės socialiniame gyvenime. Neįgalius žmones vienijančios bendruomenės padeda kurti įgalinančią aplinką, kurioje atstovaujamos jų teisės, sudaromos sąlygos gebėjimų plėtočiai. Bendruomenėse vykdomos sociokultūrinės veiklos plėtoja bendruomeniškus santykius, padeda gerinti žmonių su negalia psichosocialinę sveikatą, sudaro sąlygas realizuoti jų gebėjimus bei kurti socialinius ryšius.
2. Bendruomeninė muzikos terapija yra šiuolaikinės visuomenės aktualijas atliepianti muzikos terapijos kryptis, kuri siekia telkti bendruomenes padedant jos nariams į(si)galinti dalyvauti bendruomenės veiklose, plėsti jų gebėjimus geriau prisitaikyti visuomenės gyvenime. Bendruomeninė muzikos terapija dažniausiai įgyvendinama ribotos trukmės projektų forma, kurių metu kryptingomis bendruomeninio muzikavimo intervencijomis tikslinėse grupėse siekiama gerinti dalyvių psichosocialinę sveikatą bei kurti bendruomenės narių tarpusavio ryšius. Specialistų tarpe dažnai diskutuojami sociokultūrinio darbo ir muzikos terapijos tikslai, šių veiklų reikšmė negalią turinčių žmonių psichosocialinei rehabilitacijai bei profesinės etikos ribos.
3. Atlikus tyrimą bei analizuojant bendruomeninės muzikos terapijos požymius meniniuose socialiniuose projektuose remiantis PREPARE modelio teorinėmis prielaidomis išryškėjo, jog:
 - **Ekspertai** didžiausią dėmesį skiria dalyvavimo požymiui išskirdami dalyvių pasirengimo svarbą ir įvairiapuses bendradarbiavimo patirtis. Jiems svarbus procesų ekologiškumas atkreipiant dėmesį į skirtingus projektų tikslus ir dalyvių santykius kuriančias menines interakcijas.
 - **Žmonėms su negalia** svarbios patirtys susijusios su procesų ekologiškumu ir vykstančiomis interakcijomis tarp dalyvių, jų asmeninė savijauta ir bendruomenės santykių pokyčiai.
 - **Profesionalių muzikų** patirtyse išryškėjo, jog jiems svarbu geriau pažinti neįgalių dalyvių galimybes, jas vystyti bei plėtoti profesionalių muzikų ir neįgalių dalyvių bendradarbiavimą ir lygiavertčius tarpusavio santykius.

4. Tyrimo duomenų analizė parodė, kad Lietuvoje įgyvendinamuose meniniuose socialiniuose projektuose jų dalyviai (ekspertai, žmonės su negalia ir profesionalūs muzikantai) **bendrai išskiria** svarbiausius bendruomeninės muzikos terapijos PREPARE modelyje aptartų savybių raiškos bruožus:

- **P (Participatory). Dalyvavimas.** Dalyvių įsitraukimą ir motyvaciją skatina visų projekto dalyvių bendradarbiavimas;
- **R (Resource-oriented). Orientavimasis į išteklius.** Meninių socialinių projektų dalyviams svarbiausias resursas **yra saugi emocinė ir fizinė aplinka**;
- **E (Ecological) Ekologiškumas.** Proceso ekologiškumą kuria bendruomenės narių santykiai muzikavimo procese formuojantys bendruomeniškumo jausmą vidinėje meninių-socialinių projektų bendruomenėje.
- **P (Performative). Bendruomeninės muzikos terapijos atlikimas.** Performatyvumo savybė meniniuose-socialiniuose projektuose pasireiškia visų projekto dalyvių tobulėjimu, žmonių su negalia į(si)galinimo, gyvenimo kokybės gerinimo siekiu;
- **A (Activist). Visuomeniškumas.** Žmonių su negalia įvaizdžio keitimo siekis ir jų lygios galimybės kūrybiniame procese - svarbiausia visuomeniškumo savybė meniniuose socialiniuose projektuose;
- **R (Reflective) Refleksyvumas.** Sąlygų sudarymas visų dalyvių grįžtamajam ryšiui apie vykstančius procesus meniniuose socialiniuose projektuose vyksta fragmentiškai bei skirtingais būdais kiekvienoje grupėje;
- **E (Ethics-driven). Etiškumas.** Meninių socialinių projektų dalyvių grupėse išryškėjo šie svarbiausi vertybiniai aspektai: žmogaus su negalia orumo išsaugojimas, galimybė jiems tobulėti ir kurti bendruomenėje, visų žmonių teisės gyventi lygiavertį gyvenimą pripažinimas.

REKOMENDACIJOS

Rekomendacijos meninių socialinių projektų organizatoriams:

1. Siekiant, kad meniniai-socialiniai projektai taptų bendruomeninės muzikos terapijos pavyzdžiais, planuojant procesus būtina aptarti etikos principus ir svarbias vertybes, kuriomis vadovaujamasi organizuojant ir įgyvendinant meninius socialinius projektus, numatyti, kokiais būdais bus stebimas ir vertinamas išsikeltų tikslų įgyvendinimas.

2. Sudaryti sąlygas meninių-socialinių projektų dalyviams proceso metu ir pasibaigus projektui reflektuoti įgytas patirtis, siekiant išgirsti visų dalyvių nuomonę ir patirtis, grįžtamosios informacijos pagrindu plėtoti tolimesnę projekto/projektų eigą.

Rekomendacija ateities tyrimams:

Šis tyrimas pateikia tik bendrus bendruomeninės muzikos terapijos požymius ir jų bruožus minimus visų meninių socialinių projektų žmonėms su negalia dalyvių grupėse. Tęsiant bendruomeninės muzikos terapijos tyrimus, būtina gilintis į atskirų požymių raiškos ypatumus bei skirtingų bendruomeninės muzikos terapijos savybių sąsajas, padedančias geriausiai įgyvendinti bendruomeninės muzikos terapijos tikslus konkretaus projekto atveju.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Abramavičiūtė, Z., Aleksienė, V., Kačiušytė-Skramtai, L., Kupčinskas, K., Šinkūnienė, J., Žebrauskaitė-Taločkienė, J. (2013). Muzikos terapijos modelio įgyvendinimas mokyklose. Metodinė priemonė. Justitia..
2. Abramavičiūtė-Mučinienė, Z., Aleksienė, V. (2016). Muzikos terapijos istorija, teorija ir profesinė veikla. Elektroninis vadovėlis.
3. Adomaitytė-Subačienė, I. (2019). Constructing the quality of social work in the perspective of client empowerment: Summary of doctoral dissertation: social sciences, sociology S 005 / Ieva Adomaitytė-Subačienė; Vilnius University. University Press.
4. Aleksienė, V. (2010). Muzikos terapijos taikymas socialiniame darbe. I dalis. Teorija. Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
5. Aleksienė, V. (2011). Muzikos terapija Lietuvos sociokultūrinėje aplinkoje. Socialinis ugdymas, 18(29), p. 5-8.
6. Aleksienė, V. (2011). Muzikos terapijos taikymas socialiniame darbe. II dalis. Metodai. Lietuvos edukologijos universitetas.
7. Ansdell, G. (2002). Community Music Therapy & The Winds of Change. Voices: A World Forum for Music Therapy, 2(2). <https://doi.org/10.15845/voices.v2i2.83>
8. Barker, R. N., Kendall, M. D., Amsters, D. I., Pershouse, K. J., Haines, T. P., Kuipers, P. (2009). The relationship between quality of life and disability across the lifespan for people with spinal cord injury. Spinal Cord, 47(2), 149–155.
9. Barnes, M. (2012). Care in Everyday Life: An Ethic of Care in Practice. Policy Press.
10. Baršauskienė, V., Leliūgienė, I. (2001). Sociokultūrinis darbas bendruomenėje. Užsienio šalių patirtis. Technologija.
11. Baumann, M., Peck, S., Collins, C., Eades, G. (2013). The meaning and value of taking part in a person-centred arts programme to hospital-based stroke patients: Findings from a qualitative study. Disability and Rehabilitation, 35(3), 244–256.
12. Brandalise, A. (2015). Music Therapy and Theatre: A Community Music Therapy Socio-Cultural Proposal for the Inclusion of Persons with Autism Spectrum Disorders. Voices; GAMUT. <https://doi.org/10.15845/voices.v1i1.733>
13. Brazauskaitė, A., Dikčiūtė, S. (2015). Modernaus meno socialinė reikšmė: Meniniai socialiniai performansai. Menų terapijos centras.

14. Bruscia, K. (2014). *Defining Music Therapy*. (3rd Edition)). Gilsum, NH.
15. Brūzga, R. (2005). Alternatyvaus adaptuoto muzikinio rašto pradžiamokslis „Spalvų muzika“. Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrija „Viltis“.
16. Dirgėlienė, I. (2010). Edukaciniai aspektai socialiniame darbe: bendruomeninio įgalinimo patirtis. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 25, 172–180.
<https://doi.org/10.15388/ActPaed.2010.25.2998>
17. Stige, B., Ansdell, G., Elefan, C., Pavlicevic, M. (2016). *Where Music Helps: Community Music Therapy in Action and Reflection* (2'nd Edition). Routledge.
18. Stige, B., Aarø, L.V. (2011). *Invitation to Community Music Therapy* (1st Edition). Routledge.
19. Dennis, P., Rickson, D. J. (2014). The Leader of the Band: A Case Story of Community Music Therapy on a Hospital Ward for People Who Have Dementia. *Voices; GAMUT*.
<https://doi.org/10.15845/voices.v14i1.728>
20. Di Maggio, I., Santilli, S., Nota, L., Ginevra, M. C. (2019). The Predictive Role of Self-Determination and Psychological Empowerment on Job Satisfaction in Persons with Intellectual Disability. *Advances in Neurodevelopmental Disorders*, 3(2), 197–203.
21. Eslava-Mejia, J. (2021). Unheard Voices and the Music of Resistance. *Voices: A World Forum for Music Therapy*, 21(2). <https://doi.org/10.15845/voices.v21i2.3349>
22. Ruud, E., Pavlicevic, M., Ansdell, G. (2008). *Community Music Therapy* (1st ed.). Jessica Kingsley.
23. Fekete, Z., Eckhardt, F. (2022). Hungarian Aphasia Choir Coping Online During the COVID-19 Pandemic. *Voices: A World Forum for Music Therapy*, 22(1).
<https://doi.org/10.15845/voices.v22i1.3337>
24. Furmonavičius, T. (2001). Gyvenimo kokybės tyrimai medicinoje. *Biomedicina*, T.1, Nr.2, p. 128-132.
25. Hur, M. H. (2006). Empowerment in terms of theoretical perspectives: Exploring a typology of the process and components across disciplines. *Journal of Community Psychology*, 34(5), 523–540. <https://doi.org/10.1002/jcop.20113>
26. Jakubauskienė, M., Perminaitė, R., Petkevičiūtė, J. (2018). Sveikatos priežiūros darbuotojų vidinė darn air subjektyvus sveikatos vertinimas. *Visuomenės sveikata*. 2018/4(83), 87-95.
27. Šinkūnienė, J.R. (2012). Bendruomeniškumas, komunikacija ir muzika: Sociokultūriniai negalios aspektai. *Mykolo Romerio universitetas*.

28. Johansson, I.M., Sewpaul, V., Horverak, S., Schjelderup, L., Omre, C., Børnholdt, L. (2008). Empowerment and globalisation in a Nordic social work education context. *International Journal of Social Welfare*, 17(3), 260–268.
29. Juozulynas, A., Savičiūtė, R., Jurgelėnas, A., Valeikienė, V., Stukas, R. (2013). Socialinės sveikatos būklė ir amžius. *Sveikatos mokslai*, 23(2), 38–42.
30. Kaliatkaitė, J., Bulotaitė, L. (2014). Gerovės samprata sveikatos moksluose ir psichologijoje: Tyrimai, problemos ir galimybės. *Visuomenės sveikata*. 1(64). 9-23.
31. Karpavičiūtė, S. (2016). Slaugytojų subjektyvi sveikata, patiriamas stresas, nuovargis ir dalyvavimo meninėje veikloje poveikis: Daktaro disertacija. Lietuvos sveikatos mokslų universitetas
32. Koon, L.M., Remillard, E.T., Mitzner, T.L., Rogers, W.A. (2020). Aging Concerns, Challenges, and Everyday Solution Strategies (ACCESS) for adults aging with a long-term mobility disability. *Disability and Health Journal*, 13(4). <https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2020.100936>
33. Kreivinienė, B., Vaičiulienė, J. (2014). Asmenų, turinčių negalią, gyvenimo kokybė: subjektyvus požiūris. *Tiltai*, 59(2), 133-142–142. <https://doi.org/10.15181/tbb.v59i2.411>
34. Kwoun, S.J. (2019). Service Learning Within the Community Music Therapy Approach (CoMT). *Voices: A World Forum for Music Therapy*, 19(1). <https://doi.org/10.15845/voices.v19i1.2704>
35. Makštutytė, R., Naujanienė, R. (2008). Medicininio ir socialinio modelių požymiai socialinių darbuotojų veikloje. *Specialusis ugdymas*, 2 (19), 67–78.
36. Manship, S., Hatzidimitriadou, E. (2015). A qualitative evaluation of psychosocial outcomes of the Creative Communications pilot project for people with dementia. Canterbury Christ Church University.
37. Murphy, L. (2018). The Perception and Practice of Community Music Therapy in Ireland. *Voices; GAMUT*. <https://doi.org/10.15845/voices.v18i2.947>
38. Numata, R. (2009). EinScream!: Possibilities of New Musical Ideas to Form a Community. *Voices: A World Forum for Music Therapy*, 9(1). <https://doi.org/10.15845/voices.v9i1.363>
39. O’Grady, L., McFerran, K. (2007). Community Music Therapy and Its Relationship to Community Music: Where Does It End? *Nordic Journal of Music Therapy*, 16(1), 14–26.
40. Piličiauskas, A. (2005). Neįgaliųjų meninio ugdymo ypatumai ir nuostatos. Neįgaliųjų meninis ugdymas. Metodikos ir terapijos aspektai/sud. A. Piličiauskas. Kronta.

41. Rakauskienė, E., Skučas, K. (2009). Paraplegikų gyvenimo kokybė lyties, amžiaus, fizinio aktyvumo, negalios aspektais. *Baltic Journal of Sport and Health Sciences*, 1(72), <https://doi.org/10.33607/bjshs.v1i72.457>
42. Raudeliūnaitė, R., Šinkūnienė, J.R. (2010). Neįgaliųjų integracija: Teorija ir realybė. *Socialinis Darbas. Profesinė veikla, metodai ir klientai. Vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas.
43. Rejman, K., Żejewski, G. B. (2020). Social rehabilitation of individuals with physical disabilities. *Humanities and Social Sciences Quarterly*. Vol. XXV, 27 (1/2020), p. 57-65
44. Rėklaitienė, D., Karpavičiūtė, S., Požėrienė, J. (2010). Kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų gyvenimo kokybės vertinimas. *Specialusis ugdymas*, Nr. 1 (22), p. 8-16
45. Ribinskaitė, I., Aleksienė, V. (2019). *Judėjimo negalių turinčių asmenų dalyvavimo NVO laisvalaikio užimtumo veiklose veiksniai: Prasmės, patirtys, lūkesčiai*. Socialinis darbas: patirtis ir metodai. 2019, Nr. 24 (2)
46. Ruškus, J. (2002). Negalės fenomenas: Monografija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
47. Ruškus, J., (2014). Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija keičia pasaulį. Socialinis darbas. Patirtis ir metodai. ISSN 2029-5820 (internetinis). Prieiga per internetą: <https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/31010/1/ISSN2029->
48. Ruškus, J., Mazeikiene, N., Naujanienė, R., Motiečienė, R., Dvarionas, D. (2013). Įgalinimo samprata socialinių paslaugų kontekste. *Socialinis Darbas. Patirtis Ir Metodai.*, 12, 9–44. <https://doi.org/10.7220/2029-5820.12.2.1>
49. Ruškus, J., Mažeikis, G. (2007). Neįgalumas ir socialinis dalyvavimas. Kritinė patirties ir galimybių Lietuvoje refleksija. Šiaulių universiteto leidykla.
50. Ruud, E. (1998). *Music Therapy: Improvisation, Communication, and Culture*. Barcelona Publishers.
51. Samsonienė, L. (2011). Negalios fenomenas integraliame ugdymo ir sporto procese. Vilniaus universiteto leidykla.
52. Šinkūnienė, J. R. (2003). Meninis socialinis projektas. Ciklonas.
53. Šinkūnienė, J. R. (2021). Muzikos terapeuto vaidmuo reabilitacijos komandoje sveikatinant cerebrinį (VCP) turinčius vaikus. *Social Inquiry into Well-Being*, 19(1), 68–88. <https://doi.org/10.13165/SD-21-19-1-04>
54. Slottje, E. (2010). The Community Choir introduction. Prieiga per internetą: <https://www.academia.edu/9456060>

55. Spierts, M. (2003). Balansavimas ir aktyvinimas. Metodiškai organizuotas sociokultūrinis darbas. Vilniaus universiteto leidykla.
56. Stankutė, V., Samsonienė, L., Juozulynas, A. (2015). Neįgaliųjų, judančių vežimėliuose, saviraiškos galimybės fizinio aktyvumo perspektyvoje. Sveikatos mokslai, 25(1), 85–89. <https://doi.org/10.5200/sm-hs.2015.014>
57. Stige, B. (2018). Partnerships for Health Musicking: A Case for Connecting Music Therapy and Public Health Practices. In L. O. Bonde & T. Theorell (Eds.), Music and Public Health: A Nordic Perspective (pp. 115–128). https://doi.org/10.1007/978-3-319-76240-1_8
58. Survilienė, R. (2012). Menas žmogaus gerovei. VŠĮ Dailininkų sąjungos galerija.
59. Tamošiūnas, T. (1999). Projektų metodas ugdymo praktikoje. Šiaulių universiteto leidykla.
60. Tiszai, L. (2016). Music Belongs to Everyone: Moments of Progress in Community Music Therapy with Musicians with Severe Disabilities. Voices; GAMUT. <https://doi.org/10.15845/voices.v16i3.853>.
61. Vaillancourt, G., Costa, D. D., Han, E. (Yi), Lipski, G. (2018). An Intergenerational Singing Group: A Community Music Therapy Qualitative Research Project and Graduate Student Mentoring Initiative. Voices; GAMUT. <https://doi.org/10.15845/voices.v18i1.883>
62. Vitkienė, V. (2015). Dialogine estetika kaip bendruomeninio meno metodas. Meno istorija ir kritika, 11, p. 46-63
63. Wood, S. (2016). A Matrix for Community Music Therapy Practice. Barselona publisher.
64. Zeleniūtė, J., Aleksienė, V. (2017). Užimtumas gerontologijos įstaigoje kaip sėkmingo senėjimo sąlyga. Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
65. Žydzūnaitė, V., Sabaliauskas, S. (2017). Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai: vadovėlis socialinių mokslų studijų programų studentams. Vaga.

Kiti šaltiniai:

1. Europos Komisijos 2021-2030 m. Neįgaliųjų teisių strategija. (n.d.). Retrieved April 14, 2022, from <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/europos-komisijos-2021-2030-m-neigaliuju-teisiu-strategija> (Žiūrėta 2022-04-05)
2. Klaipėdos Pilies diazo festivalis “Muzika gydo” programa: <https://kulturosuostas.lt/tag/klaipedos-pilies-diazio-festivalis-lt/> (Žiūrėta 2022-04-05)
3. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas (1991) <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.2319/asr> (Žiūrėta 2022-04-05)

4. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas (2006). Suvestinė redakcija (<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.270342/asr>) (Žiūrėta 2022-04-30)
5. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas. (1991). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.2319/asr> (Žiūrėta 2022-04-30)
6. Mokslai.Lietuviuzodynas.Lt. (2015). <https://mokslai.lietuviuzodynas.lt/sociologija/1-sociokulturine-veikla-bendruomeneje> (Žiūrėta 2022-04-30)
7. Neįgaliųjų teisių konvencija (2009). Prieiga per internetą: http://www.ndt.lt/wp-content/uploads/seni_failai/Neigaliuju_teisiu_konvencija.pdf (Žiūrėta 2022-04-03)
8. www.gubija.lt
9. <https://lspzgb.lt/>
10. <https://www.klaipedoslakstute.lt>
11. <https://www.klavb.lt>

SANTRAUKA

Lietuvoje įgyvendinami meniniai - socialiniai projektai žmonėms su negalia turi bendruomeninės muzikos terapijos požymių. Muzikos terapeutai Stige ir Arao (2011) bendruomeninės muzikos terapijos savybėms apibūdinti naudoja kokybės modelį apibūdinamą PREPARE santrupa. Šio **tyrimo tikslas** - nustatyti ryškiausius bendruomeninės muzikos terapijos požymius meniniuose-socialiniuose projektuose žmonėms su negalia, vadovaujantis PREPARE modeliu. **Uždaviniai:** 1) Išanalizuoti bendruomeniškumo reikšmę neįgaliųjų psichosocialinės reabilitacijos procese; 2) Išanalizuoti muzikos terapijos vietą sociokultūrinėje struktūroje; 3) Atskleisti meninių-socialinių projektų dalyvių - ekspertų, profesionalių muzikų ir žmonių su negalia – patirtis įgyvendinant meninius socialinius projektus pagal bendruomeninės muzikos terapijos PREPARE modelio struktūrą; 4) Nustatyti ryškiausias bendruomeninės muzikos terapijos savybes bei jų raišką meniniuose socialiniuose projektuose. Atliktas kokybinis tyrimas, pasitelkiant tematinės analizės metodą. Pasirinkta dedukcinė (teorinė) tyrimo strategija, apibendrinimai daromi remiantis surinktais tyrimo duomenimis. Devyni informantai – meninių socialinių projektų dalyviai (ekspertai, žmonės su negalia ir profesionalūs muzikai) buvo atrinkti savanorišku dalyvavimo principu, formuojant 3 tiriamųjų grupes. Jų pateikti duomenys analizuojami atskirai bei išskiriant bendrus bendruomeninės muzikos terapijos požymius visose grupėse.

Literatūros šaltinių analizė parodė, jog žmonių turinčių negalią dalyvavimas bendruomenių sociokultūrinėse veiklose padeda jiems į(si)galinti, stiprina bendruomeniškus santykius, o analizuojant bendruomeninės muzikos terapijos požymius meniniuose socialiniuose projektuose remiantis PREPARE modelio teorinėmis prielaidomis, būtina atsižvelgti į konkretaus projekto socialinį ir kultūrinį kontekstą.

Empirinio tyrimo duomenys išryškino: 1) skirtingų bendruomeninės muzikos terapijos PREPARE modelio požymių raišką ekspertų, žmonių su negalia ir profesionalių muzikų grupėse; 2) ryškiausius bendruomeninės muzikos terapijos požymius meniniuose-socialiniuose projektuose pasireiškiančius visų dalyvių bendradarbiavimu, saugios emocinės ir fizinės aplinkos poreikiu, dalyvių santykių kūrimu, žmonių su negalia vystymusi ir visų dalyvių tobulėjimu muzikavimo procese; 3) atskleidė žmonių su negalia įvaizdžio visuomenėje keitimo bei lygių galimybių užtikrinimo kūrybiniame procese poreikį.

Raktiniai žodžiai: Bendruomeninė muzikos terapija, meniniai socialiniai projektai, žmonės su negalia.

COMMUNITY MUSIC THERAPY QUALITIES IN ARTISTIC-SOCIAL PROJECTS FOR PEOPLE WITH DISABILITIES

The Master Thesis

SUMMARY

Artistic-social projects for people with disabilities, implemented in Lithuania have the characteristics of Community music therapy. In order to describe the properties of Community music therapy, music therapists Stige & Arao (2011) are using the quality model, expressed by abbreviation PREPARE. The aim of this research is to identify the most prominent qualities of community music therapy in artistic-social projects for people with disabilities, following the PREPARE model. The tasks are: 1) To analyze the significance of communality in the process of psychosocial rehabilitation of the people with disabilities; 2) To analyze the place of music therapy in the socio-cultural structure; 3) To reveal the experiences of the participants of artistic-social projects - experts, professional musicians and people with disabilities - in the implementation of artistic social projects according to the structure of the Community music therapy model PREPARE; 4) To identify the most prominent qualities of Community music therapy and their expression in artistic-social projects.

Qualitative research was carried out using the method of thematic analysis. The deductive (theoretical) research strategy was chosen, generalizations are made on the base of the collected research data. Nine informants - participants of artistic-social projects (experts, people with disabilities and professional musicians) were selected on the principle of voluntary participation, forming a group of 3 researchers. The data presented by them are analyzed separately, distinguishing the qualities of Community music therapy, common to all the groups.

The analysis of literature sources shows that participation of the people with disabilities in communities' socio-cultural activities enables them to strengthen themselves and strengthen community relations, while analyzing the qualities of Community music therapy in artistic-social projects based on the theoretical assumptions of the PREPARE model, the social and cultural context of a particular project must be taken into account.

The data of the empirical study highlighted: 1) The different expression of the signs of the PREPARE model Community music therapies in the groups of experts, people with disabilities and professional musicians; 2) the most prominent qualities of Community music therapy in

artistic-social projects, monitoring the cooperation of participants, the need of a safe emotional and physical environment, creation of relationships between participants, development of people with disabilities and perfection of all participants in the music-making process; 3) reveal the need of changing the social image of people with disabilities and ensuring their equal opportunities in the creative process.

Keywords: Community Music Therapy, Artistic-social projects, people with disabilities.

PRIEDAI

1 priedas

Tyrimo dalyvių charakteristika

Ekspertai					
Tyrimo dalyvis	Amžius	Lytis	Miestas, organizacija	Dalyvavimo MSP NŽ patirtis	Kodas
1 ekspertas	+/-50 m.	moteris	Vilnius, Žmonės su negalia vienijanti asociacija	18 m.	E1
2 ekspertas	+/-60 m.	moteris	Vilnius, Žmonės su negalia vienijanti asociacija	25 m.	E2
3 ekspertas	+/-50 m.	vyras	Klaipėda, Viešoji įstaiga	10m.	E3
Neįgalūs žmonės- MSP dalyviai					
Tyrimo dalyvis	Amžius	Miestas	Lytis, negalios pobūdis	Dalyvavimo MSP NŽ patirtis	Kodas
1 neįgalus dalyvis	+/-40	Vilnius	Moteris neįgaliojo vežimėlyje, turinti judėjimo negalią	< 10 m.	N1
2 neįgalus dalyvis	+/-30	Vilnius	Vyras neįgaliojo vežimėlyje, turintis kompleksinę negalią	< 10 m.	N2
3 neįgalus dalyvis	+/-50	Molėtai	Vyras turintis regėjimo negalia	< 15 m.	N3
Muzikai profesionalai - MSP dalyviai					
Tyrimo dalyvis	Amžius	Miestas	Lytis, profesija,	Dalyvavimo MSP skirtuose NŽ patirtis	Kodas
1 profesionalas	+/-50	Vilnius	Režisierius, aktorius, šiuolaikinės muzikos atlikėjas	0 m.	M1
2 profesionalas	+/-30	Vilnius	Džiazo muzikantas	0 m.	M2
3 profesionalas	+/-50	Vilnius	Dainininkė	0 m.	M3

TYRIMO DALYVIO SUTIKIMO FORMA

Aš _____ (vardas ir pavardė) **sutinku** dalyvauti Vilniaus Universiteto Medicinos fakulteto Menų terapijos magistro programos (muzikos terapijos specializacija) II kurso studentės **Loretos Kačiušytės Skramtai** atliekamame kokybiniame tyrime. Sutinku dalyvauti interviu, kuriuo siekiama atskleisti bendruomeninės muzikos terapijos požymius meniniuose-socialiniuose projektuose (performansuose).

Esu informuota (as), jog tyrimo metu bus užtikrinamas dalyvių anonimiškumas, interviu metu surinkti ir analizės metu apibendrinti duomenys naudojami magistro programos baigiamojo darbo rengimo bei atlikto darbo rezultatų viešinimo tikslais.

Data.....

(Tyrimo dalyvio vardas ir pavardė)

parašas

Tyrėja

Loreta Kačiušytė Skramai

Teorinis PREPAREmodelis.

Bendruomeninės muzikos terapijos (BMT) požymiai. (pag. Stige&Arao 2011)

	Apibūdinimas	Raktiniai žodžiai
1.	Dalyvavimas (P-Participatory) 1.1. Tiek individo, tiek socialinių grupių įtrauktis ; 1.2. Įsitraukimo ir partnerystės idėjos palaikymas ir vertinimas procese. 1.3. Proceso dalyvių bendradarbiavimas , sprendimų priėmimo demokratiškumas.	Įsitraukimas Partnerystė Bendradarbiavimas
2	Orientavimasis į išteklius (R - Resource-oriented) Resursai asmeniniai, socialiniai, kultūriniai bei materialiniai bei nematerialiniai: 2.1. dalyvių asmeninės stiprybės , pvz., muzikiniai gabumai ir pomėgiai; 2.2. vidiniai resursai (emocinė aplinka) , pvz., pasitikėjimas ir emocinė parama, bendruomenės narių santykių kūrimo procesas 2.3. bendruomenės resursai, pvz., dalyvaujančios muzikinės ir kitos organizacijos, bendruomenės tradicijos; 2.4. fizinė aplinka (daiktų, priemonių prieinamumas);	Asmeniniai poreikiai/pomėgiai Pasitikėjimas ir saugumas Ryšiai Tinkama fizinė aplinka
3.	Ekologiškas procesas (E –Ecological). 3.1. Įvairiapusiai individo, grupių ir socialinių partnerių santykiai socialiniame kontekste, t.y., bendruomenės sociokultūrinis gyvenimas ; 3.2. Vykstantys pokyčiai įvairių grupių ar individo ir bendruomenės santykių kontekste, 3.3. Skirtingas bendradarbiavimo pobūdis atsižvelgiant į kiekvieno projekto poreikius ir išteklius bei aplinkybes.	Santykiai Sociokultūrinis gyvenimas Bendradarbiavimas Pokyčiai
4.	Atlikimas (P - Performative). 4.1. Dėmesys atskiro žmogaus vystymuisi veikloje bei vystant bendruomenės santykius ekologiniame kontekste. 4.2. Sveikatos ir soc.sričių sąveika : dėmesys sveikatos stiprinimui ir problemų prevencijai, gyvenimo kokybės gerinimui , atskirų žmonių, grupių ar bendruomenės gyvenimo bei sveikatos problemų sprendimui.	Žmogaus ir bendruomenės vystymasis Sveikatos problemų prevencija Bendruomenės santykiai, Gyvenimo kokybė
5.	Visuomeniškumas (A - Activist). 5.1. Žmonių problemų susijusių su visuomenės apribojimais , vyraujančiais stereotipais išryškinimas; 5.2. Socialinių pokyčių siekis BMT įgyvendinimo	Apribojimai ir barjerai Socialiniai pokyčiai

	procesė.	
6.	Refleksyvumas (R Reflective) 6.1. BMT praktika refleksyvi atspindinti dialoginius ir bendrus bandymus vertinti ir suprasti vykstančius procesus , rezultatus ir platesnes pasekmes 6.2. Būdingas individualus apmąstymas ir diskusija . 6.3. Dėmesys neverbaliniams simboliams , t.y., dalyvių veiksmams, neverbaliniam bendravimui ir reakcijoms. 6.4. Visų dalyvių išvalgų siekiant geresnio proceso ir jo rezultatų supratimo svarba.	Procesų vertinimas Grįžtamasis ryšys Neverbaliniai ženklai
7.	Etiškumas (E Ethics-driven) 7.1. Procesas grindžiamas, praktika, teorija ir moksliniais tyrimais, vertybėmis saugančiomis žmogaus teises ir siekiu jas realizuoti. 7.2. Žmogaus sveikatos ir gerovės , bendruomenės ir muzikos reikšmingumo išryškėjimas.	Vertybės Žmogaus teisės Žmogaus sveikatos ir gerovės reikšmė

Tyrimo įrankis – pusiau struktūruoto interviu klausimai MSP dalyviams - ekspertams, neįgaliems menininkams ir profesionaliems muzikantams.

Interviu klausimai buvo sudaryti vadovaujantis B. Stige ir L.E Aaro (2011) aprašytais BMT kokybės požymiais bei juos apibūdinančiomis detalesnėmis charakteristikomis. Buvo pateikiami pagrindiniai klausimai ir patikslinantys (jie išskirti skliaustuose). Interviu klausimais siekiama surinkti informaciją apie MSP įgyvendinimo procesą ir ryškiausius BMT požymius iš 3 skirtingų MSP dalyvių - ekspertų, neįgalių žmonių bei muzikantų profesionalų.

BMT proceso požymiai pagal PREPARE modelį	Interviu klausimai ekspertams	Interviu klausimai neįgaliems žmonėms	Interviu klausimai muzikantams profesionalams
Dalyvavimas, įsitraukimas.(P- Participatory) 1.1. Tiek individo, tiek socialinių grupių įtrauktis ; 1.2. Įsitraukimo ir partnerystės idėjos palaikymas ir vertinimas procese. 1.3. Proceso dalyvių bendradarbiavimas , sprendimų priėmimo demokratiškumas.	Kaip įgyvendinami meniniai socialiniai projektai? (Kaip atrenkami dalyviai? Kaip įtraukiami neįgalūs asmenys Kaip prisitaikoma prie atskirų dalyvių grupių poreikių? Kokie socialiniai partneriai dalyvauja?)	Kokia Jūsų dalyvavimo patirtis meniniuose soc. performansuose? (Kaip Jūs patekote į šiuos projektus?)	Kaip įsitraukėte į meninį socialinį projektą? (Ar teko anksčiau dalyvauti tokio pobūdžio projektuose? Ką atstovavote šiame projekte: dalyvavote kaip kokios nors organizacijos atstovas ar asmeniškai?)
Orientavimasis į resursus (R - Resource-oriented) Resursai asmeniniai, socialiniai, kultūriniai bei materialiniai bei nematerialiniai: 7.3. dalyvių asmeninės stiprybės , pvz., muzikiniai gabumai ir pomėgiai; 7.4. vidiniai resursai (saugi aplinka) , pvz., pasitikėjimas ir emocinė parama, bendruomenės narių santykių kūrimo procesas. 7.5. bendruomenės	Kaip panaudojami dalyvių ir bendruomenės resursai? (Kokie individualūs dalyvių resursai ir bendruomenės ištekliai (priemonės ir pan. pasitelkiami? Kokių dar išteklių prieikia įgyvendinant meninius socialinius projektus?)	Kas paskatina dalyvauti šiuose projektuose? (Kas labiausiai patinka, traukia ir pan?)	Kas buvo įprasta ir kam reikėjo pastangų dalyvaujant šiame projekte tiek kaip žmogui, tiek kaip ir profesionalui? Papasakokite daugiau savo patirčių?)

<p>resursai, pvz., dalyvaujančios muzikinės ir kitos organizacijos, bendruomenės tradicijos;</p> <p>7.6. fizinė aplinka (daiktų, priemonių prieinamumas);</p>			
<p>Ekologiškas procesas (E – Ecological).</p> <p>3.1. Įvairiapusiai individų, grupių ir socialinių partnerių santykiai socialiniame kontekste, t.y., bendruomenės sociokultūrinis gyvenimas;</p> <p>3.2. Vykstantys pokyčiai įvairių grupių ar individo ir bendruomenės santykių kontekste,</p> <p>3.3. Skirtingas bendradarbiavimo pobūdis atsižvelgiant į kiekvieno BMT projekto poreikius ir išteklius bei aplinkybes.</p>	<p>Kokiomis idėjomis remiantis kuriami projektai? (Ko tikimasi kūrybiniame procese? Kas kuria scenarijų, muziką ar pan.? Kam skiriamas didžiausias dėmesys procese?)</p>	<p>Kaip vyko bendradarbiavimas tarp dalyvių? (Kas pasikeitė Jūsų ar visos bendruomenės gyvenime? Kaip Jūs turite galimybę pasireikšti? Kokios muzikinės veiklos labiausiai patinka?)</p>	<p>Kaip vyko bendradarbiavimas tarp atskirų dalyvių grupių visame procese? (Kokius pokyčius pastebėjote dalyvaujančių žmonių elgesyje ar bendruomenės gyvenime?)</p>
<p>BMT atlikimas (P - Performative).</p> <p>4.1. Dėmesys atskiro žmogaus vystymuisi veikloje bei vystant bendruomenės santykius ekologiniame kontekste.</p> <p>4.2. Sveikatos ir soc.sričių sąveika: dėmesys sveikatos stiprinimui ir problemų prevencijai, gyvenimo kokybės gerinimui, atskirų žmonių, grupių ar bendruomenės gyvenimo bei sveikatos problemų sprendimui.</p>	<p>Kokią reišmę atlikimo (išpildymo) procesas turi atskiriems dalyviams ir bendrai visiems projekto dalyviams? (Kokius pokyčius galima įžvelgti individo, bendruomenės psichinės ar socialinės sveikatos srityse? Kokius pokyčius bendruomenėje atnešė šie projektai?)</p>	<p>Kaip apibūdintumėte patį kūrybos procesą? (Kas Jums asmeniškai svarbu jame? Kas yra svarbu bendruomenei?)</p>	<p>Kokią Jūsų nuomone reišmę neįgaliams žmonėms ir menininkams profesionalams turi bendradarbiavimo procesas? (Kuo jis yra naudingas atskiroms dalyvių grupėms?)</p>

<p>Visuomeniškumas (A - Activist).</p> <p>5.1. Žmonių problemų susijusių su visuomenės apribojimais, vyraujančiais stereotipais išryškinimas;</p> <p>5.2. Socialinių pokyčių siekis</p> <p>Bendruomeninės MT įgyvendinimo procese.</p>	<p>Kokias visuomenines idėjas iškelia projektai? (Kaip projektai vysto socialinės įtaukties idėjas? Kokią reikšmę tai turi visuomenės požiūriui į negalę turinčius žmones?)</p>	<p>Kokią žinią visuomenei atneša šių projektų pristatymai? (Kuo jie yra svarbūs? Kokias idėjas iškelia?)</p>	<p>Kokią žinią visuomeni atneša tokie projektai? (Kokius socialinius pokyčius gali paskatinti šis procesas?)</p>
<p>Refleksyvumas (R Reflective)</p> <p>6.1. Bendruomeninės MT praktika refleksyvi atspindinti dialoginius ir bendrus bandymus vertinti ir suprasti vykstančius procesus, rezultatus ir platesnes pasekmes;</p> <p>6.2. Būdingas individualus apmąstymas ir diskusija.</p> <p>6.3. Dėmesys neverbaliniams simboliams, t.y., dalyvių veiksams, neverbaliniam bendravimui ir reakcijoms.</p> <p>6.4. Visų dalyvių ižvalgų siekiat geresnio proceso ir jo rezultatų supratimo svarba.</p>	<p>Kaip aptariamą proceso rezultatai? (Kaip organizuojamos aptarimas, kas dalyvauja (dalyviai, organizatoriai, soc. partneriai)? Kokias pagrindines idėjas išryškina refleksijos? Ar atliekami tyrimai, kokie?</p>	<p>Kaip MSP dalyviai pasidalina savo išpūdžiais tarpusavyje ar savobendruomenėje? (Kaip vyksta aptarimai? Kokiomis mintimis dalyviai pasidalina?)</p>	<p>Kokias asmenines išvalgas pasidarėte sau po šio projekto įgyvendinimo? (Kokias išvalgas išsakė kiti projekto dalyviai? (Kaip vyko pats reflektavimo procesas?).</p>
<p>Etiškumas (E Ethics-driven).</p> <p>7.1. Procesas grindžiamas, praktika, teorija ir moksliniais tyrimais, vertybėmis saugančiomis žmogaus teises ir siekiu jas realizuoti.</p> <p>7.2. Žmogaus sveikatos ir gerovės, bendruomenės ir muzikos reikšmingumo išryškinimas.</p>	<p>Kokie etiniai principai galioja įgyvendinant meninius socialinius projektus? (Kaip jie aptarimi, kaip pristatomi, kas prižiūri jų laikymąsi? Kokias vertybes puoselėja įgyvendinami projektai? Kaip jie derinami su projekto dalyvių, organizacijos vertybėmis?)</p>	<p>Kas yra svarbiausia Jums šiuose projektuose? (Kokios vertybės, išryškėja, kokios išvalgos kyla?)</p>	<p>Kas Jūsų nuomone yra svarbiausia dalyvaujant šiuose projektuose? (Kokios yra svarbios vertybės dalyvių grupėms, kokie svarbūs proceso orgnizavimo ypatumai ir pan.)</p>

TEMŲ IR POTEMIŲ SĄRAŠAS

Tema	Ekspertų grupės potėmės	Žmonių su negalia grupės potėmės	Profesionalių muzikantų grupės potėmės
1 tema. Dalyvavimas – įsitraukimas, partnerystės idėjos palaikymas, proceso dalyvių bendradarbiavimas.	1. Ankstesnė NŽ muzikinės veiklos ir profesionalų bendravimo su NŽ patirtis, dalyvaujant MSP projektuose. 2. Įvairūs NŽ ir profesionalių menininkų bendradarbiavimo pobūdis MSP. 3. Įvairiapusis bendradarbiavimas su vidinių ir išorinių organizacijų dalyviais įgyvendinant MSP.	1. Ilgametis dalyvavimas ir partnerystė LŽNS meniniuose socialiniuose projektuose 2. Visų dalyvių bendradarbiavimas MSP procese .	1. Profesionalių muzikantų įsitraukimas ir įsipareigojimas partnerystei MSP. 2. Profesionalių menininkų požiūris į spendimų priėmimą MSP procese.
2 tema. MSP neįgaliejiems žmonėms - į resursus orientuota praktika	1. Projektų dalyvių asmeninis poreikis kūrybinės veiklos procesui ir/ar rezultatui 2. Saugi fizinė ir emocinė aplinka skatina NŽ įsitraukti.	1. Neįgalių menininkų muzikiniai ir kiti pomėgiai. 2. Saugi ir įgalinanti aplinka kūrybinėje bendruomenėje.	1. Profesionalių menininkų asmeninė kūrybinė patirtis. 2. Palankios kūrybinės aplinkos kūrimas atsižvelgiant į MSP dalyvių sudėtį .
3 tema. Proceso ekologiskumas - įvairiapusiai MSP dalyvaujančių individų, socialinių grupių ir socialinių partnerių santykiai	1. MSP įgyvendinimas atskirose bendruomenėse. 2. NŽ įsitraukimas į MSP kūrybinį procesą taikant įvairias menines priemones ir visų dalyvių interakcijas. 3. MSP dalyvių elgesio ir bendruomenės santykių pokyčių išryškėjimas procese.	1. Meninės interakcijos MSP neįgalių menininkų akimis 2. Pokyčiai neįgalių menininkų ir bendruomenės santykių kontekste.	1. Profesionalių menininkų santykis su žmonėmis su negalia MSP procese. 2. Žmonių su negalia galimybių ir meninių sprendimų derinimas.
4 tema. Bendruomeninės MT išpildymas	1. Dėmesys neįgalios žmogaus galimybių plėtojei ir vystymui 2. Gerovės ir gyvenimo kokybės siekis žmonėms su	1. Neįgalių menininkų įžvalgos apie jų pačių pažangą 2. MSP bendruomenės veiklos padeda	1. Profesionalių menininkų dėmesys neįgalios žmogaus

	negalia	žmonėms su negalia į(si)galinti.	vystymuisi veikloje ir jo gyvenimo kokybės gerinimui.
5 tema. Visuomeninė bendruomeninės MT misija	1.Žmogaus su negalia įvaizdžio keitimas 2. MSP paveikumas socialinės įtraukties procesams.	1.Bendravimo barjerų mažinimas visuomenėje bendraujant su žmonėmis turinčiais negalias. 2.MSP - žinia visuomenei dėl žmonių turinčių negalias galimybių.	1.Visi žmonės yra lygūs, įdomūs ir vertingi.
6 tema. Bendruomeninė MT - refleksyvi praktika	1.Dalyvių grįžtamojo ryšio apie MSP procesą fragmentiškumas	1.Neįgalūs menininkai apie grįžtamojo ryšio pobūdį MSP.	1.Individualus MSP proceso ir patyrimų apmąstymas.
7 tema. Bendruomeninė MT - etikos principais paremtas procesas	1. MSP žmonėms su negalia proceso organizavimo etiniai- vertybiniai aspektai	1. Žmonėms su negalia svarbios vertybės MSP.	1.Žmonės vienijantys panašumai - svarbiausia vertybė kūrybos procese.

Tyrimo dalyvių- MSP ekspertų interviu kodai (E1, E2, E3)

I tema. Dalyvavimas – įsitraukimas, partnerystės idėjos palaikymas, proceso dalyvių bendradarbiavimas.		
1 potėmė. Dalyvaujantiems MSP projektuose neįgaliesiems žmonėms ir profesionalams reikalinga patirtis		
E-1	22	Kiekviename projekte kviečiami skirtingi dalyviai
E-1	24	Paskutiniame pastatyme buvo kviečiami patirties turintys neįgalūs žmonės
E-1	28	Dalyviai buvo atrenkami konkurso tvarka pagal jų turimą patirtį
E-1	28.1.	Kai kurie menininkai taip pat turi darbo su neįgaliaisiais patirtį
E-2	33	Festivalio laureatai papildė pasirodymų programą
E-2	50	Ateina muzikuoti neįgalūs žmonės, kurie nori pramokti groti
E-2	51	Ne visi neįgalūs žmonės nori dalyvauti orkestro veikloje
E-3	9	Pasiruošimas viešam muzikavimui
E-3	10	Iškelti tikslai ir naujas veiklos formatas padėjo išlaikyti lankomumą
E-1	83	Dalyviai iš kitų partnerių organizacijų ilgą laiką dalyvavę meninėse veiklose
E-1	1	Ilgametė patirtis įgyvendinant meninius performansus
E-1	25	Kviestiniai neįgalūs aktoriai iš kitų kolektyvų
E-1	37	Pandemija padėjo pritraukti naujų asmenybių į šį procesą.
E-1	80	Projekte dalyvauti kviečiami patyrę asocijuotų organizacijų nariai.
E-1	143	Žmonės vežimėlyje patys priima sprendimus dėl dalyvavimo
E-2	22	Orkestro vadovai gali patys spręsti apie dalyvių atranką
E-2	93	Tikslinė dalyvaujančių grupė - vaikai ir jaunimas
2 potėmė. Neįgalių žmonių ir profesionalių menininkų bendradarbiavimas MSP.		
E-1	12	Bendradarbiaujant menininkams ir žmonėms su negalia kuriamas meninis rezultatas
E-1	135	Sprendimai priimami demokratiškai
E-1	2	Žmonių su negalia ir profesionalių menininkų bendradarbiavimas
E-2	52	Kolektyvinis profesionalų sprendimas dėl repertuaro
E-3	31	Numatomas renginys padidino motyvaciją pasirodyti su savo numeriu
E-3	16	Komunikavimo sprendimų muzikavimo procese paieška
E-3	60.3.	Kito projekto patirtis apjungia muziką ir šokį
E-1	8	Meninių projektų sritys labai plačios, apima daug meno rūšių
E-1	66	Atsiranda jaunų žmonių, kurie panašiai dirba
E-1	105	Ilgametis bendradarbiavimas projektuose su mediku-rašytoju
E-1	106	Partnerystė skatina kurti tolimesnius projektus susijusius su kūnu
E-1	106.1.	Rašytojas rašo libretą MSP-operai
E-1	109	Partneriai padeda ir režisuoti performansus

E-2	11	Veiklose siekiama sąlyčio su įgaliais žmonėmis
E-2	46	Vieno profesionalo asmeninė patirtis su neįgaliu šeimos nariu padeda jam labai gerai įsilieti į orkestro kolektyvą
E-3	3	Ankstesnė bendradarbiavimo patirtis su kurčiaisiais žmonėmis
E-3	5	Muzikos užsiėmimų procesas bendradarbiaujant truko pusmetį
E-3	54	Muzikuojanti grupė matė galimybes ateityje naudoti technologijas
E-3	55	Ekspertui kylančios novatoriškos ateities bendradarbiavimo su kurčiais žmonėmis idėjos
E-3	61	Žmonių su negalia ir profesionalių šokėjų, savanorių grupė dalyvauja bendrame projekte
3 potėmė. Bendradarbiavimas su vidinių ir išorinių organizacijų dalyviais įgyvendinant MSP		
E-1	49	Įvairūs specialistai atvykdavo iš asocijuotų narių organizacijų
E-1	53	Dalyvauja sąjungos asocijuotų narių dalyviai pagal meninės saviraiškos poreikius
E-2	31	Itraukties didinimui gali būti naudingi kultūros centrai
E-2	44	Kviečiami orkestrui talkinti ir išorės muzikantai
E-2	12	Kasmet numato bendrus projektus su profesionaliais kolektyvais.
E-2	47	Bendradarbiaujama su kitomis organizacijomis organizuojant klasikinės muzikos koncertus neįgaliesiems žmonėms
E-3	2	Biblioteka pakvietė įgyvendinti projektą su kurčiaisiais – muzikavimo užsėmimus
E-3	38	Dalyvavimas kurčiųjų bendruomenės renginyje.
E-3	33	Pavyko pasirodyti su programa solidžiose erdvėse
E-2	34	Į orkestro veiklą įsijungia ir kitas negalias turintys žmonės
E-2	21	Orkestro muzikantai iš vidinių organizacijos narių
E-2	45	Eksperimentai su muzikantais profesionalais ir profesionaliais muzikos kolektyvais
E-3	37	Šio projekto procese su sveikaisiais veiksmo nebuvo.
E-3	68	Organizatorius renginio „Muzika gydo“
E-3	40	Biblioteka siekia skatinti įvairių grupių žmonių socialinę ir kultūrinę įtrauktį
E-3	42	Bibliotekos atlieka ir sociokultūrinę funkciją
II tema. MSP neįgaliesiems žmonėms - į resursus orientuota praktika		
1 potėmė. Projektų dalyvių asmeninis poreikis kūrybinės veiklos procesui ir/ar rezultatui.		
E-1	26	Žmonės turintys patirtį kultūrinėse veiklose
E-1	57	Į kūrybines stovyklas atvyksta žmonės pagal savo meninius poreikius
E-1	86	Neįgalių žmonių poreikiai saviraiškai priklauso estetinių poreikių bei etinių asmenybės savybių
E-1	90	Pirminė eksperto patirtis –profesionali kūryba ir teatras

E-1	92	Ekspertės įgytos profesionalios patirtys perkeltos į neįgaliųjų kūrybos skatinimą
E-2	4	Profesionali muzikų komanda nori pasiekti meninį lygį ir rezultatų.
E-3	4	Kurčiųjų grupės jaunimas buvo smalsus ir norintis naujų patyrimų
E-3	53	Išskirtinė dalyvių grupė: smalsi ir norinti iš gyvenimo daugiau nei šiuo metu gali
E-2	56	Festivalio dalyvių pedagogai atranda naujas galimybes bendradarbiavimui
E-3	1	Muzikanto smalsumas atveda į įvairius projektus
E-3	2	Įdomu įgyvendinti projektą su kurčiaisiais – muzikavimo užsėmimus
E-1	34	Režisierius –lakūnas-profesionalus aktorius-šiuolaikinės muzikos atlikėjas
E-1	81	Dalyviai išsilavinę ir daug pasiekę kultūrinėse veiklose iš kitų miestų
E-1	91	Ekspertės patirtis visuose Lietuvos teatruose
E-1	99	Ekspertė ilgus metus plėtoja jai įdomias temas.
E-1	102	Fotografijos įjungimas į meninius neįgaliųjų saviraiškos procesus
E-2	6	Ekspertas mėgstantis plačią veiklą
E-3	6	Bandymai pažinti kurčiųjų dalyvių galimybes ir poreikius muzikuojant
E-1	87	Vsis žmonės turi individualius estetinius poreikius nepriklausomai nuo jo galios ar negalios.
2 potėmė. Saugi fizinė ir emocinė aplinka, įgyvendinant MSP neįgaliesiems žmonėms		
E-1	3	Saugios ir kūrybinės aplinkos kūrimas parengiamajame etape
E-1	54	Kūrybinės stovyklos įpastose aplinkose
E-1	54.1.	Vieta areodrome-pirmi metai
E-2	15	Kūrybinės dirbtuvės kartu su neįgaliais žmonėmis
E-2	29	Druskininkai pastovi vieta stovykloms.
E-3	22	Koncertiniame pasirodyje naudojo skirtingus perkusinius instrumentus
E-3	25	Muzikuojanti grupė bendravo ir kitais neformaliais būdais
E-3	63.1.	Mintis apie neįgalių žmonių savijautą institucinėje tvarkoje
E-3	64	Kūrybiniame santykiyje atsiranda įsitraukimo ir susidomėjimo emocija
E-2	28	Stovyklose muzikinės repeticijos derinamos su rekreacinėmis veikloms
E-1	32	Nauja pastatymo erdvė
E-1	33	Nauji patyrimai pastatymo metu susiję su areodromu ir jo veikla
E-1	48	Žmonės kviečiami į stovyklas kūrybinei veiklai
E-2	30	Kūrybinių stovyklų apinka vis kita
3 potėmė. Bendruomenės ryšiai ir tradicijos įgyvendinant MSP		
E-1	23	Žmonių su negalia organizacijos teatro trupės dalyviai
E-1	35	Su neįgaliaisiais žmonėmis dirba ir labai žymūs kviestiniai menininkai.
E-1	36	Pastatymo dalyviai nori pagerbti mirusį menininką savo veikalo pristatymu.
E-1	39	Pasižiūrėti operos susirenka nariai iš visos Lietuvos- 19 organizacijų

E-1	41	Socialiniai darbuotojai apmokomi menų terapijos metodų
E-1	44	Pasitelkiami lektoriai iš Ukrainos.
E-1	45	Ilgalaikis bendradarbiavimas su užsienio partneriais.
E-1	46	Sąjungos organizacijos regionuose turi savo kolektyvus ir renginius.
E-1	47	Regionuose dominuoja tradicinė liaudies muzika
E-1	82	Dalyviai turi patirtį dalyvaudami muzikinio teatro grupėse savo organizacijose
E-1	97	Profesionalūs menininkų-kolegos požiūris į pasirinkimą dirbti su neįgaliais žmonėmis
E-2	5	Originalus kelias bendro muzikavimo startui
E-2	9	Orkestras vienija skirtingus Lietuvos padalinius
E-2	18	Platesnę veiklą organizuoti trūksta finansavimo
E-2	26	Orkestro projektas subūrė bendruomenę, turinčią savo tradicijas
E-2	38	Konkursas atskleidė talentus ir atvėrė naujų projektų galimybes
E-2	43	Vidinis mokytojų profesionalų kolektyvas groja su Neįgaliais žmonėmis kartu
E-3	7.1.	Kurčiųjų organizacijos iniciatyvos
E-3	36	Pasirodymas džiaz festivalio dalyje - Muzika gydo
E-3	39	Muzikuojantys priklauso kurčiųjų organizacijai
III tema. Proceso ekologiškumas - įvairiapusiai MSP dalyvaujančių individų, socialinių grupių ir socialinių partnerių santykiai		
1 potėmė. Meninių projektų įgyvendinimo tikslai, formos ir priemonės atskirose bendruomenėse.		
E-1	68	Performaso žanras suteikia laisvę improvizuoti
E-1	69	Kitaip nei įprastiniame teatre
E-1	16	Paskutinis projektas- performanso technikų ir operos kaip siektino rezultato sujungimas
E-2	7	Organizuojami muzikuojančius buriantys renginiai
E-2	8	Idėjos išvystymas į orkestro veiklą
E-2	10	Veikloje sujungiami kelių svarbių renginių ir kolektyvų tikslai
E-3	35	Pasirodymas tracinams Motinos dienos minėjime
E-2	32	Po kūrybinių dirbtuvių rezultatų pristatymas visuomenei matomose erdvėse
E-3	62	Buvo surengtas viešas koncertas – labai jautrus irvykęs
E-1	29	Skirtingos meno kryptys ir samprata neįgaliųjų žmonių bendruomenėse
E-1	38	Sąjungos jubiliejų proga bendruomenė stato operą
E-1	40	Sąjunga rūpinasi savo kutūros žmonių tobulinimu
E-1	42	Muzikos kolektyvų vadovai tobulinasi
E-1	50	Kompetencijų tobulinimas vyksta
E-1	56	Pasitelkiamos įvairios priemonės ir formos originalioms idėjoms įgyvendinti

E-1	93	Ankstesnė patirtis neįgaliųjų organizacijose – agitbrigadų kultūra
E-2	2	Muzikinės veiklos kryptis
E-2	14	Vadovai profesionalai atskirai aptaria repertuarą, tiksus, įgyvendinimo būdus.
E-2	16	Pandemija koreguoja repeticijų pobūdį
E-3	9	Išsikeltas papildomas tikslas- viešai pasirodyti
E-3	41	Tikslų išsikėlimas labiau motyvuoja įsitraukti ir siekti rezultato
E-2	72	Vykstantys projektai aprėpia tiek kultūrinės, tiek ugomąsias, tiek švietėjiškas funkcijas
E-3	11	Kitokia ankstesnė muzikinė jaunimo veikla bendruomenėje
E-1	14	Sukurti meniniai produktai pristatomi tarptautiniuose festivaliuose.
E-1	19	Vertinama iš teatro kritikų pusės
E-1	43	Kviečiami žmonės tobulinti iš regionų
E-2	24	Kitiems neįgaliesiems siūloma socializacijos stovyklos
E-2	27	Kūrybinėse stovyklose vykdomos bendruomenę telkiančios veiklos
E-2	35	Kelionių išvykų metu siekiama dalyvauti be šeimos narių
E-2	36	Kelionėse prioritetas neįgaliesiems žmonėms
E-1	20	Svarbūs edukaciniai(švietėjiški) tikslai
E-2	14	Vadovai profesionalai atskirai aptaria repertuarą, tiksus, įgyvendinimo būdus.
E-2	54	Perliukų festivalis-konkursas kitokio pobūdžio veikla
E-2	55	Nuoseklus procesas ieškant talentingų neįgalių turinčių vaikų
E-2	79	Regiono kolektyvų meninį lygį galėtų pagerinti profesionalaus jaunimo įsiliejimas į vadovų gretas
2 potėmė. Meninės priemonės ir interakcijos įtraukiant neįgalius žmones į MSP		
E-1	9	Muzika artimai siejama su kitomis meninės raiškos priemonėmis
E-1	10	Integruotos meninės raiškos formos, žodis sukuria bendrą paveikslą
E-1	11	Tarpdiscipliniškumas (kitų meninių formų įtraukimas) gimsta iš muzikos
E-1	67	Naudojamos šiuolaikinės muzikos kūrimo improvizacinės technikos
E-1	111	Svarbus aspektas – bendra (kolektyvinė) kūryba
E-1	112	Procesą padeda valdyti taikomi muzikos terapijos metodai
E-1	139	Neįgalūs žmonės gali šokti be vežimėlių
E-2	13	Orkestro veiklos pagrindas – kūrybinės dirbtuvės
E-2	17	Programos ruošiamos pasirodymų ir bendravimo tikslais
E-2	15	Kūrybinės dirbtuvės kartu su neįgaliais žmonėmis
E-3	64	Kūrybiniame santykiyje atsiranda įsitraukimo ir susidomėjimo emocija
E-3	66	Parengiamasis darbas irgi vyko su perkusija ir kitų instrumentų tyrinėjimu ir improviavimu
E-3	67	Gyvos muzikos ir judesio sinbiozė improvizacijose
E-1	69	Kitaip nei įprastiniame teatre
E-1	90.1.	Ekspertei įdomi garso ir kitų medijų sintezė

E-3	20	Pirmame koncerte grojo kartu su būgnininku- jis padėjo jausti ritmą
E-3	30	Netikėtas naujų pojūčių atradimas skatino įsitraukti dalyvius
E-3	7	Vadovo patyrimas, kad kurtieji kūnu jaučia būgnu grojamą ritmą.
E-3	7.1.	Ritmiškumo pojūčio kurčiuosiuose atradimas paskatino eksperimentuoti.
E-2	68	Neįgalių žmonių sociokultūrinė veikla, terapija, kultūrinė veikla yra supainiotos sąvokos
E-3	19	Kartais pasitikdavo stipresnes garso bangas
E-3	26.1.	Vibracijas buvo siekiama jausti kūnu didelio perkusinio instrumento pagalba
E-3	29	Kūrybinis instrumentų specifikos naudojimas
E-3	17	Pirmieji muzikavimo pratimai per savo ir kito kūno pajautimą.
E-1	58	Įrašant garso takelius naudojami MT metodai
E-1	110	Kūrybos procese siekiama ieškoti bendrų idėjų tarp visų dalyvių, kol išvystoma viena
E-1	114	Kūrybos procese naudojami ir kiti metodai
E-3	67	Gyvos nuzikos ir judesio sinbiozė improvizacijose
E-3	23	Pradinis etapas susijęs su bandymais ir muzikavimo idėjų pritaikymu
E-3	24	Koncertui grodavo konkrečią ritminę kompoziciją
E-2	74	Pandeminiu laikotarpiu veikla vyksta skirtingai
E-1	13	Tarpdisciplininio meno panaudojimas turi paruošiamąjį poveikį kūrybiškumui atsiskleisti
E-2	49	Regionuose veikia savarankiškos orkestro grupės
3 potėmė. Požiūris į pokyčius vykstančius dalyvių ar bendruomenės santykiuose		
E-1	78	Atsiliepimai liudija apie neįgaliųjų savivokos ir savivertės stiprinimą.
E-1	130	Režisieriaus pasikeitimas dėl pandemijos
E-1	79	Bendruomenės nariai didžiuojasi savo neįgalių žmonių pasiekimais.
E-1	138	Dėl nepatyrusio režisieriaus kilo dalyvių nepasitenkinimas dėl jų galimybių neįvertinimo
E-1	140	Dėl požiūrio į neįgaliuosius ribojamos jų galimybės
E-1	7	Profesionalių menininkų egocentiškumo mažėjimas dalyvaujant performansų procese.
		Neįgaliųjų gebėjimus nepatyręs režisierius nuvertina
	123	Požiūris į negalią turintį žmogų susijęs su negalia
E-2	39	Neįgalių žmonių kompetencijų ugdymas – didelė paspartis tiek jam-tiek šeimai
E-2	40	Neįgalių žmonių dalyvavimas muzikinių kolektyvų veiklose suteikia atokvėpį ir viltį dėl vaikų tobulėjimo
E-2	41	Kelionių metu ugdomas neįgalių žmonių savarankiškumas
E-3	43	Didelis vadovo džiaugsmas repeticijų metu dėl muzikuojančių pasiekimų

E-3	46	Eksperto pasitenkinimas, kad rezultatas vis tiek buvo geras
E-3	59	Neįgaliųjų žmonių emocijos tokios pačios, žmogiškai suprantamos
E-3	60.2.	Grupės nariai pasiūlė dalyvauti veiklos ir susitikimų
E-3	52	Tikslo siekimas mobilizavo ir drausmino, skatino bendrą atsakomybę
E-1	4	Meninio produkto kūrimas
E-3	47	Sąsajos tarp pandemijos sukurtomis izoliacijos sąlygomis ir negalios nulemta izoliacija
E-3	60	Girdėjimo negalią turinčių jaunuolių noras būti bendruomenės dalimi surengiant šventę.
E-3	49	Noras muzikuoti išliko ir po tam tikro laiko
E-2	92	Tinkamas vaikų socializacijos stovykloje pavyzdys
E-2	61	Perliuko festivalis atvėrė kelią
E-2	60	Regos negalią turinčių merginų sėkmės pavyzdys
E-2	59	Muzikuojančių neįgalių žmonių pažanga priklauso nuo negalios pobūdžio
E-1	94	Sunkus modernaus meno kelias į neįgalių žmonių bendruomenes
E-1	95	Abejonės dėl modernaus ir profesionalaus meno dermės su esama kultūrine patirtimi
E-1	96	Neįgalieji patys pradžioje sunkiai priėmė modernų meną
E-1	71	Pamąstymas apie pokyčius bendruomenėje
E-1	74	Bendruomenės narių pasirodymai projektuose bei teigiamas grįžtamasis ryšys stiprina bendruomenės ryšius
E-3	60.1.	Atsakomybė ir pareiga pasiekti, kad šventė būtų turtingesnė
E-1	136.1.	Dėl požiūrio į neįgaliuosius ribojamos jų galimybės
E-2	58.1.	Pokyčius lemia negalios pobūdis
IV tema. Bendruomeninės MT išpildymas		
1 potėmė. Dėmesys neįgaliojo žmogaus galimybių plėtotei ir vystymui		
E-1	64	Skatinama meninė saviraiška padedanti stiprinti pasitikėjimą ir gerinti savijautą
E-1	126	Neįgaliojo užaugimo meninėse veiklose sėkmės istorija
E-1	84	Dalyviai 10 metų laiką buvo ugdomi ir pasirengę dalyvauti muzikinėse veiklose.
E-1	62	Keliami tikslai suprasti procesus
E-2	66	Tikėjimas, kad visi žmonės, kurie dalyvauja stovyklose, repetuoja, koncertuoja, keičiasi
E-2	100	Sėkmingas žmogaus atsiskleidimo pavyzdys
E-2	101	Dainavimas veiklose jam padėjo išlaisvėti
E-3	12	Darnos muzikuojant siekimas pasitelkiant jusles
E-3	15	Pirmi mėginimai – muzikuoti ritmus
E-3	18	Pratimas leido siekti pažangos
E-3	63	Emocija koncerto metu pakeitė negalią turinčių žmonių veido išraiškas – neimantė negalios

E-1	6	Neįgalaus žmogaus individualūs pokyčiai (emocijos, savivertė)
E-1	63	Siekama, kad dalyviai turėtų naujų patyrimų
E-1	85	Neįgalieji menininkai yra išugdyti būti laisvi scenoje
E-1	141	Neįgalūs žmonės gali daugiau
E-2	19	Asmeninė nuomonė dėl muzikinės veiklos reikšmės neįgaliesiems žmonėms
E-2	23	Keliami ugdomieji tikslai atskiriems individams
E-2	70	Eikalinga atskirti mėgėjus ir tuos, kurie gali eiti į priekį
E-2	99	Dalyvavimas yra laisvas, be prievartos, tačiau siekiant ugdyti žmogų.
E-2	102	Siekis, kad dalyviai tobulėtų
E-2	103	Atsižvelgiama į dalyvių galimybes
E-3	21	Procese buvo naudojami ir basų kojų metodas leidžiantis geriau pajusti vibracijas
E-3	26	Pasitelkiami netradiciniai instrumentai (indėniškas būgnas) potyrių įvairovei
E-3	27	Tibetietiški dubenys padėjo vystyti kūno pojūčius
E-3	27.1.	Siekama išugdyti natūralų kūno jautrumą garsams
E-3	44	Supratimas, kad grupės dalyviai jaudinasi pasirodymo metu
E-3	45	Įgytos patirtys ir kūno jautrumas pasirodymų metu nublankdavo dėl jaudulio emocijos
E-3	13	Muzikavimas negirdint – įmanomas užsiėmimas
E-1	70	Saviraiška ir savo naujų galimybių atradimas didina dalyvių savivertę.
2 potėmė. Neįgalių žmonių gerovės ir gyvenimo kokybės siekis		
E-1	21	Vertinamas veiklos poveikis individui ir sociumui
E-1	18	Teatralai analizuoja įvairiais aspektais poveikiu neįgaliam žmogui, žiūrovui, rezultatao prasme.
E-1	20	Vertinamas sukurto meninio produkto indėlis į kultūros ir meno erdvę
E-2	64	Siekama sudaryti sąlygas oriai kultūrinei veiklai ir pristatyti neįgalios žmonės visuomenei
E-2	67	Muzikuoja su profesionalais, tobulina meistriškumą
E-2	73	Reikalinga, kad visiems neįgaliesiems žmonėms būtų sudarytos sąlygos
E-2	75	Dalyvaujantys veiklose pandemijos metu turėjo geresnę gyvenimo kokybę
E-3	34	Neįprasta muzikavimo ir bendravimo forma stebino kitus bendruomenės narius
E-3	48	Neįgalieji atskleidžia savo galimybes
E-3	50	Negirdintys žmonės procse atrado tai, kuo jie nesinaudoja
E-3	51	Įgalinimas – metafora apie paukščių jauniklių skraidymą.
E-2	34	Į neįgalių žmonių orkestro veiklą įsijungia įvairios negalios turintys žmonės
E-1	59	Pokyčio siekiama senesniuose projektuose kur buvo daroma tiriamoji veikla

E-2	67	Muzikuoja su profesionalais, tobulina meistriškumą
E-1	65	Meninių projektų veiklos skiriasi nuo kitų kultūrinių veiklų savo tikslais
E-3	28	Jaunos šeimos darnos siekis
E-2	37	Visuomeninė, altruistinė veikla
E-3	14	Supratimas dalyviams, kad muzikavimas kurtiesiems gali būti papildoma bendravimo priemonė laisvalaikiui
E-3	32	Noras pabūti savo bendruomenėje ir pasidalinti
E-1	123	Požiūris į negalią turintį žmogų susijęs su negalia
E-1	137	Organizatorių patirtis turi įtakos neįgalių žmonių atsiskleidimui.
E-2	25	Repeticijos - bendravimo forma
E-1	124	Ekspertės įsipareigojimas dėl neįgaliųjų menininkų gerovės
E-1	125	Meninė saviraiška tapo neįgaliųjų gyvenimo būdu.
E-2	62	Kitas autizmo spektro sutrikimą turinčios merginos sėkmė
V tema. Visuomeninė bendruomeninės MT misija		
1 potėmė. Neįgalaus žmogaus įvaizdžio keitimas.		
E-1	136	Neįgaliųjų šeimų bendruomenė galėjo pamatyti pastatymą
E-1	20	Svarbūs edukaciniai (švietėjiški) tikslai
E-1	75	Bendruomenės psichosocialinė aplinka gerėja
E-1	73	Bendruomenė pamato savo narių gebėjimus
E-2	20	Reikšmingas indėlis šviečiant visuomenę
E-2	53	Nešama pozityvi žinia apie neįgalių žmonių gebėjimus ir mažinama visuomenės stigma
E-3	57	Žinia neįgaliesiems žmonėms, kad jie gali daug daugiau
E-3	70	Sukuriamas estetiškas rezultatas rodo ne atskirtį, bet jungtį
E-1	98	Modernaus meno įsiliejimas į neįgaliųjų bendruomenių kultūrą buvo sudėtingas procesas
E-1	27	Dalyvė įvertinta nacionaliniu lygiu
E-1	77	Bendruomenės nario mintys po pastatymo peržiūros
E-1	103	Lyginama kūno ir gamtos įvairovė.
E-1	115	Dvilypis projektų tikslas – visuomenės terapijos ir neįgalaus žmogaus įvaizdžio keitimas, jo psichosocialinės gerovės siekimas
E-2	1	Organizacijos tikslai
E-2	3	Intelektu negalią turinčių žmonių integracija
		Požiūrio į neįgalių žmonių įsitraukimą pokytis organizacijoje
E-3	58	Siekis įgalinti neįgalias žmones tobulėti ir padaryti daugiau
E-1	108	Libretas atspindi žmogaus organizmo biologinį ir cheminį pradą.
2 potėmė. MSP neįgaliesiems žmonėms - socialinės įtraukties procesus skatinanti priemonė		
E-3	56	Neįgaliųjų žmonių socialinės įtraukties situacija yra geresnė nei anksčiau
E-2	54	Perliukų festivalis-konkursas skirtas įtraukti daugiau neįgalių žmonių į menines veiklas

E-2	55	Nuoseklus procesas ieškant talentingų neįgalių turinčių vaikų
E-2	63	Siekama sunkiai įgyvendinamos neįgalių žmonių įtraukties idėjos įgyvendinimo
E-2	91	Kartu veikiant socialinė įtrauktis ateina savaime
E-1	117	Ankstesnis neigiamas patyrimas dėl žmonių reakcijų į neįgalius artistus
E-1	118	Neigiamas visuomenės požiūris glumino
E-1	119	Dabartinės visuomenės reakcijos pasikeitusios
E-2	58	Festivalyje kviečiami dalyvauti ir gabūs įgalieji vaikai ir kolektyvai
E-3	33	Pavyko pasirodyti su programa solidžiose erdvėse
E-1	116	Projektais siekiama visuomenės nuomonės pokyčio
E-1	120	Pagrindinis tikslas- neįgalaus žmogaus įvaizdžio keitimas
E-2	32	Po kūrybinių dirbtuvių rezultatų pristatymas visuomenei matomose erdvėse
E-2	42	Dalyvauja koncertuose su žinomais kolektyvais
E-2	69	Dalyvavimas sociokultūrinėse veiklose padeda išvengti atskirties
E-2	71	Tikėjimas, kad neįgalūs žmonės gali pasiekti tikrai daug profesionaliame mene
E-2	91	Kartu veikiant socialinė įtrauktis ateina savaime
E-1	72	Meninių socialinių projektų –operų pristatymuose dalyvuoja bendruomenės nariai
E-1	76	Svarbus kitų bendruomenės narių priėmimas ir pasisakymai
E-1	76.1.	Bendruomenės narių atsiliepimai viešinamai asociacijos FB
VI tema. Bendruomeninė MT - refleksyvi praktika		
1 potėmė. Dalyvių grįžtamasis ryšys MSP		
E-1	5	Refleksija, poveikio analizė, tyrimai.
E-1	17	Plačiai psitатыtas projektas vertinamas teatro kritikų
E-1	122	Grįžtamasis ryšys gaunamas ir per jų reiškiamą dėkingumą ir pažangą
E-1	127	Teigiami pokyčiai yra nuolatinis grįžtamasis ryšys
E-2	94	Po įvykusių renginių profesionalai aptaria rezultatą atskirai
E-2	95	Su sutrikusio intelekto žmonėmis kalbamas siekiant juos paskatinti
E-3	72	Minčių apsikeitimas, nuolatinis reflektavimas vyksta proceso metu
E-3	73	Bendra veikla ir natūralus santykis – džiuginanti veikla
E-1	31	Smalsu apie naujų menininkų dalyvavimo patirtį
E-1	129	Operos atsiliepimus būtų įdomu sužinoti
E-1	129.1.	Stereotipinis nepatyrusio menininko neįgalių žmonių gebėjimų vertinimas
E-1	134	Reflektuojama prieš kiekvieną naują pasirodymą siekiant meninio rezultato
E-2	96	Kito tipo veiklose jaunimas turintis kitokias negalias dažnai taiko refleksijas
VII tema. Bendruomeninė MT - etikos principais paremtas procesas		

1 potėmė. MSP proceso organizavimo etiniai aspektai		
E-1	101	Analogija tarp Žmogaus ir Žemės kaip begalinės egzistencinės įvairovės
E-3	69	Negalių turinčių žmonių įtrauktis jau tampa kultūriniu reiškiniu.
E-2	97	Sceninė kultūra – svarbi pasirodymo dalis
E-2	98	Žmogaus orumas- pagrindinė vertybė
E-2	104	Etiniai klausimai aktualūs sprendžiant buitinius klausimus
E-2	105	Svarbiausią neįgalių žmonių orumo klausimą vis dar tenka ginti projektuose.
E-1	52	Tyrimams pasitelkiami kompetetingi specialistai
E-1	60	Atliktas fenomenologinis tyrimas apie žmones su negalia pirmą kartą dalyvaujančių kultūrinėse veiklose.
E-1	128.1.	Atlikta pavienių tyrimų
E-3	71	Jungtis tampa svarbesnė už biurokratinius ribojimus
E-2	76	Bendruomenei formuotis sunku dėl biurokratinių kliūčių
E-1	145	Su dalyviais derinami klausimai dėl subtilių klausimų (nuogo kūno demonstravimą).
E-1	146	Tariamasi su pačiu neįgaliuoju ar jo globėjais
E-1	147	Suaugę neįgalieji yra atsakingi už save
E-1	142	Etiniai dalykai yra svarbūs su proto negalių turinčiais.
E-1	144	Derinama su proto negalių turinčių žmonių artimaisiais.
E-1	128	Įgyvendinant projektus atliekami tyrimai
E-1	121	Grįžtamasis ryšys apie projektų naudą bendruomenėje gaunamas atiekant tyrimus
E-1	60	Atliktas fenomenologinis tyrimas apie žmones su negalia pirmą kartą dalyvaujančių kultūrinėse veiklose.

Tyrimo dalyvių- MSP dalyvių- žmonių su negalia (neįgalių menininkų) - interviu kodai (N1,N2, N3)

I tema. Dalyvavimas – įsitraukimas, partnerystės idėjos palaikymas, proceso dalyvių bendradarbiavimas.		
1 potėmė. Ilgametis dalyvavimas ir partnerystė meniniuose socialiniuose projektuose		
N3	1	Po regėjimo netekimo atsirado laiko MSP patirtims
N1	8	Suvokimas, kad reikia kažką daryti
N1	9	Ryžtas keisti savo gyvenimą ir veiklą atradimas
N1	10	Noro dainuoti išsakymas
N1	21	Neįgaliųjų aktorių grupė kartu dalyvauja įvairiuose pastatymuose.
N3	10	Ilgametis bendradarbiavimas meniniuose socialiniuose projektuose.
N2	25	Kasmet dalyvaujantys profesionalai drąsiai jaučiasi su neįgaliais žmonėmis
N2	1	Įsitraukimui padėjo individualūs muzikos užsiėmimai
N3	14	Projektų vadovė kviesdavo dalyvauti
N3	9	Neįgaliųjų organizacija pradėjo kviešti į savo projektus
N1	15	Dalyvavimo pradžia - teatriukas
N1	16	Pradžia - individualios kūrybinės patirtys
N2	4	Dalyvavimas ir partnerystė projektuose trunka ilgai
N1	1	Tapimas neįgalia iš esmės pakeitė gyvenimą
N1	2	Šeimos palaikymas ir pagalba dalyvaujant MSP
N1	38	Neįgalus žmogus gali būti patyręs aktorius.
N1	44	Dalyvaujantys profesionalai atlieka sukurtą muziką
N1	45	Sudėtingą partiją gali atlikti profesionalės.
N3	34	Dauguma performansų dalyvių gali vadinti save susiformavusia bendruomene
2 potėmė Visų dalyvių bendradarbiavimas MSP procese		
N3	28	Idėjų atranka ir pritaikymas natūralus performanso reiškinys
N3	29	Daug neįgaliųjų pasiūlytų idėjų būna įgyvendinta
N2	19	Reikia kitų pagalbos mokantis tekstus
N1	41	Kolektyvinėje kūryboje būtini kompromisai
N3	56	Kiekvieno suvokimas ir indėlis yra savitas
N1	18	Spektakliuose vyrauja partnerystė tarp skirtingų menininkų ir neįgaliųjų
N1	14	Šeimos įsitraukimas į veiklas
N1	37	Neįgalūs žmonės rodo iniciatyvą dalyvauti įvairiose scenose
N1	68	Neįgalieji ir profesionalūs menininkai susitelkę ir geranoriškai vienas kitam

N1	32	Kūryboje visi neįgalūs žmonės ir sveikieji jaučiasi lygūs
N1	33	Kiekvienas galėjo siūlyti savo idėjas
N1	34	Nepamirštamas kūrybos procesas
II tema. MSP neįgaliems žmonėms - į resursus orientuota praktika		
1 potėmė. Neįgalių menininkų muzikiniai ir kiti pomėgiai		
N1	3	Vaikystės muzikos patyrimai
N1	5	Lydėjo meniniai polinkiai kasdieniame gyvenime
N2	47	Geriau supranta muziką, kuri yra aktuali ir turi ritmą ir aiškų tekstą.
N2	48	Paskutinėje operoje daug neaiškumų- per sunku
N2	8	Dainuoti mokosi su dainavimo mokytoja
N3	2	Muzikavimo instrumentais patirtis
N3	3	Bendraminčių kapelos subūrimas
N3	6	Veikla teatro grupėje
N3	24	Dalyvauti skatina naujos patirties poreikis
N1	58	Talentingas pasirodymas suteikia džiaugsmo
N2	14	Džiaugsmas, kad buvo priimtas ir pripažintas
N2	12	Įsimintina ir drąsos suteikusi veikla pirmoje stovykloje
N2	51	Aiškų pasirinkimas ir savo galimybių įvertinimas
N2	54	Šiuolaikinė muzika – sudėtingas menas
N2	61	Sudėtingas lotyniškas tekstas per sunkus neįgaliam dalyviui
N2	62	Sunku gauti pagalbą mokantis sudėtingus dalykus
N1	3	Vaikystės muzikos patyrimai
N1	4	Tėvų įtaka renkantis profesiją
N1	5	Pomėgio muzikuoti atsisakymas dėl šeimos
N1	5	Lydėjo meniniai polinkiai kasdieniame gyvenime
N1	6	Neviltis ir bendravimo sunkumai po avarijos
N1	7	Dukros nutolimas ir gėdijimasis neįgalios mamos
N1	55	Ne visi žmonės prilimpa meninėse veiklose.
N3	8	Apribojimų metu stengiasi muzikuoti nuotoliu su bendraminčiais
N3	51	Pozityvus asmeninis požiūris į naujoves ir iššūkių paieška
N3	52	Neįgalaus žmogaus noras priimti dar sudėtingesnius iššūkius.
2 potėmė. Saugi ir įgalinanti aplinka kūrybinėje bendruomenėje		
N2	15	Kūrėjų bendruomenės palaikymas ir įgalinimas
N2	64	Priimtinas meninis konceptas sukuria emocinį saugumą
N2	67	Neįgaliojo kūrybos atmetimas gali jį skaudinti
N2	68	Neįgalų žmogų nepasitikėjimas žlugdo
N2	75	Projekto vadovei neįgalių žmonių pagarba ir meilė.
N1	25	Palaikymas prieš naują patyrimą – skraidymą.
N1	11	Didelis pasitikėjimas ir stiprus ryšys su specialistu/muzikos terapeutu

N1	65	Procesui vadovaujančios asmenybės buria artistus arba atstumia
N1	69	Stiprus ryšys ir pasitikėjimas meninių socialinių projektų vadove.
N3	15	Projektų vystymas turi stabilią vietą
N3	17	Operos kita fizinė aplinka kėlė naują iššūkį nematančiam žmogui
N3	18	Nenumatyti pakeitimai projekto pristatymo dieną neregui kelia didelį stresą
N3	19	Pasitenkinimas įveikus sunkumus
N3	20	Projekto vadovė gerai pažįsta savo neįgalius dalyvius ir gina jų teisę dalyvauti
N3	31	Performansuose kasmet miela sutikti savus žmones ir su jais pabendrauti
N2	13	Pirmas viešas dainavimo bandymas
N3	25	Nauji pojūčiai ir galimybių išbandymas skraidant lėktuvu.
N2	20	Organizuojamos tradicinės stovyklos
N2	22	Nepamiršama operos dalis-skraidymo lėktuvu patyrimas
N2	24	Naujos fizinės erdvės išbandymas
N2	29	Projektų vadovės iniciatyvumas
N2	71	Vadovai sugeba organizuoti keliones neįgaliesiems žmonėms
N2	73	Neįgalieji atviri bendradarbiavimui
N1	28	Pilotas-aktorius kūrė saugumo jausmą.
N1	50	Performanso kūryba vyko ribotoje erdvėje ir laike keletu etapų
N1	64	Režisieriaus asmenybės patrauklumas kūrė pasitikėjimą
N3	4	Pasitikėjimas įgalina neįgalų žmonių lyderystei
N3	47	Įvairi aplinka įgalina ir įtraukia
N3	16.1.	Projekto vadovo pozityvus požiūris į neįgaliųjų žmonių įgalinimą meninio pastatymo procese

III tema. Proceso ekologiškumas - įvairiapusiai MSP dalyvaujančių individų, socialinių grupių ir socialinių partnerių santykiai

1 potėmė. Meninės interakcijos MSP neįgalių menininkų akimis

N2	5	Meniniuose projektuose patinka būti lygiaverčiu su kitais žmonėmis
N2	30	Operos naujokams profesionalams buvo sunku taip pat
N2	42	Neįgalieji stengiasi labiau nei sveikieji
N2	49	Negalėjimas suprasti kelia pyktį ir skatina pasitraukti
N2	50	Pasirinkimas suprantamo veiksmo – skraidymo ir pasakojimo
N2	52	Vadovai bando įkalbėti
N2	53	Kylantys ginčai dėl estetinių standartų
N2	55	Šiuolaikinį meną profesionalai supranta geriau
N2	56	Gebėjimas ginti savo nuomonę ir požiūrį
N2	72	Neįgaliųjų nereikia bijoti ar pernelyg saugoti
N1	35	Pastatymo režisierius ir dailininkai turi savo spektaklio viziją
N1	36	Neįgalūs žmonės aktyviai siūlo sprendimus ir siekia įsitraukti į veiksmą.
N1	39	Patiko savarankiška dainavimo improvizacija
N1	40	Apgailestavimas, kad ne visos neįgaliųjų iniciatyvos buvo panaudotos

N1	46	Neįgalūs žmonės rodo iniciatyvą savarankiškoms improvizacijoms
N3	27	Laisvė improvizuoti - motyvuojanti performanso veikla
N3	32	Mokymais iš kitų dalyvių
N3	33	Buvimas kartu ir bendravimas praturtina visą buvimo laiką stovykloje
N3	39	Neįgalūs žmonės dažnai nesupranta šiuolaikinio meno sprendimų
N3	53	Estetinis atlikimo rezultatas tampa visiems reikšmingas, kai visi yra kūrėjai
N3	55	Išgyvenę kūrybinį procesą neįgalieji patys vertina savo kūrybos produktą.
N3	57	Performanso procesas suteikia asmeninę prasmę neįgaliam žmogui
N3	43	Žmonėms be patirties sunku suprasti ką jie veikia ir kas iš to
N3	88	Pasidalinimas apie neregio jausmą scenoje.
N3	23	Neįgaliojo kūrybinės improvizacijos režisierius įtraukia į galutinį veiksmą.
N3	42	Performanso pajauta atsiranda po kelių sezonų
N2	7	Veiklos tiek muzikinės tiek teatro
N2	16	Opera motyvavo dėti pastangas ją atliekant
N2	17	Neįgalių ir profesionalių aktorių grupės bendras kūrybinis darbas
N2	23	Neįgalaus menininko rolė spektaklyje
N2	32	Rolė - pasakojimas apie skrydį
N2	33	Neįgalieji turėjo labiau pagalbinę rolę scenos veiksmui
N2	44	Suprato ką reiks daryti, tačiau spektaklio pastatymo idėjos
N2	45	Sudėtinga suprasti tiek neįgaliems artistams, tiek ir žiūrovams
N2	46	Sunku suprasti šiuolaikišką muziką ir veiksmą
N1	26	Naujo patyrimo priėmimas ir vertinimas
N1	47	Įsimintina ir svarbi vokalinė improvizacija procese.
N1	48	Savarankiška vokalinė improvizacija
N1	49	Integruota judesio ir piešimo veikla.
N1	62	Paprastas operos idėjos apibūdinimas
N1	63	Pamąstymas apie kūrinio pavadinimą
N3	21	Pasidžiaugimas savo įsitraukimu ir didesnės atsakomybės perėmimu procese
N3	30	Performasas - visų bendra kūryba
N3	54	Kartais kiti žmonės nesupranta performansų esmės.
2 potėmė. Pokyčiai neįgalių žmonių ir bendruomenės santykių kontekste		
N2	2	Pradžioje bendrauti buvo sunku
N2	6	Bendravimas su profesionalais sustiprina
N2	26	Sunki ir nejauki pradžia pirmais metais profesionalų ir neįgalių žmonių bendravime
N2	31	Bendravimas pasikeičia, kai žmonės geriau vieni kitus pažįsta
N1	12	Reikalingumo jausmas ir savirealizacijos pojūtis įsijungus į menines veiklas.
N1	51	Šeima sutvirtėjo kai abu pradėjo dalyvauti meninėse veiklose

N1	31	Neįprasti ir malonūs pojūčiai - naujos galimybės
N3	12	Patirties pritaikymas savo saviraiškos ir kūrybiškumo grupės veikloje
N3	81	Svarbus patyrimas - tobulėjimas
N3	83	Patyrus negalią asmeninis įsivaizdavimas apie galimybes buvo labai menkas
N3	85	Išsiplėtęs pažinčių ratas vėl suteikia naujas galimybes
N3	13	Įgytos muzikos improvizavimo patirties pritaikymas
N3	89	Dalinantis jautiesi reikalingas
N3	40	Sunku improvizuoti pradžioje
N3	39	Improvizacija buvo neįprasta muzikavimo forma
N3	42	Performanso pajauta atsiranda po kelių sezonų
3 potėmė. Neįgalių žmonių skirtingos MSP patirtys		
N2	18	Intensyvios repeticijos kiekviename projekte
N2	21	Kasmet netikėtumo ir kūrybingumo laikas stovykloje
N2	36	Įsimintini prisiminimai apie dalyvavimą su projektu Šviečiantis miestas
N2	43	GeoOpera - sudėtingas kūrinys
N2	57	Sudėtingas ir ilgas kūrinys
N2	65	Kitų projektų įsimintinos patirtys
N1	17	Kitame projekte taikomi kiti metodai
N1	19	Gera emocija prisimenet savo rolę ankstesniame spektaklyje
N1	20	Malonus prisiminimas iš ankstesnių projektų
N3	5	Meninė veikla tuo metu neatitiko lūkesčių
N3	7	Ilgalaikė meninė veikla kituose projektuose
N3	16	Ankstesnių projektų pristatymai Vilniuje
N3	26	Kiekvienas performansas reikalauja prisitaikymo
N3	64	Įsimintini prisiminimai apie dalyvavimą su projektu Šviečiantis miestas
N3	80	Mažesnę patirtį turintiems žmonėms įgytą patirtį reikia pritaikyti, kad priimtų
IV tema. Bendruomeninės MT išpildymas		
1 potėmė Neįgalių menininkų įžvalgos apie jų pačių pažangą		
N2	3	Dalyvavimas meninėse veiklose paskatino drąsiau bendrauti
N1	13	Kūrybinė aplinka sukuria sąlygas išreikšti savo jausmus
N1	27	Emocionalus ir išraiškingas pasakojimas apie naują patyrimą skrendant sklandytuvu
N3	21/1.	Neįgalieji tą patį rezultatą gali pasiekti kitais būdais
N3	82	Asmeninių galimybių ribų išplėtimas
N3	83	Patyrus negalią asmeninis įsivaizdavimas apie galimybes buvo labai menkas
N2	9	Pasikeitė mąstymas dėl savo negalios apribojimų

N2	10	Neįgalūs žmonės gali parodyti, kad kažką gali
N3	44	Vyresni žmonės retai analizuoja savyje vykstačius pokyčius.
N3	83	Dalyvaujant MSP išsiplėtė galimybės
2 potėmė. Neįgalūs žmonės įsiginina MSP veiklose		
N2	11	Svarbus įsigininimo procesas
N2	28	Meninės veiklos padeda judėti ir gyventi
N2	40	Neįgalieji vežimėlyje įsiginina judėjimui
N1	29	Skraidymo patyrimas įgalino spektaklio dalyvius
N1	52	Veiklos motyvuoja būti pasitempus ir gerai atrodyti
N1	54	Žinia, kad reikės dalyvauti pasirodyme motyvuoja susikonscentruoti mintis į veiklą.
N3	38	Sudėtinga tiksliai pamatuoti kas keičiasi neįgaliaame žmoguje, kai jis dalyvauja
N3	45	Dalyvavimas projekte suteikia energijos ir pilnaverčio gyvenimo (tokio kaip visų) pojūtį
N3	49	Dalyvavimas projektuose padeda neįgaliesiems žmonėms įgauti pasitikėjimo.
N3	50	Neįgaliesiems žmonėms dalyvavimas projektuose yra metų įvykis, šventė
N3	87	Pasitenkinimas būnant naudingų ir dalinantis sava patirtimi.
N2	70	Pasididžiavimas savo pasiekimais kitoje operoje
N1	30	Neįgaliesiems žmonėms svarbūs nauji patyrimai, kurių jie niekada anksčiau nepatyrė
N1	61	Neįgalūs žmonės stengiasi įsilieti į bendruomenę
N1	70	Saviraiška siejama su laimės pojūčiu.
N3	46	Neįgalūs žmonės gali būti veiklūs
N3	86	Įvairių kitų žmonių patirtis paskatina išbandyti naujus dalykus
V tema. Visuomeninė bendruomeninės MT misija		
1 potėmė. Bendravimo bajorų mažinimas visuomenėje bendraujant su neįgaliais žmonėmis		
N2	66	Žmogus su negalia taip pat gali būti įdomus ir naudingas
N2	27	Daug baimių ir netikrumo sveikiems bendraujant su neįgaliais
N2	34	Visuomenės požiūris – nuo įdomumo iki gailesčio
N2	35	Apgailestavimas, kad kartais žmonės neįsiginina į tai kas vyksta
N2	37	Prašalaičių replikos dėl neįgalių žmonių dalyvavimo viešuose renginiuose
N2	39	Apgailestavimas dėl kitų žmonių nuomonės
N2	74	Nedaug žmonių nori bendradarbiauti su neįgaliais žmonėmis
N1	43	Šiuolaikinio meno universalumas ir galimybės dalyvauti visiems norintiems.
N1	60	Neįgalūs žmonės nori būti išgirsti, pamatyti ir suprasti
N3	71	Visuomenės reakcijos būna įvairios.
N3	72	Neigiami vertinimai taip pat egzistuoja
N3	73	Visuomenė yra marga

N3	74	Nenuoširdaus grįžtamojo ryšio epizodai
N3	75	Nuoširdumas atsiskleidžia, kai žmogus dalinasi savo patyrimu ar patirtomis emocijomis
N3	63	Visuomenės vertinimas priklauso nuo to, kur pasirodoma.
N3	65	Žiūrovai gerai priėmė ir atsiliepė
N1	42	Svarbus kitų šeimos žmonių pripažinimas ir vertinimas.
2 potėmė. MSP žinia visuomenei dėl neįgalių žmonių galimybių		
N1	57	Neįgalių žmonių saviraiška maloniai nustebina žiūrovus
N1	58	Pasirodymas sulaukė visų dėmesio ir šlto pripažinimo
N2	38	Apgailestavimas, kad replikuojantys nesigilina į neįgalių žmogaus poreikius
N3	70	Žiūrovams netikėtumas – supratimas, kad neįgalūs žmonės sugeba taip pat kaip ir įgalūs
N2	41	Dviprasmiškos mintys dėl žmonių galių
N2	66	Svarbiausia parodyti, kad žmogus su negalia taip pat gali
N2	69	Parodyti, kad mes galim kurti įdomų veiksmą savaip
N3	35	Noras kad kuo daugiau žmonių pažintų neregius ir šią negalią
N3	36	Neįgalieji žmonės pasaulį pajaučia kitais būdais.
N3	37	Patys neįgalieji siekia būti aktyviais ir lygiaverčiais visuomenės dalyviais.
N3	67	Geriausias efektas išeinant į visuomenę – netikėtumo momentas
N3	68	Neįgaliųjų sceninis menas kitus žmones mažai domina
N3	69	Netikėtas ir akivaizdus pamatymas paskatina juos susidomėti ir keisti nuomonę
N3	76	Tikslas – sukelti sumaištį ir atkreipti dėmesį
N1	59	Visuomenė išgirsta, kai kas nors daroma nuoširdžiai
VI tema. Bendruomeninė MT - refleksyvi praktika		
1 potėmė. Neįgalūs menininkai apie grįžtamojo ryšio pobūdį MSP		
N2	58	Aptarimas po renginio minimalus
N2	59	Drąsus pareiškimas ir savo nuomonės išsakymas
N2	60	Neigiamas šiuolaikinio meno vertinimas
N2	63	Aptarimas vyko iš karto po spektaklio
N1	66	Neįgaliesiems trūksta bendravimo, kai jie yra įkalinti namie.
N1	67	Patyrimo apie refleksiją neišplėtoja
N3	58	Noras kad visi pasidalintų savo asmenine patirtimi ir įžvalgomis.
N3	59	Esama patirtis apibendrinant įvykusį renginį nepakankama
N3	60	Skubotas aptarimas dėl laiko stokos
N3	61	Refleksijai reiktų skirti daugiau laiko – gal net ir visos dienos
N3	62	Dėl skubėjimo nespėjama pasidalinti emocijom ir įžvalgom ateičiai
N3	66	Tylūs pasirodymai be grįžtamojo ryšio iš -žiūrovų
VII tema. Bendruomeninė MT - etikos principais paremtas procesas		

1 potėmė. Neįgaliems žmonėms svarbios vertybės MSP		
N3	77	Gera savijauta siejama su saviverte
N3	78	Asmeninis poreikis tobulėti ir įgyti patirties
N3	79	Patirties perdavimas kitiems neįgaliems žmonėms savo bendruomenėje
N2	67	Sveikųjų žmonių pasitikėjimas neįgaliaisiais
N2	68	Nepasitikėjimas žlugdo
N1	71	Dalyvavimo ir veikimo pagal savo galias pastangos.
N1	72	Gyvenimo trapumo suvokimas
N1	56	Dalinimasis gėriu ir tikėjimas, kad jis sugrįš

Tyrimo dalyvių- MSP dalyvių-profesionalių muzikantų- interviu kodai (M1,M2, M3)

I tema. Dalyvavimas – įsitraukimas, partnerystės idėjos palaikymas, proceso dalyvių bendradarbiavimas.		
1 potėmė. Profesionalių menininkų įsitraukimas ir įsipareigojimas partnerystei		
M-1	1	Dalyvavimas projekte atsitiktinis organizatoriams pasirinkus areodromą, kaip projekto įgyvendinimo vietą.
M-1	16	Dalyvavimas kaip režisieriui buvo neplanuotas
M-2	1	Dalyvauja projekto organizatorės kvietimu
M-2	3	Pirmoji patirtis su neįgaliais žmonėmis
M-3	1	Į projektą prisijungė per asmeninį ryšį su projekto organizatore
M-3	70	Poreikis tęsti pradėtą darbą
M-1	67	Siekis tobulinti ir gilinti šį patyrimą su neįgaliais žmonėmis
M-2	58	Projektas dar nebaigtas galutinai
M-1	3	Dalyvavimas projekte atsitiktinis
M-2	2	Ilgalaikė asmeninė pažintis su projekto organizatore
M-1	13	Mato galimybę vystyti skraidymo su neįgaliais žmonėmis idėją
2 potėmė. Profesionalių menininkų požiūris į spendimų priėmimą MSP procese		
M-1	36	Neįgaliųjų idėjos ir siūlymai aptariami tačiau ne visada priimami
M-1	40	Po repeticijų būdavo dialogai ir vykdavo susitarimai, gražūs momentai
M-2	25	Neįgaliųjų artimieji kėlė procesui papildomus iššūkius
M-2	29	Neįgaliųjų pasiūlymai taip pat skambėjo
M-3	21	Pastatymas buvo kolektyvinis
M-3	22	Muzikantai siūlydavo savo muzikines idėjas ir sprendimus
M-3	23	Žmonės vežimėliuose parodydavo kokios yra vežimėlių galimybės
M-3	24	Profesionalai mokėsi iš neįgalių žmonių
M-3	62	Procese buvo paisoma kiekvieno dalyvio nuomonės
M-3	63	Bendradarbiavimo procesas
M-2	29	Neįgaliųjų pasiūlymai taip pat skambėjo
M-2	26	Reikalingi darbo su įvairiais žmonėmis gebėjimai
M-2	27	Režisieriui iššūkis valdyti skirtingas nuomones
II tema. MSP neįgaliesiems žmonėms - į resursus orientuota praktika		
1 potėmė. Profesionalių menininkų asmeninė kūrybinė patirtis		
M-1	15	Patirtis su performanso žanru profesinėje veikloje.
M-1	20	Kritiškas performanso žanro vertinimas
M-1	62	Supratimas, kad ir chaotiškame procese galima rasti stuktūrą
M-1	63	Neįgalūs žmonės gali būti vyksmo dalis profesionaliuose spektakliuose
M-1	75	Siekis suteikti naują patirtį neįgaliesiems žmonėms skraidant ir ją panaudoti, kaip veiksmo dalį.

M-2	4	Dainininkės atlikėjos ir dainavimo mokytojos patirtis
M-2	5	Daug pirmųjų kartų patirčių
M-2	7	Noras geriau panaudoti savo potencialą
M-2	18	Savo asmenybės artumo įjautimas operos pastatymo koncepcijai.
M-2	22	Reikalingas pedagoginis ir režisūrinis profesionalumas
M-3	5	Artimas ir žinomas pastatymo muzikos stilius
M-3	6	Neįprasta buvo improvizuoti pagal tai, kas vyksta scenoje
M-2	51	Darbo su vaikais patirtis padeda dirbti su neįgaliais žmonėmis
M-3	10	Neįgalūs žmonės aplinkoje taip pat pradžioje trikdė dėl nežinojimo
M-1	29	Patirtį šiuose projektuose turintys aktoriai ir muzikantai yra susidirbę
M-1	72	Patyrimas – iššūkis, įdomumas ir nauda.
M-2	12	Projekto rezultato-video įrašo panaudojimas savo asmeninim tobulėjimui
M-2	20	Pamąstymas apie savo asmenybės daugialypiškumą
M-2	35	Projekto įgyvendinimo metu prireikia įvairių sugebėjimų
M-2	36	Darbas projekte reikalauja kūrybiško buvimo čia ir dabar
M-2	37	Nenuspėjamas buvimas ir savęs transliavimas pastatymo procese
M-2	31	Darbas su neįgaliais žmonėmis – įvairiapusės patirties reikalaujantis iššūkis
M-2	33	Kiti aktoriai turėjo ankstesnės patirties scenoje su neįgaliais žmonėmis
M-3	4	Neturi ankstesnės jokios patirties su neįgaliais žmonėmis
M-3	25	Įprasto muzikinio proceso siekiant rezultato apibūdinimas
2 potėmė. Palankios kūrybinės aplinkos kūrimas atsižvelgiant į MSP dalyvių sudėtį		
M-1	31	Neįgalūs žmonės buvo tam tikra garso ar vizualinė struktūra veiksmė
M-1	37	Neįgalieji žmonės priėmė kaip duotybę, kad jie nėra profesionalai
M-2	23	Dirbant su visais dalyviais ir negalią turinčiais žmonėmis reikia gebėjimų pastebėti individualumą
M-2	30	Dirbant su negalią turinčiais žmonėmis reikia papildomų psichologijos žinių
M-2	50	Ne visi profesionalai gali dirbti tokiam projekte
M-3	7	Sutrikimo jausmas pradžioje
M-3	8	Naujoko jausmas daugelio žmonių apsuptyje
M-3	53	Neįgalūs žmonės skirtingi savo charakteriu
M-3	54	Pastatymo vadovė stengėsi visus įtraukti
M-2	84	Kritiškas pastebėjimas dėl neįgalių žmonių artimųjų dalyvavimo procese.
M-3	9	Projekte dalyvaujantys žmonės yra kaip ir atskira kūrybinė bendruomenė
M-2	21	Tokiam pastatymui reikalinga gera profesionalų komanda
M-1	74	Veikla ir tikslas subūrė žmones
M-3	47	Dalyvaujantis ne pirmą kartą jaučiasi geriau
M-3	48	Sunkiau sekėsi įsiliesti kaip naujam nariui- atsiminti vardus
M-3	65	Be neįgalių žmonių šis spektaklis būtų vykę visiškai kitaip
M-3	33	Neįgalių žmonių potyriai skrendant sklandytuvu
M-3	69	Aplinka proceso metu visus vienijo
M-1	2	Rūpestis aplinkos saugumu areodrome

M-1	14	Skraidymas – nauja patirtis ir galimybių didinimas žmonėms su negalia
M-1	54	Spektaklio žiūrovai -visų dalyvių artimieji jautriai priima neįgalių žmonių kūrybą
M-1	55	Spektaklio idėjų įgyvendinimą riboja oro sąlygos
M-1	56	Tokio pobūdžio projektų pastatymų estetika labai skiriasi nuo to, kokioje aplinkoje jie statomi
M-1	57	Pastatymo estetika derinama prie aplinkos
III tema. Proceso ekologiskumas - įvairiapusiai MSP dalyvaujančių individų, socialinių grupių ir socialinių partnerių santykiai		
1 potėmė. Profesionalų menininkų santykis su neįgaliais žmonėmis MSP procese		
M-1	32	Negalią turintys žmonės nėra profesionalai
M-1	38	Nejausdami antraeiliškumo dalyviai aktyviai įsitraukia
M-1	39	Profesionalai aktoriai ir muzikantai labai gerai susikalbėdavo su neįgaliais žmonėmis
M-1	42	Kasdienės asmeninės prasmės ir organiško gamtos vyksmo pajauta „Kaziuko” improvizacijoje
M-1	45	Pamąstymas apie savo kūrybos sureikšminimo beprasmiškumą
M-1	46	Natūralaus gamtos vyksmo ir kūrybos susiejimas
M-1	64	Neįgalūs žmonės turi tokius pat meninės saviraiškos bei žmogiškuosius poreikius kaip ir kiti žmonės
M-2	6	Po projekto noras dirbti pedagoginį darbą su neįgaliais žmonėmis
M-2	48	Profesionalai nebegali „būti vaikais“
M-2	52	Dirbant su vaikais ir neįgaliais reikalinga pamiršti savo Ego
M-2	68	Situacijos, kai kiti kišasi į procesą erzina
M-2	69	Mintis apie atjautą padeda suvaldyti savo Ego ir konstruktyviai spręsti klausimus
M-2	74	Neįgalūs žmonės transliuoja savo jausmais
M-2	81	Santykio kūrimo procesas su neįgaliais žmonėmis kitoks
M-2	83	Procesas padeda įprasminti ir tobulinti menininkės gyvenimą
M-3	16	Asmeninis jautrus patyrimas reaguojant į neįgalių žmonių saviraišką
M-3	38	Supratimas apie neįgalių žmonių galimybes ir apribotus poreikius.
M-3	43	Pradžioje nejaukumas ir barjeras bendraujant su neįgaliais žmonėmis dėl baimės įžeisti ar kiti nesuprastam
M-3	44	Noras išskirti ir elgti kitaip su neįgalium žmogumi
M-2	79	Darbas su neįgaliais žmonėmis įprasmina
M-3	11	Neįgalių žmonių bendravimo pažinimas
M-3	12	Pradžioje nejauku su protinę negalią turinčiais
M-3	15	Nenutrūkstamas bendravimas tarp dalyvių viso proceso metu
M-3	31	Pastebėjimas apie neįgaliaus žmogaus galimybes atsiskleidžiančias scenoje
M-3	37	Pirmas susitikimas su neįgaliais žmonėmis kūrybiname procese
M-3	39	Neutralus ankstesnis patyrimas apie neįgalius žmones
M-3	43	Pradžioje nejaukumas ir barjeras bendraujant su neįgaliais žmonėmis dėl baimės įžeisti ar likti nesuprastam
M-3	45	Supratimas, kad NŽ žmonių tik reakcijos skiriasi nuo kitų žmonių

2 potėmė. Neįgalių žmonių galimybių ir meninių sprendimų derinimas		
M-3	61	Kūrėjų komandos apibūdinimas dėl veiklų sričių pasiskirstymo
M-1	17	Neigiamas profesionalaus režisieriaus požiūris į mėgėjiškus režisūrinius pasiūlymus ir sprendimus
M-1	18	Sunkiai suderinama performanso dalyvių grupių ir vizualinių sprendimų visuma
M-1	19	Pirminė būseną susitikus su neįgaliais žmonėmis repeticijoje- sutrikimas
M-1	22	Padėjo suprasti kūrinių libretas ir egzistencialūs visus žmones sulaukiantys klausimas "Kas aš esu" bei filosofinis teiginys
M-1	23	Atsitiktinumo apvilktas kūrinys
M-1	27	Nejauku ir neramu kaip mėgėjai reaguos į jų kūrybos kupiūravimą.
M-1	28	Nesuderinamų dalykų suderinimas – veiksmo spektaklio rezultatas.
M-1	46	Natūralaus gamtos vyksmo ir kūrybos susiejimas
M-1	47	Profesionalų kūrybos reikšmingumas yra lygus neįgalaus žmogaus atsitiktinio veiksmo proceso vertingumui
M-1	58	Sceninis pastatymas reikalauja kitokių sprendimų
M-1	68	Noras būti tame vyksme
M-2	13	Fundamentalūs dalykai perteikiami avangardiniu stiliumi
M-2	14	Rimtos problemos iškeliamos per visišką grotesko formą
M-2	17	Fundamentalūs dalykai per struktūruotą chaosą
M-2	19	Tvarka chaose- chaosas tvarkoje
M-1	10	Pasitikėjimas savimi, kaip piloto instruktoiaus priimančias sprendimą neįgalius menininkus skraidinti lėktuvėliais
M-2	28	Pasidžiaugimas profesionalų komanda, kuri suvaldė procesus
M-2	44	Spektaklyje teko derinti atrodo nesuderinamus dalykus
M-2	45	Groteskas ir avangardas pakelia visų dalyvių sugebėjimų raišką į suderinamą lygį
M-2	64	Kūrybinių sprendimų ieškojimas procese kartu su režisieriumi
M-3	14	Neįgaliųjų saviraiška dažniausiai atsiskleidavo per pertraukas laisvoje ir neformalioje improvizacijoje
M-3	26	Procesas buvo svarbesnis nei rezultato pristatymas
M-3	27	Procesas pasižymėjo galutinio tikslo nebuvimu
M-3	64	Kūrybiniams procesams taip pat dalyvavo neįgalūs žmonės
M-1	66	Galima buvo suprasti, kad visiems dalyviams buvo įdomi patirtis
M-1	41	Improvizacijos melodika numeris gimė netikėtai, kaip muzikantų ir neįgalaus žmogaus duetas pertraukos metu
M-1	11	Skraidymas atsirado spontaniškai ir gavosi geras rezultatas
M-1	26	Kompromisai tarp profesionalumo ir žmogiškumo
M-1	30	Laiminga patirtis performanso pastatymuose
M-1	49	Pozityvesnis požiūris į abstraktų meną
M-1	51	Bandymai struktūruoti kūrybos procesą
M-1	33	Vaizdingas palyginimas su neprofesionaliu muzikantu
M-1	34	Dauguma profesionalų suprato režisieriaus idėją ir mintį
M-1	35	Struktūra yra pagrindinė sąlyga

M-1	24	Improvizacija ir atsitiktinumu grįstas kūrinys
M-1	21	Noras performasui suteikti istoriją struktūrą ir padaryti panašiu į spektaklį.
M-2	26	Reikalingi darbo su įvairiais žmonėmis gebėjimai
M-2	27	Režisieriui iššūkis valdyti skirtingas nuomones
M-2	43	Groteskiškas stilius, avangardas gali išreikšti rimtus dalykus
M-2	49	Avangardo stiliaus veiksmė susijungia dalyvių profesionalumas ir vaikiškumas
M-2	53	Empatiška asmeninio laikino neįgalumo patirtis projekte
M-2	54	Atsitiktinumo suvokimas
M-2	65	Nerimtai apie rimtus dalykus
M-2	80	Vaikų ugdymas yra suvokiamas ir numatomas
M-3	19	Dalyvaujančios grupės turėjo skirtingų nuomonių dėl kūrybinių sprendimų
M-3	20	Skirtingos nuomonės skatino diskutuoti
M-3	27	Procesas neturėjo užbaigto tikslo.
M-3	49	Procesas, repeticijos įgavo svarbesnę prasmę nei pastatymas
M-3	51	Profesionalams buvimas scenoje yra įprastas dalykas
M-3	52	Uždaresniems žmonėms scenoje gali būti sunkiau
M-3	57	Muzikos kuriama nuotaika
M-3	66	Šio kūrinio žanrą sunku apibrėžti
M-3	67	Repeticijose buvo daug momentinio reagavimo ir kūrybos
M-1	25	Nepriimtinas kai kurių artistų dalyvavimas
IV tema. Bendruomeninės MT išpildymas		
1 potėmė. Profesionalių menininkų dėmesys neįgalaus žmogaus vystymuisi veikloje ir jo gyvenimo kokybės gerinimui		
M-3	17	Improvizavimo patyrimas su proto negalią turinčiu žmogumi
M-3	18	Sukurtas palaikantis bendradarbiavimo ryšys su neįgalium žmogumi.
M-1	71	Neįgalaus žmogaus kūryba suteikia jam saugumo ir malonumo jausmą
M-3	28	Muzikinės improvizacijos atspindėjo neįgaliųjų plastiką
M-3	29	Atradimas, jog neįgalūs žmonės kitaip juda
M-3	32	Suteikta galimybė būti svarbiu proceso dalyviu leidžia pasijausti svarbiu ir reikalingu
M-3	55	Kiekvienas neįgalus žmogus galėjo pasijausti svarbus
M-3	56	Pavyzdys apie šokį vežimėlyje ir muzikos pritaikymą
M-3	58	Neįgaliosios pasitikėjimas šokant
M-3	59	Neįgalių žmonių įgalinimas: užduočių pritaikymas pagal jų galimybes
M-2	81	Santykio kūrimo procesas su neįgaliais žmonėmis kitoks
M-2	47	Neįgalieji žmonės veikia skatinami jausmo
M-1	69	Siekis, kad neįgalūs žmonės jaustųsi įgalinti kažką padaryti reikšmingo sau ir kitiems
M-3	2	Visas procesas turi meninę ir terapinę vertę
M-2	82	Nuomonė apie proceso naudą neįgaliam žmogui
M-3	34	Neįgalaus žmogaus metaforos apie skraidymą prisiminimas
M-3	32	Suteikta galimybė būti svarbiu proceso dalyviu leidžia pasijausti svarbiu ir

		reikalingu
M-3	60	Nuomonė apie neįgalaus žmogaus pasitikėjimo savimi stiprinimą
V tema. Visuomeninė bendruomeninės MT misija		
1 potėmė. Visi žmonės yra lygūs, įdomūs ir vertingi		
M-1	44	Susimąstymas, kada ir kaip lyginam neįgaluosius ir sveikuosius
M-1	60	Projektas gali paspartinti kitų žmonių suvokimą apie neįgalios žmones
M-1	61	Neįgalūs žmonės yra vertinga ir kūrybinga mūsų visuomenės dalis
M-2	41	Projektas neša žinią, kad pagal „dieviškąjį pradą“ mes visi esame vienodi
M-2	42	Neįgalieji reikalingi menininkams, kad jie galėtų vystyti savo „dieviškąjį pradą“.
M-3	30	Neįgalūs žmonės yra visavertė visuomenės dalis
M-3	40	Nuomonė, jog neįgalūs žmonės patys turi suprasti, jog jie yra visuomenės dalis
M-3	41	Negalią turinčių žmonių nepakankamas pažinimas
M-3	42	Asmeninis atradimas apie neįgalios žmones ir jų amžių
M-1	43	Pamąstymas apie sveiko žmogaus standartus
M-1	59	Visuomenė turėtų jausti kaltę, kad per mažai dėmesio skiria žmonėms su negaliomis
M-2	62	Sunku suprasti veiksmo idėją žiūrovams
M-2	75	Visi siekia grožio
VI tema. Bendruomeninė MT - refleksyvi praktika		
1 potėmė. Individualus MSP proceso ir rezultatų apmąstymas		
M-1	65	Pritrūko išbaigtos diskusijos
M-1	70	Ypatingas neįgaliojo muzikavimo momento pajautimas
M-2	38	Kiekvienam menininkui šis procesas svarbus individualiai
M-2	56	Noras pasikalbėti su kolegom apie patirtis
M-3	46	Refleksijos selektyvumas – nebuvo organizuotų refleksijų
M-2	41	Projektas neša žinią, kad pagal dieviškąjį pradą mes visi esame vienodi
M-3	35	Metaforos prilyginimas visai projekto idėjai
M-2	38	Kiekvienas menininkas šį procesą reflektavo individualiai
M-2	57	Prikaupus žinių ir patirčių norisi pasikalbėti tarpusavyje
M-2	60	Savo tobulėjimo galimybių pamatymas
M-2	61	Pirmo karto patirtis sukoncentruoja į profesionalius atlikimo dalykus
VII tema. Bendruomeninė MT - etikos principais paremtas procesas		
1 potėmė. Žmogaus gyvenimo filosofinis vertinimas		
M-1	52	Žinia visuomenei, kad visi žmonės yra nepažinūs netgi sau
M-1	53	Pamąstymas, kas yra gyvybė
M-1	73	Temos „Kas aš esu“ išgirdimas ir supratimas ar išjautimas visų dalyvių tarpe
M-2	15	Veikalo tema – visatos prasme visi žmonės sudaryti iš tų pačių atomų
M-2	16	Vadovaudamiesi skirtumais žmonės griauja santykius su žmonėmis
M-2	34	Pamąstymas apie projektą, kaip skolos atidavimas gyvenimui ir Dievui
M-2	39	Menininkai turi talentą pamatyti ir perduoti
M-2	71	Mes turime savyje dieviškąjį pradą, kurį užgožia mūsų įgytasis Ego ir netikros vertybės

M-2	72	Sėkmingas bendravimas tarp žmonių remiasi panašumais o ne skirtumais
M-3	35	Metaforos prilyginimas visai projekto idėjai
M-3	36	Platus metaforos apie skraidymą pritaikymo spektras
M-1	48	Egzitencinio klausimo spektaklyje sulyginančio visus žmones reikšmė
M-1	50	Gamtos atžvilgiu visų menas yra svarbus
M-2	15	Visatos prasme visi sudaryti iš tų pačių atomų
M-2	66	Daug vertybių susipina šiame procese
M-2	67	Meilės forma - užuojauta, atjauta kaip asmeninio Ego išeliminavimo būdas
M-2	70	Neįgaliųjų buvimas šalia padeda menininkams tobulėti
M-2	73	Grožį galima transliuoti per meną
M-2	76	Talento turėjimas įpareigoja dalintis su žmonėmis
M-3	68	Spektaklio vertybinės idėjos supratimas